

STEINERPÄIVÄKOTI TAIVONKAARI

ESIOPETUKSEN

OPETUSSUUNNITELMA

2016-

Sisällys

1. OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET JA PAIKALLINEN OPETUSSUUNNITELMA.....	5
1.1 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet	5
1.2 Paikallinen opetussuunnitelma ja sen kehittäminen	6
1.3 Paikallisen opetussuunnitelman laatiminen ja keskeiset ratkaisut	8
2. ESIOPETUKSEN TEHTÄVÄ JA YLEISET TAVOITTEET.....	10
2.1 Esiopetuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet	10
2.2 Esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua.....	12
2.3 Arvoperusta	13
2.4 Oppimiskäsitys	15
2.5 Laaja-alainen osaaminen esiopetuksessa	16
2.5.1 Ajattelu ja oppiminen	17
2.5.2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu.....	19
2.5.3 Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	20
2.5.4 Monilukutaito.....	20
2.5.5 Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen.....	21
2.5.6 Osallistuminen ja vaikuttaminen	22
3. KASVUA JA OPPIMISTA TUKEVA TOIMINTAKULTTUURI	23
3.1 Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavat periaatteet.....	23
3.1.1 Kaikille yhteinen esiopetus	24
3.1.2 Oppimisen ja oivalluksen ilo	24
3.1.3 Lapsi osallisena ja oman elämänsä toimijana	25
3.1.4 Hyvinvointi ja turvallinen arki	26
3.2 Oppimisympäristöt esiopetuksessa	27
3.2.1 Sosiaalinen ympäristö.....	27
3.2.2 Esiopetustilat ja leikkivälineet	28
3.2.3 Aistiympäristö	29
3.2.4 Luontoympäristö	30
3.2.5 Rythmi ja vuodenkierto	30
3.2.6 Taiteellinen toiminta.....	31

	3
3.3 Yhteistyö esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa	31
3.3.1 Yhteistyö esiopetuksessa	32
3.3.2 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö	33
3.3.3 Yhteistyö siirtymävaiheissa.....	33
4. ESIOPETUKSEN TOTEUTTAMISEN PERIAATTEET	34
4.1 Monipuoliset työtavat	35
4.2 Arviointi opetuksen ja oppimisen tukena	35
4.3 Opetuksen yhteiset tavoitteet ja oppimiskokonaisuudet.....	37
4.3.1 Ilmaisun monet muodot	37
4.3.1.1 Musiikki	37
4.3.1.2 Käsityö	38
4.3.1.3 Kuvailmaisuus	39
4.3.1.4 Suullinen ja kehollinen ilmaisu.....	39
4.3.1.5 Kielen rikas maailma.....	40
4.3.2 Minä ja meidän yhteisömme	40
4.3.3 Tutkin ja toimin ympäristössäni.....	42
4.3.4 Kasvan ja kehityn.....	44
4.4 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä erityiskysymyksiä	46
4.4.1 Erilaiset kieli- ja kulttuuritaustat esiopetuksessa.....	46
4.4.2 Kaksikielinen esiopetus	46
5. LAPSEN KASVUN JA OPPIMISEN TUKI	47
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet.....	47
5.2 Yhteistyö huoltajan kanssa tuen aikana	49
5.3 Yleinen tuki	49
5.4 Tehostettu tuki	50
5.4.1 Pedagoginen arvio.....	50
5.4.2 Oppimissuunnitelma tehostetun tuen aikana.....	51
5.5 Erityinen tuki.....	53
5.5.1 Pedagoginen selvitys.....	53
5.5.2 Erityisen tuen päätös	54
5.5.3 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma.....	55

	4
5.5.4 Pidennetty oppivelvollisuus.....	57
5.6 Perusopetuslaissa säädetyt tukimuodot.....	58
5.6.1 Osa-aikainen erityisopetus	58
5.6.2 Opetukseen osallistumisen edellyttämät palvelut ja erityiset apuvälineet	59
5.7 Paikallisesti päätettävät asiat	60
6. OPPILASHUOLTO.....	66
6.1 Monialainen oppilashuollon yhteistyö	66
6.2 Yhteisöllinen oppilashuolto	68
6.3 Yksilökohtainen oppilashuolto.....	69
6.4 Oppilashuoltosuunnitelmat	71
6.5 Paikallisesti päätettävät asiat ja yksikkökohtaisen	72
oppilashuoltosuunnitelman laadinta	72
6.5.1 Opetussuunnitelmaan sisältyvä kuvaus oppilashuollosta.....	72
6.5.2 Yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma	72
7. ERITYISEEN MAAILMANKATSOMUKSEEN TAI KASVATUSOPILLISEEN JÄRJESTELMÄÄN PERUSTUVA ESIOPETUS	77
7.1 Paikallisesti päätettävät asiat	77

1. OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET JA PAIKALLINEN OPETUSSUUNNITELMA

1.1 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet on perusopetuslain mukainen Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys¹, jonka mukaan paikallinen esiopetuksen opetussuunnitelma laaditaan ja esiopetus toteutetaan. Opetussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaavat erityisesti perusopetuslaki ja -asetus sekä esiopetuksen tavoitteita määrittävä valtioneuvoston asetus²²⁷.

Steinerkasvatuksen liitto organisoii opetussuunnitelmien perusteiden uudistamiseen liittyen valtakunnallisen steinerkoulujen opetussuunnitelmien kehittämis- ja uudistamisprojektin. Sen tuloksena on syntynyt steinerkoulun ja steinerpedagogisen esiopetuksen opetussuunnitelmarunko. Runko-ops yhdistää suomalaista koululainsäädäntöä (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet) ja steinerpedagogisia lähtökohtia (mm. Steinerkoulun kansainvälinen opetussuunnitelma). Opetussuunnitelmarunko on valtakunnallisten perusteiden pohjalta laadittu steinerpedagoginen kokonaisuus ja paikallisen opetussuunnitelman laadintaan avuksi tarkoitettu työkalu.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tehtävänä on edistää laadukkaan ja yhtenäisen esiopetuksen yhdenvertaista toteutumista koko maassa. Uudistuksen valmistelun lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja esiopetuksen toimintaympäristön muutosten tuomat haasteet tällä hetkellä ja tulevaisuudessa. Perusteita on valmisteltu laajassa yhteistyössä hyödyntäen uusimpien tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Opetussuunnitelman perusteet on päätös esiopetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä huoltajien ja esiopetuksen henkilöstön yhteistyöstä sekä oppilashuollon keskeisistä periaatteista ja opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista. Esiopetus on opetuksen ja kasvatuksen kokonaisuus, jossa eri osa-alueiden tavoitteet liittyvät yhteen ja muodostavat toimintakulttuurin perustan. Tämän vuoksi esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältää esiopetuksen tavoitteita koskevien määräysten lisäksi niiden ymmärtämistä avaavaa tekstiä.

¹ Perusopetuslaki (628/1998) 14 § 2 mom. ja Valtioneuvoston asetus (422/2012) 13 §

²²⁷ Valtioneuvoston asetus (422/2012)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet sisältävät viittauksia lainsäädäntöön. Säädöksistä poiketen perusteasiakirjassa käytetään oppilaasta esiopetukseen paremmin soveltuvana sanana lapsi, oppimisen ja koulunkäynnin tuesta nimitystä kasvun ja oppimisen tuki sekä opiskelija- ja oppilashuoltolain mukaisesta opiskeluhuollosta termiä esiopetuksen oppilashuolto.

1.2 Paikallinen opetussuunnitelma ja sen kehittäminen

Opetuksen järjestäjällä, Oulun Steinerkoulun kannatusyhdistys ry:llä, on vastuu paikallisen esiopetuksen opetussuunnitelman laadinnasta ja kehittämisestä². Paikallisessa opetussuunnitelmassa täydennetään ja painotetaan steinerpedagogisen esiopetuksen runko-opetussuunnitelman suuntaviivojen mukaan opetussuunnitelman perusteissa määritellyjä tavoitteita, toimintaa ohjaavia linjauksia, sisältöjä ja muita opetuksen järjestämiseen liittyviä seikkoja paikallisesta näkökulmasta. Opetussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee esiopetuksen järjestämistä kaikissa esiopetuksen yksiköissä. Opetuksen järjestäjä ottaa huomioon paikalliset steinerkoulun ja steinerpedagogisen esiopetuksen erityispiirteet, lasten tarpeet sekä esiopetusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset opetussuunnitelmaa laatiessaan.

Opetussuunnitelmatyön tehtävänä on edistää esiopetuksen jatkuvaa kehittämistä ja vahvistaa koulutuksellista jatkumoa. Se luo perustan esiopetuksesta perusopetukseen siirtymiselle.

Opetussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon myös muut paikalliset suunnitelmat, kuten:

- Steinerpäiväkoti Taivonkaaren ja Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen suunnitelmat
- Oulun steinerkoulun ja Oulun kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelmat.
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma³
- yhdenvertaisuuslain mukainen yhdenvertaisuussuunnitelma²³⁰
- Oulun kaupungin painotusalueet; kestävä kehitys, kulttuuri ja liikunta sekä osallisuus ja hyvinvoinnin kehä

sekä muut opetuksen järjestäjän tekemät koulutusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat ja päätökset.

² Perusopetuslaki (628/1998) 15 § 1 mom.

³ Lastensuojelulaki (417/2007)12 §; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 12 §

²³⁰ Yhdenvertaisuuslaki (21/2004) 4 §

Opetuksen järjestäjä hyväksyy opetussuunnitelman suomenkielistä esiopetusta varten⁴. Paikallinen esiopetuksen opetussuunnitelma laaditaan yksikkökohtaisena yhteistyössä muiden steinerpäiväkotien kanssa sekä yhteistyössä Oulun steinerkoulun ja Oulun kaupungin kanssa koskien lukuja 5 ja 6. Opetuksen järjestäjät voivat myös sopia opetussuunnitelman laatimisesta yhteistyössä, sitä arvioitaessa ja kehitettäessä. Lisäksi opetuksen järjestäjän tulee laatia esiopetuksen opetussuunnitelmaan perustuva vuosittainen suunnitelma ja tiedottaa huoltajille ennalta siinä päätetyistä keskeisistä asioista⁵. **Vuosisuunnitelmassa** tarkennetaan, miten paikallista opetussuunnitelmaa kussakin esiopetuksen yksikössä kyseisen vuoden aikana toteutetaan.

Opetuksen järjestäjä huolehtii siitä, että esiopetuksen henkilöstö sekä huoltajat voivat osallistua opetussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Myös lasten näkemyksiä kuullaan ja hyödynnetään kehittämisessä⁶. Huoltajien ja lasten kannalta mielekkäisiin osallistumis- ja vaikuttamistapoihin kiinnitetään erityistä huomiota. Perusopetuslaki velvoittaa laatimaan esiopetuksen opetussuunnitelman yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa⁷. Lasten eheän oppimisen polun turvaamiseksi on tärkeää, että muun varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen henkilöstö saa mahdollisuuden tutustua ja osallistua esiopetuksen opetussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen.

Esiopetuksessa olevalla lapsella on perusopetuslain turvaama oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta sekä suotuisan kehityksen ja oppimisen edellyttämää tukea jokaisena esiopetuksen työpäivänä⁸. Tämän oikeuden turvaamiseksi jokainen esiopetuksessa olevan lapsen kanssa työskentelevä noudattaa opetuksen järjestäjän vahvistamaa opetussuunnitelmaa ja muita toimintaa ohjaavia normeja. Myös lapsen kasvun ja oppimisen tukeen kuuluvat lasten yksilölliset suunnitelmat⁹ laaditaan yhteisen opetussuunnitelman pohjalta.

Opetuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa esiopetusta ja sen vaikutavuutta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Arvioinnin tarkoitus on esiopetuksen laadun kehittäminen ja lasten oppimisen edellytysten parantaminen¹⁰.

Paikallisen opetussuunnitelman ja sitä tarkentavan vuosittaisen toimintasuunnitelman toteutumisen seuranta ja arviointi ovat osa arviointitehtävää ja siihen perustuvaa kehittämistä.

⁴ Perusopetuslaki 15 § 1 mom. (628/1998)

⁵ Perusopetusasetus 9 § (852/1998)

⁶ Perusopetuslaki 47a (1267/2013); YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

⁷ Perusopetuslaki 15 § 2 mom. (477/2003)

⁸ Perusopetuslaki 30 § 1 mom. (642/2010)

⁹ Perusopetuslaki 16 a ja 17a (642/2010)

¹⁰ Perusopetuslaki 21 § 1 ja 2 mom. (1296/2013)

Opetuksen järjestäjän ja esiopetuksen yksiköiden tuottaman tiedon lisäksi esiopetuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallisten arviointien ja kehittämishankkeiden tuloksia. Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa edistää avointa ja rakentavaa itsearviointia.

Muutokset opetussuunnitelmassa edellyttävät vastaavien muutosten tekemistä paikalliseen opetussuunnitelmaan ja viemistä käytäntöön. Opetuksen järjestäjä voi tarkistaa opetussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta myös paikallisista tarpeista lähtien ja kehittämistyön tuloksia hyödyntäen.

1.3 Paikallisen opetussuunnitelman laatiminen ja keskeiset ratkaisut

Paikallinen opetussuunnitelma ja sitä tarkentava vuosittainen suunnitelma¹¹ laaditaan opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla tässä luvussa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen. Opetuksen järjestäjä voi päättää opetussuunnitelmaan sisältyvien päätösten delegoinnista esiopetuksen yksiköille ja antaa siihen liittyvät ohjeet. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä paikallisessa opetussuunnitelmassa tulee kyseisen luvun osalta päättää ja kuvata. Näitä lukuja ei ole toistettu vaan asiat ovat sisällytettyinä kuhunkin lukuun.

Paikallista opetussuunnitelmaa valmisteltaessa opetuksen järjestäjä päättää ja kuvaa opetussuunnitelmassa,

- opetussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomen kielellä
- Steinerpäiväkoti Taivonkaaren esiopetussuunnitelma laaditaan yksikkökohtaisena. Yhteistyötä laadinnassa tehdään Steinerpäiväkoti Punavarpusen kanssa.
- opetussuunnitelma noudattaa opetusministerion perusteiden rakennetta johon pohjautuen on laadittu steinerpedagoginen opetussuunnitelma. Näihin on lisätty Taivonkaaren paikallinen suunnitelma. Luvut 5 ja 6 ovat yhteydessä Oulun kaupungin esiopetussuunnitelmaan ja toteutetaan yhteistyössä Oulun steinerkoulun kanssa. Opetussuunnitelman laativat Taivonkaaren esiopetuksesta vastaavat yhteistyössä Punavarpusen kasvattajajien ja Oulun steinerkoulun nimeämien esiopetuksesta ja oppilashuollosta vastaavien henkilöiden kanssa. Suunnitelma esitellään vanhemmille vanhempainilloissa ja se on luettavissa paperisena versiona omavalvonta kansiossa.

¹¹ Perusopetusasetus (852/1998) 9 §

- Taivonkaaren kasvattajat laativat opetussuunnitelman yhteistyössä ja arvioivat sen toteutumista viikoittaisissa palavereissaan. Vanhempainilloissa, perhekeskusteluissa ja lapsen yksilökohtaista suunnitelmaa laadittaessa huoltajat kommentoivat ja antavat muutosehdotuksia opetussuunnitelmaan. Lapsen kehityksen lainalaisuudet ja lapsihavainnot huomioidaan suunnitelmaa tehtäessä. Vanhemmat voivat vuosittain arvioida toimintaa kirjallisessa palautteessa, ja vaikuttaa myös sillä toiminnan ja suunnitelman kehittämiseen. Opetussuunnitelmaa kehitetään ja päivitetään edellä mainittujen palautteiden pohjalta.
- Yhteistyö kunnallisen varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden kanssa ja Oulun kaupungin muiden varhaiskasvattajien kanssa toteutuu yhteisissä koulutustilaisuuksissa ja kokouksissa. Oulun steinerkoulun erityisopettajan ja eurytmia-terapeutin, neuvolan terveydenhoitajan ja psykologin kanssa yhteistyö on tiivistä. Yhteistyö kunnan puhe-terapian ja toimintaterapian kanssa toteutuu tarvittaessa. Tarvittaessa olemme yhteistyössä sosiaalitoimen henkilöiden kanssa. Tiedon siirto ja siirtopalaverit ovat kunnan perusopetuksen ja Oulun steinerkoulun opettajien kanssa keväällä.
- Esiopetusta toteutetaan kokemalla, tekemällä ja liikkumalla. Lapsen yksilösuunnitelmat huomioidaan laadittaessa koko ryhmän toimintasuunnitelmaa, joka pohjautuu esiopetussuunnitelmaan.
- Opetussuunnitelmasta ja sitä tarkentavasta vuosittaisesta suunnitelmasta tiedotetaan huoltajille vanhempainilloissa ja sähköpostitse.
- Taivonkaassa laaditaan vuosittain esiopetuksen toimintasuunnitelma yhdessä varhaiskasvatussuunnitelman kanssa. Toimintasuunnitelmassa kuvataan yksikön esiopetuksen toteuttamisen käytänteitä, tavoitteita ja toteuttamistapoja. Toimintasuunnitelman liitteeksi laaditaan yksikön oppilashuollon suunnitelma. Toimintasuunnitelma on tarkoitettu kasvattajien työvälineeksi, jota tarvittaessa voidaan tarkentaa lukuvuoden edetessä.
- Jokaiselle lapselle tehdään henkilökohtainen esiopetuksen oppimissuunnitelma. Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman laatii esiopettaja yhteistyössä huoltajan kanssa. Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman laatimisen lähtökohtana on kunkin lapsen henkilökohtainen kasvun, kehityksen ja oppimisen tilanne. Oppimissuunnitelman työkirjassa vanhemmat ja esikoulun opettaja kuvaavat tavoitteet kullekin oppimiskokonaisuudelle (ilmaisun monet muodot, kielen rikas maailma, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni, kasvan ja kehityn). Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman pääkohdat kirjataan koontilomakkeelle, jonka kopio toimitetaan kouluun siirtopalaverissa.

2. ESIOPETUKSEN TEHTÄVÄ JA YLEISET TAVOITTEET

Steinerkoulut ja steinerpäiväkodit toteuttavat kasvatus- ja opetustehtävänsä osana suomalaista julkista koulujärjestelmää sekä osana kansainvälistä steinerkoululiikettä. Steinerkoulut ja steinerpäiväkodit ovat inhimilliseen kasvatukseen tähtääviä yhteisöjä. Ne pitävät tehtävänä rikastaa ja monipuolistaa yleistä koulu- ja varhaiskasvatusjärjestelmää soveltamalla lapsilähtöistä ja vaihtoehtopedagogista kasvatusajattelua käytäntöön.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat steinerpedagogiikassa lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Kasvatus nähdään kokonaisvaltaisena hyvinvoinnin tukemisena (salutogenesis). Opetus etenee lapsen kehityksen mukaisesti siten, että otetaan huomioon kasvun ja kehityksen eri herkkyyskaudet. Steinerpedagogiikan tehtävänä on vaalia yksittäisen lapsen tervettä kehitystä ja auttaa jokaista löytämään omat ainutkertaiset kykynsä ja vahvuutensa, toteuttamaan itsessään olevat mahdollisuudet, sekä auttaa lapsia kehittämään taitoja, joita he tarvitsevat yhteiskunnassa¹².

Steinerpedagogisessa esiopetuksessa painotetaan lapsen omaa aktiivisuutta oppimisprosessissa. Omaehtoinen leikki on keskeisellä sijalla. Lapsi oppii leikkimällä ja leikkiminen vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja oppimisen ilon ja innostuksen säilymistä.

Esiopetuksessa vaalitaan kunnioituksen ilmapiiriä ihmisiä ja luontoa kohtaan. Lasta ohjataan ottamaan toiset huomioon ja arvostamaan ihmisten yhdenvertaisuutta ja jokaisen omaa ainutlaatuisuutta. Esiopetuksella on suuri merkitys lasten kasvun ja oppimisen tuen varhaisessa havaitsemisessa, tuen antamisessa ja samalla vaikeuksien ehkäisemisessä.

2.1 Esiopetuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Perusopetuslain mukaan esiopetuksen tavoitteena on osaltaan tukea lasten kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Tavoitteena on osana varhaiskasvatusta parantaa lasten oppimisedellytyksiä. Esiopetuksella on myös sivistystehtävä ja tasa-arvoisuuden edistämistehtävä¹³.

¹² Rawson & Richter 2006, 11

¹³ Valtioneuvoston asetus (422/2012) 5§

Steinerpedagogisen esiopetuksen järjestäjänä Oulussa toimii Oulun steinerkoulun kannatusyhdistys, jolle on myönnetty lupa esiopetuksen järjestämiseen ja voi hankkia esiopetuspalvelut Oulun steinerkasvatuksen kannatusyhdistykseltä (Pk Punavarpunen) ja Taivonkaaren kannatusyhdistykseltä¹⁴. Opetuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään esiopetusta koskevien säädösten, järjestämisluvan sekä opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti.

Ensisijaisesti esiopetusta pyritään järjestämään steinerpäiväkodeissä; esiopetus on steinerpedagogiikassa osa varhaiskasvatusta. Toissijaisena esiopetusta voidaan tarvittaessa järjestää steinerkoulun alkuopetuksen yhteydessä.

Esiopetus kestää yleensä yhden vuoden²⁴² ja sitä annetaan vähintään 700 tuntia¹⁵. Pidentetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten esiopetuksen toteuttamisen vaihtoehdot kuvataan luvussa 5.5. Esiopetusta järjestettäessä otetaan huomioon, että opetukseen osallistuvilla lapsilla on mahdollisuus käyttää muita Taivonkaaren varhaiskasvatuspalveluja¹⁶.

Esiopetus toteutetaan esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditun paikallisen steinerpedagogisen esiopetuksen opetussuunnitelman mukaisesti. Paikallisessa opetussuunnitelmassa tulevat esille myös lapsiryhmästä nousseet tavoitteet. Esiopetuksessa otetaan huomioon lasten erilaiset kielelliset, kulttuuriset, katsomukselliset ja uskonnolliset taustat.

Steinerkoulut ja steinerpäiväkodit ovat vanhempien perustamia, yhteistyö kotien kanssa on tiivistä ja monipuolista. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö painottuu erityisesti varhaiskasvatus- ja esiopetusvaiheessa. Vanhempien mielipiteitä kuullaan ja heidän antamansa palaute otetaan huomioon esiopetuksen kehittämisessä.

Esiopetuksen opetuskieli on suomi. Esiopetus ja siinä käytettävät materiaalit ja välineet sekä tarvittava oppilashuolto ovat maksuttomia¹⁷. Lapsille tarjotaan päivittäin maksuton ateria¹⁸. Ravinnon laatu on tärkeä osa steinerpedagogiikkaa ja se on mahdollisimman paljon luomuviljeltyä.

Turvallisuus otetaan huomioon oppimisympäristöissä ja kaikessa esiopetuksen toiminnassa. Lasten kokeman turvallisuuden perustana on keskinäiseen kunnioitukseen ja huolenpitoon perustuva toimintakulttuuri. Opetuksen järjestämisessä otetaan huomioon työsuojeluun liittyvät ja henkilötietoja koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien

¹⁴ Perusopetuslaki 4 § 1 mom. ja 7 § 5 mom. (628/1998)

²⁴² Perusopetuslaki (628/1998) 9 § 2 mom.

¹⁵ Perusopetusasetus (852/1998) 3 § 2 mom.

¹⁶ Perusopetuslaki 6 § 1 mom. (1288/1999) ja Laki lasten päivähoitosta 11 b (1290/1999)

¹⁷ Perusopetuslaki 31 § 1 mom. (477/2003) ja Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § 4 mom.

¹⁸ Perusopetuslaki 4 § 1 mom. 7 ja 7 § 5 mom. (628/1998)

rikostaustan selvittämistä ohjaavat määräykset. Opetuksen järjestäjä huolehtii lain edellyttämän suunnitelman laatimisesta joko erillisenä tai osana paikallista opetussuunnitelmaa.

2.2 Esiopetuksen tehtävä osana oppimisen polkua

Steinerpedagoginen esiopetus, lasten saama muu steinerpedagoginen varhaiskasvatus ja perusopetus muodostavat lasten kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden. Lähtökohtana on, että opettajat ja muu henkilöstö tuntevat oppimisen polun eri vaiheet ja niiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Eheän oppimispolun perustana on esiopetuksen henkilöstön ja opetuksen järjestäjän yhteistyö; siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan yhdessä luvussa 3.3 kuvatulla tavalla. Opetus- ja muu henkilöstö tekevät huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen oppimisen polun kaikissa vaiheissa. Tavoitteena on, että kunkin lapsen oppimisen polku jatkuu perusopetuksessa joustavasti lapsen tarpeista lähtevänä.

Esiopetuksen erityisenä tavoitteena on edistää steinerpedagogiikan pohjalta yhteistyössä huoltajien kanssa lasten kehitys- ja oppimisedellytyksiä sekä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja ja tervettä itsetuntoa. Tavoitteena on samalla pyrkiä ennaltaehkäisemään mahdollisesti ilmeneviä vaikeuksia. Kasvun ja oppimisen tuen sekä oppilashuollon järjestämisessä tehdään tarvittaessa yhteistyötä monialaisesti.

Opetuksen tavoitteet määrittyvät opetussuunnitelman perusteiden ja niiden pohjalta laaditun paikallisen steinerpedagogisen esiopetussuunnitelman mukaan. Lasten osaamiselle ei opetussuunnitelmassa aseteta yhteisiä tavoitteita. Kunkin lapsen yksilöllisistä tarpeista, toiveista ja oppimisen tavoitteista keskustellaan lapsen huoltajan kanssa ja ne otetaan huomioon opetusta suunniteltaessa. Tavoitteellisuuden lisäämiseksi opettaja voi yhteistyössä huoltajan kanssa laatia kullekin lapselle oppimissuunnitelman.

Oppimissuunnitelma laaditaan, mikäli lapsi saa tehostettua tukea. Erityisen tuen piirissä oleville lapsille laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)¹⁹.

Leikillä ja mielikuvituksen käytöllä on tärkeä merkitys niin myönteisen kehityksen kannalta kuin uusien taitojen ja tietojen opettelussa. Lapsen minäkäsitystä vahvistaa lämminhenkinen hyväksyvä vuorovaikutus ja kannustava palaute. Esiopetuksen sisällöissä painottuva taiteellisuus sekä käytännön työt antavat lapsille kokemuksia ilmaisun eri muodoista

¹⁹ Perusopetuslaki 16 a§ 1 mom. (628/1998)

ja elämässä tarvittavista taidoista. Esiopetuksessa kunnioitetaan lasten mielenkiinnon kohteita. Lähiympäristössä tutustutaan erityisesti luontoympäristöön ja sen moninaisuuteen.

Lähtökohtana on, että lapsi osallistuu esiopetuksen kaikkeen toimintaan. Opettaja ja huoltaja sekä esiopetuksen järjestämiseen osallistuva henkilö kantavat yhdessä vastuun lasten säännöllisestä osallistumisesta esiopetukseen.

2.3 Arvoperusta

Esiopetus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvoisesta merkityksestä. Lapsuuden suojeleminen ja vaaliminen, kasvurauhan takaaminen ja oikeus lapsuuden huolettomuuteen ja turvaan ovat keskeisiä arvoja steinerpedagogiikassa. Lapsuuden kunnioitus on myös lapsen persoonallisuuden näkemistä ja arvostamista, lapsen yksilöllisyyden kunnioittamista. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla nähdyksi, kuulluksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi, oikeus kasvaa omaksi itsekseen.

Steinerpedagogiikassa keskeinen tavoite on vapautteen kasvattaminen. Kyse ei ole niin sanotusta vapaasta kasvatuksesta; vapaus ei ole menetelmä vaan päämäärä. Lapsille esiopetuksessa tai oppilaille koulussa ei välitetä mitään tiettyä maailmankatsomusta. Tärkeää on, että jokainen luo itse oman maailmankuvansa ja ihmiskäsityksensä.²⁰

Lasten erilaisuutta sekä erilaisia tapoja toimia arvostetaan. Lapsella on oikeus oppia sekä rakentaa käsitystä itsestään ja maailmasta omien lähtökohtiensa ja edellytystensä mukaisesti. Yksilöllisyyden ja erilaisuuden arvostamisen rinnalla painottuu yksilöiden välinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ja mahdollisuus kehittää kykyjään ilman sukupuolesta johtuvia ennako-odotuksia ja rajoituksia.²¹ Kaikessa toiminnassa pyritään oikeudenmukaisuuteen.

Esiopetus on lapsilähtöistä. Steinerpedagogiikassa sillä tarkoitetaan sekä lapsen kulloisenkin kehitysvaiheen tukemista, että lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista. Kasvatuksen ja opetuksen käytännöt perustuvat tietoon lapsen kehityksestä sekä lapsen havainnoimiseen. Ymmärrys lapsesta edellyttää kohtaamista, kasvattajan kunnioittavaa ja rakastavaa asennetta. Kasvattajan sisäinen pyrkimys itsensä kehittämiseen – itsekasvatus – on kasvatuksen perusta.²⁰

²⁰ Paalasmaa 2011, 121-122

²¹ Frödén 2012, Yhdenvertaisuuslaki 6 § 1 mom. (21/2004)

²⁵⁰ Lautela 2011, 139

Esiopetus tukee lapsen kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen. Erityisesti pienelle lapselle on tärkeää saada kokea, että maailma on hyvä. Lapsuus on luontaisesti toiminnan, leikin ja tekemisen aikaa ja pyrkimys hyvyyteen painottuu nimenomaan teoissa.²²

Oppimisen perusta lapsuudessa on toiminnallisuus. Omaehtoinen vapaa leikki nähdään steinerpedagogiikassa keskeisenä ja korvaamattomana oppimisen muotona esiopetusikäisen kehitysvaiheessa. Se myös rohkaisee lapsia yhdessä tekemiseen ja kasvattaa yhteisöllisyyteen. Toiminnan rytmisyys päivän ja viikon toiminnoissa sekä vuodenkierrossa rakentaa osaltaan turvallista oppimisympäristöä.

Steinerpedagogisessa esiopetuksessa noudatetaan kestäväen elämäntavan periaatetta. Laadukas luonnonmukainen ravinto terveen kasvun perustana on osa pedagogiikkaa. Taivonkaassa ruoka valmistetaan omassa keittiössä ”luomu-lähiruoka-periaatteella”. Materiaaleissa, leikkivälineissä ja sisustuksessa painotetaan luonnonmukaisuutta. Ympäristökasvatus on konkreettista; ekologisuus tulee lapsille tutuksi päivittäisessä toiminnassa. Luonnossa liikkuminen ja leikkiminen rakentavat lapsen omaa luontosuhdetta ja kehittää kauneuden tajua ja tunnetaitoja. Luonnon kunnioittaminen ja suojeleminen ovat tärkeä arvo esiopetuksessa. Luonnossa vietetään paljon aikaa ja lähimetsässä käydään päivittäin kävelyllä, retkeilemässä ja leikkimässä.

Steinerpedagogiikassa yhteistyö vanhempien kanssa on toiminnan lähtökohta ja pohja kasvatuskumppanuudelle. Aikuisten pyrkimys luoda keskinäisissä suhteissa myönteisen luottamuksellinen ilmapiiri on lapselle suoja, jossa on turvallista kasvaa. Esiopetuksen henkilökunnan avoin ja kunnioittava suhtautuminen erilaisiin perheisiin sekä kotien erilaisiin katsomuksiin, uskontoihin, perinteisiin ja kasvatuskäsityksiin on rakentavan vuorovaikutuksen ja opetuksen perusta. Esiopetus on puoluepoliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton.

Yhteisöllisyys liittyy lähtökohtaisesti steinerpedagogin tehtävään. Steinerpäiväkodit ja koulut ovat Steinerkasvatuksen liiton jäseninä mukana kantamassa sen toimintaa ja osallistuvat myös kansainvälisten kattojärjestöjen yhteistyöhön. Suomessa ja ulkomailla säännöllisesti järjestettävät koulutustilaisuudet ovat foorumi ajankohtaisten kysymysten yhteiseen työstämiseen ja pedagogiikan kehittämiseen.

Yhteisöllisyys korostuu Taivonkaassa myös toimintapaikan myötä, toimimme asu-misoikeusyhteisön yhteistalossa, jossa huomioimme monin tavoin myös muut käyttäjät.

²² Paalasmaa 2011, 127

Arvoihin perustuvia kysymyksiä ja tavoitteita voimme ottaa esille vanhempainilloissa, kasvatustieteellöissä ja henkilökunnan kokouksissa. Päiväkodissa on lainattavissa pedagogiikkaa käsittelevää kirjallisuutta. Voimme yhteisesti arvioida arvojen toteutumista käytännön toiminnassa.

2.4 Oppimiskäsitys

Lapsi kehittyy ja oppii vuorovaikutuksessa häntä hoitavien ihmisten, vanhempien ja kasvat-
tajien, toisten lasten sekä ympäristön kanssa. Oppiminen on kokonaisvaltainen tapahtuma,
jossa aistihavainnot, keholliset kokemukset, toiminta, tunteet ja ajattelu yhdistyvät.

Alle kouluikäisen lapsen oppimisessa on ympäristöllä suuri merkitys. Tärkein siinä on kasvattaja, hän on esikuva lapselle. Kaikki kasvatustiete on Steinerin²³ mukaan itsekasvatusta: ”Opettajina ja kasvattajina olemme oikeastaan vain ympäristö lapselle, joka kasvatustieteä itse itsensä. Meidän tulee luoda mahdollisimman suotuisa kasvu-ympäristö, jotta lapsi voi kasvatustieteä itseään äärellämme siten, kuin hänen on tehtävä oman sisimmän kohtalonsa pohjalta.”

Steinerpedagogiikan perustana olevaan kehitysnäkemykseen liittyy keskeisesti niin sanottu seitsenvuotisrytmi. Kun lapsi muuttuu ja kehittyy, muuttuvat myös opetusmenetelmät ikäkausipedagogiikan mukaisesti.²⁴ Oppimisen tapa on erilainen eri ikävaiheissa. Alle seitsemänvuotias lapsi oppii jäljittelemällä, se säilyy kykynä vielä alaluokillakin. Jäljittely on mallioppimista ja matkimista syvempää liittymistä kohteeseen, sisäistä myötä tekemistä, joka ei aina ilmene välittömästi vaan voi tulla esiin vasta pitkänkin ajan kuluttua. Kyky jäljittelemällä on myötäsyttyinen. Uuden aivotutkimuksen mukaan jäljittelyn hermostollisena pohjana toimivat ns. peilisolut: kun katsoo toisen liikettä, näkijässä aktivoituvat samat aivosolut kuin tekijässä.²⁵⁴

Ympäristössä lapsen kehityksen kannalta tärkeää on ilmapiiri, jonka kasvattajat luovat. Steiner²⁵⁵ korosti kasvattajan valoisan asenteen, vilpittömän pakottoman rakkauden ja ilon merkitystä. Ne ovat voimia, jotka edesauttavat ja vahvistavat lapsen fyysistä kehitystä ja terveyttä. Lapsi tarvitsee kokemuksen, että on tullut nähdyksi, kuulluksi ja hyväksytyksi. Turvallisuuden tunteella ja myönteisillä tunnekokemuksilla on oppimisessa suuri merkitys.

Esiopetusvuosi on tärkeä sosiaalisten vuorovaikutustaitojen harjoittelun aika. Perustana on kasvattajan esimerkki, lapsen kohtaaminen ja kuuntelu sekä ilmapiiri, jossa syntyy

²³ Steiner 1991, 131

²⁴ Paalasmaa 2011, 126-128

²⁵⁴ Helenius & Lummelahti 2013, 74

²⁵⁵ Steiner 1983, 16

kokemus ryhmän ja yhteisön jäsenyydestä. Sen muodostumista tukee toiminnan rytmi ja jäsentyneisyys. Vapaassa leikissä ja esiopetuksen ohjatussa toiminnassa opetellaan yhteistyössä toimimista. Lapset oppivat huomaavaisuutta luontevasti auttaessaan päiväkodin pienimpiä. Kuusivuotiaan itsetuntoa vahvistaa taitavuus ja tietävyys pienten rinnalla ja ihailun kohteena.

Lapset oppivat esiopetuksessa leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden sekä taiteellisessa toiminnassa itseään ilmaisten. Uusilla opittavilla taidoilla ja tiedoilla on tärkeää olla yhteys lasten arkeen ja kokemusmaailmaan. Oppiminen on elämyksellistä ja kokemuksellista. Lapsi liittyy maailmaan oman tekemisen ja kokemisen kautta.

Taivonkaareissa hyvän oppimisympäristön luominen pohjautuu lasten jatkuvaan havainnointiin ja valmiuteen tehdä muutoksia havaintojen pohjalta. Hyvää ilmapiiriä vaalitaan säännöllisillä kollegiokokouksilla, työnohjauksella ja itsekasvatuksella. Lapsihavainnot sekä kasvatustalustelut vanhempien ja asiantuntijoiden kanssa ovat lähtökohta oppimiskäsityksen muodostumiselle. Alan kirjallisuus sekä Oulun kaupungin, kesäyliopiston, Snellman-korkeakoulun ja Steinerkasvatuksen liiton järjestämät kurssit osoittavat suuntaa oppimiskäsityksen kehittymiselle. Edellä mainituista saatuja kokemuksia ja tietoja henkilökunta työstää kollegiokokouksissaan.

2.5 Laaja-alainen osaaminen esiopetuksessa

Opetushallituksen esiopetussuunnitelman perusteissa todetaan laaja-alaisen, tiedon rajat ylittävän osaamisen tarpeen nousevan ympäröivän maailman muutoksesta. Esiopetuksessa painopisteenä ovat kestävä elämäntavan sosiaaliset ja kulttuuriset näkökulmat. Perusteiden mukaa lasten laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa opeteltavia tietosisältöjä enemmän se, miten esiopetuksessa työskennellään, millaisiksi oppimisympäristöt rakennetaan sekä miten lasten oppimista ja hyvinvointia tuetaan.

Steinerpedagogisessa esiopetuksessa laaja-alaisen osaamisen tavoitteiden toteutus perustuu ikäkausiopetukseen. Alle kouluikäisen lapsen kehityksessä painopiste on fyysisen muotoutumisen ja kasvun alueella. Esiopetus kuuluu kehityskauteen, jolloin ajattelu, tunne ja tahto ovat vielä välittömässä yhteydessä toisiinsa. Fyysinen terveys ja tasapaino tunne-elämän ja ajattelun kehityksessä nähdään perustana kaikelle oppimiselle ja yksilöllisten kykyjen tasapainoiselle kehittymiselle.²⁵ Esiopetus on lapsen fyysistä, emotionaalista ja kognitiivista kehitystä kokonaisvaltaisesti tukevaa pedagogiikkaa.

²⁵ Kranich 2005, 12-13

Kestävän elämäntavan arvot liittyvät keskeisesti steinerpedagogiikkaan ja ovat luontainen osa esiopetuksen toimintakulttuuria. Kestävän elämäntavan käytäntöjä ja opetusta steinerpedagogisessa esiopetuksessa kuvataan luvussa 4.3 / Tutkin ja toimin ympäristössäni.

Steinerpäiväkoti Taivonkaaren henkilökunnan tavoitteena on toteuttaa itsekasvatusta kollegio- ja työnohjaustyöskentelyn avulla. Työ- ja havainnointitaitoja kehitetään itseä ja toisia havainnoimalla ja havainnoista keskustelemalla. Tavoitteena on antaa lapselle mahdollisimman hyvä, itsestä, toisista ja ympäristöstään vastuuta kantavan ihmisen malli.

2.5.1 Ajattelu ja oppiminen

Steinerpedagogiikan ihmiskäsityksen mukaan lapsen ajattelu eroaa aikuisen ajattelusta, ajattelun taidot kehittyvät vähitellen. Esiopetusikäisen ajattelu on konkreettista ja lapsi elää vahvasti mielikuvissaan ja selittää asioita mielikuvituksen avulla työstäen kokemaansa, tuntemaansa ja oppimaansa leikkimällä. Oppiminen ja opetus esiopetuksessa on kehitysvaihetta vastaten konkreettista, kokemuksellista ja mielikuvitusta vahvistavaa ja lapsen omille oivalluksille tilaa antavaa. Opetussuunnitelmaan sisältyvät käytännönläheiset ja havainnolliset kodintyöt kehittävät käytännöllistä ajattelua, mikä rakentaa perustaa myöhemmälle käsitteelliselle asioiden haltuun ottamiselle, käsitteelliselle ajattelulle. Ajattelun kehitystä ei kiirehditä siihen vetoamalla vaan maailma tehdään ymmärrettäväksi toiminnan avulla. Lapsi käsittelee käsillään.²⁶

Luovan itsenäisen ajattelun edellytys on kyky kuvitella mielessään. Esiopetuksessa tuetaan luovan ajattelun kehittymistä tukemalla lapsen mielikuvitusta. Sitä vahvistavat leikkiminen ja satujen ja kertomusten kuuleminen sekä taiteellinen toiminta. Esiopetusiässä on mielikuvituksen kehittymisen herkkyyksikausi. Pikkulapsen hyppelehtivä ja ympäristöstä virikkeensä saava fantasia alkaa sisäistyä kyvyksi luoda mielessään kuvia. Esiopetuksessa luodaan perustaa alkuopetuksen kuvaopetukselle mutta myös aikuisen kyvyille itsenäiseen elävään ajatteluun, kyvyille ohjata tahdolla ajatteluun.

Lapsen muistin kehittymistä tuetaan toiminnan rytmisyydellä. Asioiden toistuminen päivän ja viikon toiminnoissa, saman sadun kertominen useampaan kertaan, lorut ja leikit vahvistavat muistia kehitysvaihetta vastaavalla tavalla. Muistamista ei harjoitella esimerkiksi kertomalla jatkokertomuksia, mitkä edellyttävät aiemmin kerrotun muistamista. Muistin

²⁶ Rawson & Richter 2006, 43

”vapautuminen” nähdään steinerpedagogiikassa yksilöllisenä kehitystapahtumana. Se liittyy kehityksen taitekohtaan, kasvuvoimien vapautumiseen, jolloin lapsi saavuttaa koulukypsyyden ja kasvun painopiste siirtyy fysiologisesta kehityksestä tunne-elämän alueelle. Steiner²⁷ vertaa muistin kehittymistä fyysisten elimien kehittymiseen odotusaikana, sen tulee samoin saada kehittyä itsestään. Lapsen muisti vahvistuu arjessa asioiden toistuessa tapahtumissa ja keskusteluissa. Viikonpäivissä on oma toimintateema, joka toistuessaan tuo lapselle arjen hallintaa ja tukee hänen muistinsa kehittymistä. Vuosirytmissä vuodenaikojen mukaiset juhlat, laulut ja lorut toistuvat aiemmista vuosista ja näin ne voivat tukea muistamista.

Aistien yhteistoiminta muodostaa perustan oppimiselle, lapsi harjoittaa aistejaan leikkiessään ja liikkuaan. Steinerpedagogisessa esiopetuksessa on leikkiminen tärkeä, kehitysvaihetta vastaava lapsen oma oppimisen menetelmä. Omaehtoinen leikki kehittää paitsi mielikuvitusta ja luovuutta myös oppimisen perustaitoja: oma-aloitteisuutta, kykyä kekelemaan toimintaan ja samalla taitoa oman oppimisen ohjaamiseen. Vapaa leikki vahvistaa lapsen luottamusta omaan osaamiseen. ”Antamalla aikaa ja mahdollisuuksia leikkien rakentamiseen ja pitkäjänteiseen yhtenäiseen leikkiin vaikutetaan samalla myös lasten omatoimisuuden kehittymiseen, oman toiminnan hallintaan ja lasten välisten suhteiden lujittumiseen ryhmässä”²⁸. Riittävä leikkiaika mahdollistaa leikkitaitojen kehittymisen. Suunnittelu-, organisointi-, mielikuvan ylläpitämisen ja leikin lopettamisen taidot kehittyvät. Tavoitteet ovat jokaiselle lapselle yksilölliset. Yhteistoiminta taidot, toisen huomioon ottaminen ja toisen kunnioittaminen ovat taitoja, jotka ryhmässä leikkiessä kehittyvät. Taivonkaassa aikuiset havainnoivat lasten leikkitaitoja ja arvioivat niitä kokouksissaan. Aikuisen toiminta voi kehittää lapsen leikkiä esimerkiksi, kun aikuinen tekee päiväkodin työtehtäviä tai hän voi muuttaa ympäristöä jolloin lapsen leikki mahdollistuu uudella tavalla.

Esiopetuksen päivittäisessä toiminnassa on liikunta keskeisessä osassa. Liikkumisen merkitys korostuu erityisesti esiopetusiässä, jolloin fyysisessä kehityksessä on painopiste jäsenten kasvussa. Se heijastuu toiminnallisuutena, lapsen omatoimisena pyrkimyksenä saada venähtäneet jäsenet jälleen hallintaan. Tätä tuetaan pedagogiikassa runsaan ja monipuolisen liikunnan avulla. Vapaa leikki, liikuntaan aktivoiva ympäristö, pihaleikit ja välineet sekä päivittäiset metsä- ja kävelyretket kehittävät motorisia valmiuksia ja perustaitoja. Tutkimuksissa on todettu liikunnan yhteys oppimiseen: liikunta vaikuttaa myönteisesti erityisesti lasten kognitiiviseen toimintaan kuten muistiin ja toiminnan ohjaukseen ja sillä on suuri merkitys lasten kokonaisvaltaiselle psyykkiselle ja fyysiselle hyvinvoinnille, kasvuun ja kehitykselle²⁶⁰. Lapsen kehon hallinta on yhteydessä ajatteluun ja liikuntataitojen ke-

²⁷ Steiner 1983, 13-14

²⁸ Helenius & Lummelahti 2013, 119

²⁶⁰ www.Edu.fi - Liikunta

hittyminen vaikuttaa myöhempään oppimiseen. Tavoitteena on antaa mahdollisuus lapsenhieno- ja karkeamotoristen perustaitojen muodostumiselle ja kehittymiselle. Esimerkiksi luitelussa saa tasapainoaisesti hyvää harjoitusta. Kädentöissä vahvistuvat silmän ja käden yhteistyö, käytännöllinen ajattelu ja päättelykyky. Lapsen myönteiset liikuntakokemukset ryhmässä vahvistavat lapsen halua liikkua ja rakentavat positiivista minäkuvaa sekä antavat mahdollisuuden liittyä ryhmän jäseneksi.

2.5.2 Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Esiopetusvuosi on tärkeä vuorovaikutustaitojen harjoittelun aika. Esiopetus kaikkine toimintoineen on jo itsessään kanssakäymisen opetteluja ja oppimista. Ystävällisyyteen, toisten huomioimiseen ja hyviin tapoihin ohjaa ryhmän aikuisten antama esikuva. Huomaavaisuutta kehittää myös pienempien auttaminen. Hyvät tavat ja tottumukset juurtuvat päivittäin toistuvien toimien avulla. Vuodenkiertoon liittyvissä juhlissa ja tapahtumissa opitaan erilaisten tilanteiden ja ihmisten kohtaamista ja arvostamaan kaikkien perheiden perinteitä ja tapoja.

Esiopetuksessa ilmapiiri perustuu vielä aikuisen luomaan kodinomaiseen lämpöön, turvalliseen ja hoivaavaan läsnäoloon. Iloinen, kiireetön ja avoin ilmapiiri ohjaa lapsia sosiaaliseen kanssakäymiseen rohkaistessaan omien kykyjen ja taitojen harjoittamiseen; omien kykyjen käytössä ja vahvistumisessa kasvaa itseluottamus, josta kasvaa aito sosiaalisuus.

Lapsen itseilmaisua tuetaan monin tavoin ja häntä rohkaistaan osallistumaan keskusteluun ryhmätilanteissa. Sosiaalisen kyvykkyyden kehittymistä tukee tässä kehitysvaiheessa erityisesti mahdollisuus käyttää mielikuvituksen voimaa luovassa leikissä yhdessä ikätoverien kanssa²⁹.

Taivonkaareissa yhteisiä keskusteluhetkiä muodostuu ruokapöydässä, piireihin koonnuttaessa ja lepohetkillä. Pienempiä keskustelukohtauksia tapahtuu arjessa runsaasti. Aikuiset kuuntelevat ja keskustelevat lapsen kanssa huomioiden jokaisen mahdollisuuksia osallistua keskusteluun. Aikuisen mallin myötä lapset oppivat kuuntelu- ja ilmaisutaitoja sekä rohkeutta ilmaista omaa kantaansa. Lapsen rohkeutta ilmaista asioitaan tukee keskustelujen positiivinen ja luottavainen ilmapiiri.

²⁹ Rawson & Richter 2006, 24

2.5.3 Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Lapsia autetaan edellytystensä mukaan huolehtimaan itsestä ja toisista, omasta pukeutumisesta ja puhtaudestaan, tavaroista ja yhteisestä ympäristöstä. Arjen taitojen oppimista tukee esiopetuksen toimintakulttuuri ja aikuisten esikuva. Lasta kannustetaan omaan suoriutumiseen esimerkiksi pukeutumisessa. Jolloin hänen arjen taidot kehittyvät ja oma tahto saa vahvistusta. Lapsia ohjataan toimimaan turvallisesti lähiliikenteessä käytännönläheisesti esimerkiksi retkillä. Yhteistyössä huoltajien kanssa käsitellään lasten arkielämän rytmiä sekä ruokailun ja levon ja liikunnan merkitystä lasten hyvinvoinnin ja oppimisen edellytyksenä. Esiopetusikäinen on jo kuluttajan roolissa. Vanhempien kanssa voimme ottaa keskusteluun kestävän kehityksen kannalta kuluttajana toimimisen, sillä perheen esimerkillä on tässä ratkaiseva merkitys. Tyytyväisyys ja kiitollisuus ovat tavoiteltavia asioita.

Esiopetuksessa tuetaan lasten luottamusta ja myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen. Esiopetuksen lasta kunnioittava ilmapiiri ja lapsen kokemus aikuisen antamasta turvasta vahvistavat lapsen perusluottamusta: maailma on hyvä.

2.5.4 Monilukutaito

Monilukutaitoa kehittää steinerpedagogisessa esiopetuksessa aikuisen antama malli sekä esiopetuksen kulttuuristen sisältöjen monipuolisuus. Taide ja ilmaisu eri muodoissaan, sadut ja lorut, kuva ja musiikki ovat osa esiopetuksen päivittäistä toimintaa (laajempi kuvaus luvussa 4.3 / Ilmaisun monet muodot ja Kielen rikas maailma). Esimerkiksi kerrotusta sadusta syntyy lasten tuottamaa omaa kulttuuria, kun lapsi luo kuulemastaan oman sisäisen mielikuvan ja siirtää sen leikkeihin ja piirroksiin tai nukketeatteriesitykseen. Esiopetusikäiset tekevät mielellään spontaaneja esityksiä. Niihin valmistetaan teatterilippuja ja kylttejä ja järjestellään istuinpaikat pienemmille ja koko henkilöstölle. Teatterintekijät opettelevat samalla kanssakäymisen taitoja, tunteiden ilmaisua ja toisen tunteisiin eläytymistä. Tunteiden ja ilmeiden lukutaidon kehittymistä tukee tunteiden sanoittaminen.

Kuvakirjojen katselu innostaa omien tarinoiden keksimiseen. Kuvallisessa ilmaisussa lapsi usein kuvaa piirtämällä omia ajatuksiaan. Sanallisten ja kuvallisten viestien ja ”kirjeiden” lähettäminen on esiopetusiässä tärkeä osa ystävyyttä ja vuorovaikutusta. Kuvasyömbölien käyttö esimerkiksi ohjaamassa arjen toimintoja kehittää kuvallisuutta. Kuvien asettaminen lukemisen suuntaan vasemmalta oikealle totuttaa silmää tulevaan

lukemisen tapahtumaan.

Kertomusaineisto valitaan vuodenvuorokierroon mukaiseksi ja vuodenvuorokierroa kerrotaan, luetaan, näytellään ja siitä piirretään lasten kiinnostusten mukaan. Kertomuksia ja tarinoita voidaan kertoa myös tilanteisiin ja lasten kehitysvaiheisiin liittyen. Lapset voivat myös kertoa oman tai yhteisen tarinan, jonka aikuinen kirjaa muistiin.

Aamupiireissä äänteet, lorut ja tarinat saavat liikkeen muodon. Keho puhuu eleillä, käsillä ja jaloilla. Sanoja kuunnellaan, maistellaan ja taputetaan niiden rytmiä. Kuunnellaan ja erotetaan äänteitä leikkien. Näitä tehtäessä aikuinen voi havainnoida lapsen taitoja ja valmiuksia.

Näistä havainnoista keskustellaan ryhmän henkilökunnan ja lapsen vanhempien kanssa. Havainnot ja niihin liittyvät mahdolliset tukitoimet kirjataan lapsen esiopetussuunnitelmaan.

2.5.5 Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen

Steinerpedagogisessa esiopetuksessa edistetään lasten tieto- ja viestintäteknologista osaamista kehittämällä valmiuksia tietotekniikan käyttämiseen. Valmiuksia tekniselle osaamiselle luodaan ikäkausipedagogiikan mukaisesti leikin kautta. Esiopetuksessa ei vielä opeteta tietotekniikkaa tai käytetä tietokonetta. Opetuksessa painotetaan inhimillistä kohtaamista ja vuorovaikutusta.

Leikkiminen kehittää myös mielikuvitusta, luovan ajattelun perustaa, sekä yhteistyöminnan taitoja. Sadut, kertomukset ja lorut tukevat kielellisen tietoisuuden kehittymistä ja luovat pohjaa lukutaidon oppimiselle. Kädentyöt ja kuvallinen ilmaisu antavat valmiuksia kirjoittamiseen.

Opetuksessa painotetaan aistien käyttämistä ja kehon hallintaa liikkuen ja leikkien. Eurytmiassa, jossa ilmaistaan puhetta, sen rytmiä ja äänteitä koko keholla tehtävin liikkein, lapsi harjoittelee myös tilan ja suuntien hahmottamista. Lateraaliset liikkeet, esimerkiksi ristikkäisliikkeet, vahvistavat suhdetta omaan kehoon. Se kehittää valmiuksia myös kirjoitustaitoon, kirjainmuotojen ja äänteiden tunnistamiseen. Nämä toteutuvat myös musiikkiliikunnassa.

Vuorovaikutustaitojen oppiminen ja opetus esiopetuksessa perustuu lapsen kohtaamiseen ja kuulemiseen sekä kasvattajan ja yhteisön aikuisten keskinäiseen vuorovaikutukseen ja esimerkkiin.

Lapset tuovat leikkeihin kokemuksiaan ja jäljittelevät ympäristöään. Siten myös ympäristön teknologia heijastuu leikkeihin ja keskusteluihin. Aikuinen näyttää terveen suhtautumisen mallin. Vanhempainilloissa keskustellaan tieto- ja viestintäteknologian hyödyistä ja

haitoista ja aikuisen vastuusta käytön ohjaamisessa, jotta teknologiaa käytettäisiin harkitusti ja lapsen ikävaihe huomioiden. Edellä kuvattuihin lapsen ominaisiin tapoihin oppia ja toimia ei sovi liikunnallisesti passiivinen teknologian käyttö.

2.5.6 Osallistuminen ja vaikuttaminen

Steinerpedagogisessa esiopetuksessa lapsi on aktiivinen osallistuja. Pedagogiikan kehitysnäkemyksen mukaan ensimmäiset seitsemän vuotta on toiminnallisuuden ja aloitteellisuuden, tahdon kasvatuksen päävaihe. Tahdon kehityksessä lapsi ottaa uuden askeleen kehitysjakson loppupuolella, juuri esiopetusiässä: hän harjoittelee omatoimisesti suuntaamaan tahtoaan, asettamaan itse toiminnalleen päämäärän. Esiopetuksessa tuetaan kehitysvaihetta antamalla tilaa omaehtoiselle leikille ja kannustamalla lasta oma-aloitteisuuteen ja aktiivisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja yhdessä toimiminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Yhteisistä säännöistä keskustellaan arjen tilanteissa ja niistä sovitaan yhdessä. Esiopetuksen ilmapiiri ja aikuisten esi-merkki ohjaavat lapsia toinen toisensa auttamiseen. Kokemus turvasta ja suojattuna olemisesta on lapsen perusoikeus. Yhteiset säännöt ovat hyvinvoinnin ja turvan suoja.

Taivonkaareissa lasten kanssa keskustellaan heidän toiveistaan ja odotuksistaan esiopetuksen suhteen. Aikuiset ovat herkkiä lasten aloitteille ja pyrkivät järjestämään mahdollisuuksia toteuttaa niitä yhdessä. Lapsen ideasta voi syntyä nukketatteri, tempurata tai muu sellainen yhteinen kokemus tai projekti.

3. KASVUA JA OPPIMISTA TUKEVA TOIMINTAKULTTUURI

Steinerpedagogisen esiopetuksen toimintakulttuurin perustana on pedagogiikan lapsilähtöisyys. Toimintatapojen ja oppimisympäristön kehittämistä ohjaavat ikäkausinäkemys ja lapsen yksilöllisen kehityksen huomioiminen sekä steinerpedagogisen esiopetuksen opetussuunnitelmassa määritellyt arvot, oppimiskäsitys ja tavoitteet.

Steinerpedagoginen varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat kokonaisuuden, jonka läpäiseviä yhteisiä, toimintakulttuurissa esille tulevia painotuksia ovat mm. arvoperusta ja ihmiskäsitys, yhteisöllisyys, toiminnallisuus ja tekemällä oppiminen sekä kasvattajien kollegiaalinen yhteistyö pedagogisissa ja hallinnollisissa kysymyksissä.

3.1 Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavat periaatteet

Ikäkausinäkemysten mukaan esiopetusikäinen oppii pääasiassa jäljittelemällä. Jokainen esiopetuksessa työskentelevä aikuinen on siten opettaja, joka ohjaa tavallaan toimia ja olla vuorovaikutuksessa. Hän on malli, jota lapsi jäljittelee. Steinerpedagogiseen toimintakulttuurin keskeinen työmenetelmä on säännöllinen kollegiotyöskentely. Se tukee koko henkilöstön sitoutumista yhteisiin toimintatapoihin. Viikoittaisissa kokouksissa arvioidaan ja suunnitellaan toimintaa lapsihavainnoinnin pohjalta, seurataan ajankohtaista kasvatuskeskustelua sekä työstetään käytännön asioita ja pedagogisia kysymyksiä.

Pedagoginen johtaminen on steinerpedagogiikassa kollegiaalista johtamista.

Esiopetuksen jatkuvan kehittämisen kannalta tärkeitä yhteistyökohtia ovat Steinerkasvatuksen liiton varhaiskasvatusjaoston kokoukset, vuosittaiset koulutustilaisuudet sekä yhteistyö muun esiopetuksen kanssa paikallisesti. Neljä kertaa vuodessa kokoontuvassa jaostossa on edustaja Suomen jokaisesta steinerpäiväkodista. Taivonkaari on lisäksi mukana pohjoisten päiväkotien (Oulu ja Rovaniemi) yhteistyössä. Ryhmä on nimeltään ”Neljä tuulta” ja se kokoontuu vähintään 2 kertaa vuodessa.

Esiopetuksen ja sen kehittämisen yhteistyötahoja steinerpedagogiikassa ovat esiopetuksen järjestäjä, varhaiskasvatus, perusopetus ja oppilashuolto. Ensisijaisia yhteistyökumppaneita ovat lapsen vanhemmat.

3.1.1 Kaikille yhteinen esiopetus

Steinerpedagogisen esiopetuksen lapsilähtöisyys ja toiminnalliset menetelmät soveltuvat lähtökohdaisesti inklusiiviseen esiopetukseen. Perustana on lapsen yksilöllinen kohtaaminen. Steinerpedagogiikan piirissä on kehitetty lapsihavainnointimenetelmä, joka auttaa kasvattajaa lapsen yksilöllisen kehityksen tukemisessa sekä kasvun ja oppimisen tuen erityisen tarpeen havaitsemisessa. Tukea tarvitsevaa lasta auttaa kiireetön, kodinomainen oppimisympäristö sekä säännöllinen rytmi päivän ja viikon toiminnoissa. Lähtökohtana on, että jokaiselle lapselle turvataan tarvittava kasvun ja oppimisen tuki ja hänen tarpeisiinsa vastataan sekä yksilönä että tasavertaisena ryhmän jäsenenä. Esiopetusta kehitetään inklusiiviseen suuntaan mm. steinerpedagogisen erityisvarhaiskasvattajakoulutuksen ja muun täydennyskoulutuksen kautta sekä yhteistyössä steinerkoulun kanssa.

Yksilöllisen tuen rinnalla toimintakulttuurissa painottuu lapsen ohjaaminen yhteisössä toimimiseen. Lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen ja heitä ohjataan ottamaan muut huomioon. Ryhmän aikuisten tapa toimia yhdessä on malli lapselle. Avoin, hyväksyvä ja kannustava ilmapiiri, jossa jokainen voi kokea tulevansa kuulluksi ja nähdyksi ja jossa jokaisen yksilöllisyyttä kunnioitetaan, on tärkein yhteisöllisyyteen ohjaaja. Toiminnassa näkyy se kulttuurinen monimuotoisuus, kielet, uskonnot ja katsomukset, joka on edustettuna lapsiryhmässä.

3.1.2 Oppimisen ja oivalluksen ilo

Steinerpedagogisessa esiopetuksessa tuetaan lapsen innostusta ja aktiivisuutta ja omia aloitteita. Oppiminen on yhdessä toimimista ja tekemällä oppimista. Tavoitteena on luoda ilmapiiri, joka rohkaisee iloiseen ja ennakkoluulottomaan tutkimiseen ja kokeiluun ja jossa jokainen voi olla mukana ja esittää näkemyksiään ilman epäonnistumisen pelkoa. Erilaiset tapahtumat, juhlat ja retket värittävät esiopetuksen kulttuurista vuodenkiertoa. Toimintakulttuurin keski-

össä on leikki. Lapsi ja leikki ovat erottamattomat. Lapsi liittyy maailmaan ja työstää kokemaansa leikkimällä. Hän ei leiki oppiakseen mutta leikki on kokoaikaista omaehtoista oppimista. Leikin peruslaatuja ovat ilo ja vapaus. Leikki ei ole lapselle ajankulua, se on ajan täyttymistä³⁰.

Vapaa omaehtoinen leikki kuuluu esiopetuksen jokaiseen päivään. Esiopetusiässä leikkiminen muuttuu suunnitelmalliseksi ja pitkäkestoiseksi, siinä harjoitellaan aloitteellisuutta ja yhdessä toimimista ja asioiden loppuun viemistä. Leikissä omin voimin saavutetut valmiudet rakentavat edellytyksiä sitoutua koulussa tehtäviin ja luovat perustaa itseluottamukselle ja omalle ajattelulle.

³⁰ Hahn 1981, 31

Leikissä kehittyvät myös mielikuvituksen voimat, joita lapsi tarvitsee myöhemmin kaikessa oppimisessa.³¹ Jotta leikki-taidot voivat kehittyä ja lapsi sitoutua leikkiin, tarvitaan riittävästi yhtäjaksoista aikaa.³² Esiopetuksen päivärytmissä on säännöllinen aika niin sisätiloissa kuin ulkona tapahtuvalle vapaalle leikille. Leikeille annetaan suojaa ja rauhaa sekä myös mahdollisuus jatkaa seuraavaan päivään. Leikkiympäristö järjestetään mielikuvitusta virittävästi yksinkertaisin, luonnonläheisin materiaalein. Lasten omille ideoille tarjotaan mahdollisuudet toteutua. Leikkien kehittymistä seurataan havainnoimalla lapsiryhmän yhteistoimintaa systemaattisesti. Lapsen leikki-taitoja tuetaan auttamalla hienovaraisesti idean syntymisessä, leikin ylläpitämisessä ja lopettamisessa. Tavoitteena on luoda perusta lapsuuden kultaisille leikeille, joita myöhemmässä elämässä muistellaan. Taito sitoutua leikkiin näkyy myöhemmin kyvyssä liittyä työhön.

Tutkimuksen myötä leikin perustavaa laatua oleva merkitys lapsen kehitykselle on käynyt yhä selvemmäksi. Leikkiminen kehittää niin kieltä kuin ajattelua, se on älyllisen kehityksen välttämätön edellytys. Leikissä kehittyvät luovuus ja ongelmanratkaisukyky, sosiaalis-emotionaaliset taidot ja omien tunteiden säätely.³³ Sosiaalisten taitojen kehittämisessä painottuu leikin merkitys juuri esiopetusiässä. Roolileikeissä kehitty kyky ilmaista itseään ja kuunnella toisia. Ennen kouluikää lapset luovat keskinäiset suhteensa leikki-taitojen perusteella. Leikistä huolen pitäminen vaikuttaa myönteisten suhteiden syntymiseen.³⁴

Vapaan leikin rinnalla esiopetuksen leikkikulttuuriin kuuluvat laulu- ja piirileikit ja nukketatteri. Ohjatuissa leikeissä, kuten satuliikunnassa ja pihaleikeissä eläydytään yhteisiin mielikuviin, opitaan kuuntelemaan ja seuraamaan ohjeita. Innostus sääntöleikkeihin ja perinteisiin pihaleikkeihin kevätpuolella kertoo lähestyvistä kouluvalmiudesta. Yhdessä harjoitellaan liikuntataitojen ja aistitaitojen lisäksi yhteistoimintaa, sovittujen sääntöjen noudattamista, toisen huomioon ottamista ja rohkeutta asettua esille. Tavoitteena on me-hengen vahvistaminen.

Tutkivan asenteen virittämiseksi luodaan ilmiöihin ihmettelevä suhde kasvattajan esimerkin avulla. Asioita ei selitetä puhki, vaan erilaisille selitysmalleille ja omalle oivallukselle jätetään tilaa. Tutkimuskohteena on luonto niin pihapiirissä kuin metsässä. Lapselle ominaiselle kuvalliselle ajattelulle jätetään liikkumatilaa. Opittu työstetään myös taiteellisessa muodossa ja lapsen vapaassa leikissä.

3.1.3 Lapsi osallisena ja oman elämänsä toimijana

³¹ Lautela 2011, 148.

³² Kalliala 2011, 12

³³ Kalliala 2011, 14-15

³⁴ Helenius & Lummelahti 2013, 90, 115

Toiminta steinerpedagogiikan piirissä perustuu yhteisöllisyyteen sekä aikuisten aloitteellisuuteen ja aktiivisuuteen. Ryhmän aikuisten kollegiaalinen yhteistyö ohjaa esikuvana myös lapsia yhteisössä toimimiseen. Tavoitteena on, että jokainen lapsi voi kokea kuuluvansa yhteisöön sen tasavertaisena jäsenenä ja liittyä toimintaan omalla yksilöllisellä tavallaan.

Lasten aloitteellisuutta kannustetaan ottamalla toiminnassa huomioon heidän omia ideoitaan. Lasten osallisuutta tukee päivittäinen ohjattu tuokio, jossa taiteellis-rytmisen osuuden rinnalla opitaan myös keskusteluun osallistumista ja toisten kuuntelemista.

Pienessä esiopetusryhmässä kaikkien ääni ja mielipiteet tulevat esiin. Esiopetuksen toimintasuunnitelmaan sisältyy lapsen kehitysvaihetta vastaavia ja sitä tukevia käytännön töitä, esimerkiksi ruokailun yhteydessä, sisä- ja ulkotilojen ja puutarhan hoitoon liittyviä. Niiden myötä tulevat erilaiset työtehtävät tutuiksi ja lapsi saa kokemuksia osallisuudesta ja asioiden syy-seuraus suhteista ja loppuun saattamisesta.

Perheet ovat päiväkodin ylläpitäjiä ja ”omistajia” yhdistyksen kautta ja yhteistyö on tiivistä. Lapset saavat olla mukana tapahtumissa omalla osuudellaan ja saavat konkreettisen kokemuksen yhteisestä yrittämisestä, vastuunkantamisesta ja aikuisten toimivasta yhteistyöstä.

Kotoa voi tulla virikkeitä, jotka rikastuttavat päiväkodin ja esiopetusryhmän elämää ja tekevät lapsen tutummaksi kaikille - kuten vaikka lapsen tai koko perheen yhteinen harrastus, joka esitellään kaikille. Lapselle tärkeä kirja tai esine, perheen lomamatka tms. voi virittää keskustelua, joka elävöittää aiheen ja herättää mielenkiinnon muissakin.

3.1.4 Hyvinvointi ja turvallinen arki

Esiopetuksen toimintakulttuuri tukee avointa vuorovaikutusta lasten, henkilöstön ja vanhempien kesken. Toiminnassa painotetaan keskinäistä kunnioitusta, huolenpitoa ja välittämisen asennetta. Lasta tuetaan esiopetusikäisen kehitysvaiheeseen liittyvässä tunne-elämän murroskohdassa. Häntä autetaan ristiriitatilanteissa ottamaan toiset huomioon sekä tunnistamaan tunteitaan esimerkiksi niitä sanoittamalla. Pikkulyhydyssä esiopetusikäisille on kunniatehtävä huolehtia pienemmistä lapsista, joka kasvattaa heitä vastuuseen heikompiä kohtaan.

Ennen kouluikää rakentuu perusta ihmisen terveydelle ja yleiselle tasapainolle. Kehityksen painopiste on tänä aikana fyysisessä kehityksessä. Esiopetuksen keskeisiä tehtäviä on terveestä kehityksestä huolehtiminen. Sitä tuetaan terveellisen ravinnon, monipuolisen liikunnan, säännöllisen rytmin sekä päivään sisältyvän lepo hetken kautta.

Esiopetuksessa huolehditaan lapsen oikeudesta lapsuuteen. Siihen kuuluu kokemus elämän kiireettömyydestä. Toiminnan rytmisyys luo turvallisuutta ja tuo ennustettavuutta lapsen elämään. Turvallisen arjen perustana on turvallinen ja viisas aikuinen.

3.2 Oppimisympäristöt esiopetuksessa

Esiopetuksen oppimisympäristöön kuuluvat yhteisön aikuiset ja lapset ja heidän keskinäiset suhteensa, esiopetuksen tilat ja välineet sekä toiminnan käytännöt. Lähialueet ja oman kotikaupungin kulttuuri ja ympäristö ovat tärkeitä oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen laatua ja toimivuutta arvioidaan yhteistyössä henkilökunnan ja vanhempien kanssa. Päiväkodin toimintatila on vuokrattu Aso-asunnoilta ja Asunto-osuuskunta Hiidenkiukaalta, joiden kanssa tiloista huolehditaan yhteistyössä vastuunjakotaulukon mukaisesti. Henkilökunta huolehtii omalta osaltaan oppimisympäristön laadun havainnoinnista, kehittämisestä ja käytänteistä. Muissa ympäristöissä liikuttaessa kiinnitetään erityistä huomiota turvallisuuteen ja hankitaan kokemuksia, joita päiväkodin välittömässä ympäristössä ei ole mahdollista saada esim. eläinpiha ja ponitalli, joissa vierailaan säännöllisesti.

3.2.1 Sosiaalinen ympäristö

Steinerpedagogiikan oppimiskäsityksen mukaan lapsen tärkein oppimisympäristö on kasvattaja. Kasvattajien keskinäisistä suhteista ja tavasta toimia yhdessä syntyy esiopetuksen ilmapiiri. Sillä on suuri merkitys myös oppimisessa. Tavoitteena on luoda myönteinen, kiireetön ja turvallinen oppimisympäristö, joka tukee terveen itsetunnon ja sosiaalisten taitojen kehittymistä. Turvaa ja ennakoitavuutta lapsen elämään tuovat myös asetetut rajat ja yhdessä opitut käytännöt.

Esiopetus järjestetään mahdollisuuksien mukaan yhdistetyssä ryhmässä. Kuusivuotiaan kehitysvaiheessa tukee se, että ryhmässä on myös pienempiä. Hän on taitava heidän rinnallaan ja pienempien auttaminen ja ihailu vahvistavat itsetuntoa. Pienemmille kuusivuotias on tärkeä esikuva. Yhdistetty ryhmä on lapselle, joka on aikaisemmat vuodet viettänyt päiväkodissa, tuttu ja turvallinen ympäristö. Lapsi ja hänen perheensä on myös kasvattajalle tuttu eikä yhteistyötä tarvitse aloittaa alusta. Taivonkaarella on myös alle 3-vuotiaita, joten lapset saavat mahdollisuuden auttaa ja hoivata pienimpiäkin ja tavata omiakin pieniä sisaruksiaan päivän mittaan.

Steinerpedagogista esiopetusta voidaan tilanteen niin edellyttäessä, järjestää yhteistyössä Oulun steinerkoulun alkuopetuksen kanssa. Tämä tilanne voi olla tarpeen, turvattaessa steinerpedagogista jatkumoa Oulussa. Toistaiseksi kahden päiväkodin resurssit ovat riittäneet esiopetuksen tarpeisiin.

Esiopetusyhteisöön kuuluvat läheisesti myös lasten vanhemmat ja sisarukset. Isovanhemmat ja muut tärkeät sukulaiset tai ystävät osallistuvat juhliin ja tapahtumiin. Myös entiset taivonkaarelaiset esim. Hiidenkiukaan pihapiiristä ovat juhliin tervetulleita. Kaikki yhdessä muodostavat turvallisen piirin lasten ympärille.

Varhaiskehityksen ajan lapsen suhde ihmisiin ja ympäristöön perustuu luottamukseen. Sitä vahvistetaan vanhempien kanssa tehtävällä yhteistyöllä. Yhteiset kasvatustavoitteet ja niistä sopiminen luovat kasvulle ja oppimiselle suotuisan perustan. Yhteisesti sovittu keskustelukulttuuri edesauttaa rakentavien suhteiden syntymistä. Yhteistyö vanhempien kanssa alkaa, kun lapsi ilmoitetaan päiväkotiin. Esiopetusvuoden alussa informaatiotilaisuus ja lapsikohtaiset keskustelut päiväkodilla valmistavat esiopetusvuotta. Vuoden mittaan yhteydenpito on säännöllistä, vanhemmat saavat osallistua toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Yhteistyö steinerkoulun kanssa alkaa myös esiopetusvuoden syksyllä tutustumisella ja oppilashuollon suunnittelulla.

Esiopetusyhteisöön kuuluvat myös muut henkilökuntaan kuuluvat jäsenet. Lapsessa pyritään herättämään kiitollisuuden tunne henkilöitä kohtaan, jotka auttavat meitä arjessa. Päiväkodin kokkia/keittäjää, pyykinpesijää ja siistijää huomioidaan usein kiitollisuudenosoituksilla. Oulussa löytyvät yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet kirjasto, museot, teatteri ja Alaköökki liittyvät myös toimintaan. Nyt olemme myös yhteistyössä Oulun päivähoidon ja Oulussa toimivien yksityisten päiväkotien kanssa. Oulun steinerkoulun kanssa yhteistyö on sujuvaa; voimme nähdä oppilaiden esityksiä ja näytelmiä tai meillä voi olla yhteisiä retkiä ja juhlia.

3.2.2 Esiopetustilat ja leikkivälineet

Lapsuus on tahdon ja aloitekyvyn kehittymisen aikaa. Tahdon tervettä kehitystä tukee esiopetuksen toiminnallisuus ja lasten aktiivisuuden tukeminen mutta myös jäsentynyt kodinomainen ympäristö, missä kaikki tapahtuu mielekkäissä yhteyksissä. Inhimillisen työnteon kuten kodintöiden ja ympäristön hoitamisen kokeminen antaa perusturvaa ja mallia ihmisenä olemisesta. Esimerkiksi keittiö esiopetustilojen keskuksena on monipuolinen oppimisympäristö.

Esiopetuksen tilat joustavat ja muuntuvat tarpeen mukaan. Lapset luovat myös itse tilaa toiminnalleen tarkoituksenmukaiseksi mm. leikkivälineiden ja kankaiden avulla. Tilojen suunnittelussa huolehditaan siitä, että ne paitsi tukevat lapsen aktiivisuutta ja edistävät vuorovaikutusta tarjoavat myös mahdollisuuden omaan rauhaan.

Leikkivälineet ovat vapaasti lasten saatavilla. Lelut ovat muodoltaan yksinkertaisia ja viitteellisiä, jolloin lapsen täytyy itse täydentää ne mielikuvituksellaan. Se vahvistaa mielikuvitusta ja edistää siten aivojen kehitystä.³⁵ Kuusivuotiaat hakevat leikkeihinsä jo oikean näköisiä tarvikkeita.

³⁵ Steiner 1983, 14

Valmiiden yksityiskohdiltaan tarkkojen esineiden puuttuessa he etsivät mielikuvaa lähinnä vastavia ja suunnittelevat ja rakentavat itse tarvitsemansa ja kehittävät näin kuvittelukykyään ja käytännön taitojaan.

Ennen syyskauden alkua Taivonkaaren tilat siivotaan ja järjestetään yhdessä lasten tarpeet ja toiveet huomioiden. Jokaisen esiopetuspäivän jälkeen tilat siivotaan seuraavan päivän leikkejä ja touhuja varten. Tiloja muokataan jatkuvasti lapsihavainnoin pohjalta vastaamaan ryhmän ja yksittäisten lasten tarpeita.

3.2.3 Aistiympäristö

Lapsen fyysisessä kehityksessä on ensimmäisinä vuosina painopiste aistihermojärjestelmän kehityksessä. Alle kouluikäinen on avoin kaikelle aistien kautta välittyvälle; kuin suuri aistielin, joka on avoin ja suojaaton ja jonka kaikki läpäisee: ääni, valo, väri, ele, tunnelma. Kaikki aistimukset ovat mukana rakentamassa vielä keskeneräistä kehoa: kuuloaistimukset kuuloelintä, väri- ja valoistimukset silmää. Lapsi ei kykene valikoimaan. Se merkitsee kasvattajalle tehtävää huolehtia aistiympäristön laadusta, niin että se auttaa terveiden fyysisten muotojen syntymistä. Esiopetuksessa vältetään voimakkaita aistiärsyksiä. Lapsi iloitsee heleistä puhtaista väreistä. Kuulon kehitykselle tärkeää on luonnollinen ihmisääni. Kasvattajan laulu ja hyräily, musisointi yksinkertaisilla akustisilla soittimilla, luonnon äänien vivahteikkaus sekä hiljaisuus vaalivat kuuloaistin herkkyyttä. Kuuntelukykyä tuetaan erilaisilla kuunteluleikeillä.

Ihmisen aistijärjestelmään kuuluu Steinerin mukaan 12 aistia³⁶. Niiden kehitys etenee lapsen kehitysvaiheiden mukaisesti. Varhaiskehityksen aikana painottuvat erityisesti niin sanotut tahtoaistit: elämän aisti, oman liikkeen aisti, kosketusaisti sekä tasapainoaisti. Tahtoaistien kehittyminen on perusta muiden aistien kehittymiselle mutta tärkeää myös kaiken myöhemmän oppimisen kannalta.³⁷ Elämänaistin tervettä kehitystä tukee päivärytmistä huolehtiminen sekä kasvuympäristön ilmapiiri, jossa lapselle välittyy perusluottamus elämään. Liikeaistin ja tasapainoaistin kehittymistä edesauttaa se, että lapsi saa leikkiä vapaasti, keinua, kiipeillä, hyppiä ja tasapainoilla. Kosketusaistin kehitystä tuetaan mm. käyttämällä leikkivälineissä ja kalusteissa luonnonmateriaaleja. Puu, villa, vesi ja hiekka antavat rikkaita aistikokemuksia. Ne aktivoivat lasta luoviin ratkaisuihin leikeissä ja antavat paljon kokemuksia, jotka kehittävät terävää havainnointia myöhemmin vuosina.²⁷⁰ Kosketusaistin kehityksessä on hoivalla ja lapsen kehoon saamalla kosketuskokemuksilla

³⁶ van Gelder 2006.

³⁷ Dahlström & Teräsvirta 2014, 30-31 270 Rawson & Richter 2006, 101.

suuri merkitys, aikuiset voivat antaa lapsille hyväksyvää kosketusta ja leikit voivat sisältää erilaisia hierovia tuntemuksia tai kosketusaistikokemuksia.

3.2.4 Luontoympäristö

Luonto on Ihanteellinen esiopetusikäisen oppimisympäristönä. Metsä tukee omatoimisuutta ja vastaa kuusivuotiaan liikunnan tarpeeseen. Motoriset perustaidot harjaantuvat siellä oma-aloitteisesti. Metsäympäristö tasapainottaa ja antaa lapselle mahdollisuuden luonnon kokemiseen ja tutkimiseen omassa rauhassa. Luonnossa leikkimisen on todettu kehittävän keskittymiskykyä.

Aistien kehittymisen kannalta metsä on aistivaikutelmien rikkaudessaan korvaamaton. Lapsen suhde ympäristöön on vielä avoin, aistiva ja kokeileva. Esiopetuksessa vaalitaan lapsen luontaista ihmettelyä ja kiinnostusta ja tuetaan elämyksellistä luontosuhdetta.

Retket lähimetsiin ja rannoille sisältyvät Taivonkaaren esiopetuksen päivä- ja viikkorytmiin. Ne myös vahvistavat ja elävöittävät lapsen kokemusta vuodenkierrosta ja tuovat vuodenaikojen vaihtelun luonnollisella tavalla tutuksi. Kokemusta syvennetään sisätiloissa luontopöydän vuodenaikojen mukaisella elävöittämisellä. Luontopöydän taiteellisesti asetellut kankaat, villat, kivet, ihmis-, eläin- ja satuhahmot luovat pienoismaailman, joka tekee näkyväksi vuoden tapahtumat ja sisäisen tunnelmat. Taidekuva voi vielä täydentää sitä. Luonnon havainnointia ja tuntemusta kehittää myös pihapiiri kasvimaailman sekä lintujen ja luonnon eläinten elämän seuraaminen.

Aikuinen luontoa ja ympäristöä hoitavana esikuvana opettaa lasta kunnioittamaan omaa ympäristöään ja huolehtimaan siitä; huolenpito ympäristön kauneudesta ja hyvästä järjestyksestä sisällä ja ulkona edistää samoja ominaisuuksia lapsissa. Se menee syvälle raviten kunnioittavaa ja täsmällistä asennetta heidän tutkiessaan luontoa vanhempina.³⁸ Esteettisen kokemusten tuoma harmonian tunne lisää lapsen kykyä empatiaan toisia kohtaan.

3.2.5 Rytmii ja vuodenkierto

Varhaispedagogiikan keskeisiä asioita steinerpedagogiikassa on rytmistä huolehtiminen. Säännöllinen päivärytmi ja vuodenkierto töineen ja juhla-aikoiineen tukee tervettä kehitystä mm. lisäämällä vastustuskykyä ja tukemalla kehon palautumista ja uudistumista. Se jäsentää aikaa ikäkautta vastaavalla tavalla. Jokaisella vuodenaajalla on oma laatunsa ja ajankohtaan liittyvät työnsä ja juh-

³⁸ Rawson & Richter 2006, 101.

lansa. Juhlat – valmistelu ja odotus, juhlan täyttymys ja arkeen laskeutuminen – kantavat ja rytmittävät esiopetuksen toimintaa. Viikonpäivillä on kullakin oma toistuva teemansa, esimerkiksi maalaaminen, laulu ja loruilu, leipominen, retki, kädentyöt. Päivärytmissä vuorottelevat aikuisen ohjaamat tuokiot ja vapaa leikki. Asioiden rytmien toistuminen antaa elämänvarmuutta ja turvallisuutta; se tuo selkeyttä ja ennustettavuutta lapsen elämään. Rytmien tahdon kasvatuksen peruspilareita.

3.2.6 Taiteellinen toiminta

Steinerpedagogiikassa painottuu taidekasvatus. Se liittyy keskeisesti myös esiopetuksen toimintakulttuuriin. Päivittäin lauletaan ja loruillaan ja kerrotaan satu, elävöitetään sitä leikissä ja esitetään nukketeatterina, piirretään, muovaillaan ja luodaan luonnonmateriaaleista. Esiopetuksen taiteellisessa toiminnassa on tärkeintä sen tuoma ilo lapselle sekä itse tekeminen. Taiteellisen ilmaisun kautta tuetaan mm. kehon rytmistä aluetta ja tunne-elämän kehitystä ja vahvistetaan lapsen liittymisen kykyä.

Taivonkaareissa aikuiset tekevät vahvuusalueidensa mukaisesti erilaisia kädentöitä, mutta ovat valmiita myös opettelemaan uusia lasten kanssa. Kädentaidot ovat tärkeä osa toimintaa ja mahdollisuuksien mukaan omat käyttötavarat valmistetaan itse. Myös isompia töitä, esim. kalusteiden kunnostus, tehdään tarpeen mukaan vuosittain. Esiopettaja on on päävastuussa omassa ryhmässään.

Taiteellista toimintaa kuvataan laajemmin luvussa 4 / Ilmaisun monet muodot.

3.3 Yhteistyö esiopetuksen aikana ja siirtymävaiheissa

Steinerpedagogiikassa edistetään varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen laatua suunnitelmallisella koko kentän yhteistyöllä. Tavoitteena on, että esiopetus muodostaa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa johdonmukaisen, lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista tukevan jatkumon. Yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan Steinerkasvatuksen liiton piirissä järjestettävissä yhteistyöseminaareissa sekä paikallisesti yhteistyössä varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestäjän kanssa. Opetussuunnitelmien kehittämisprojektiin osallistuvat kaikki steinerkoulut, esiopetusyksiköt ja päiväkodit. Hankkeen tavoitteena on uusien esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden pohjalta laadittujen steinerpedagogisten opetussuunnitelmien laatimi-

nen sekä opetussuunnitelmatyön jatkuva kehittäminen. Taivonkaari osallistuu myös Oulun kaupungin järjestämiin seminaareihin ja koulutuksiin ja kaupungin painotukset huomioidaan esiopetuksessa.

3.3.1 Yhteistyö esiopetuksessa

Esiopetuksen henkilöstön yhteistyö on säännöllistä. Steinerpedagogiseen toimintakulttuuriin liittyy viikoittainen kollegiotyöskentely, jolloin toimintaa arvioidaan ja suunnitellaan. Aikuisten keskinäinen yhteistyö on myös esikuva lapsille ja osaltaan vahvistaa lasten yhteistyötaitoja.

Lasten toiveita kuullaan ja niitä toteutetaan toiminnassa heille sopivalla tavalla. Esiopetuksen henkilöstö tekee yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa lasten hyvinvoinnin, kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Lasten kasvun ja oppimisen tuen sekä esiopetuksen oppilashuollon käytäntöjä arvioidaan ja kehitetään monialaisessa yhteistyössä. Esiopetuksen henkilöstön yhteistyöllä lähiympäristön toimijoiden kanssa edistetään oppimisympäristöjen monipuolisuutta.

Taivonkaaren henkilökunnan viikoittaisessa kokouksessa suunnitellaan ja arvioidaan toimintaa. Esiopetuksen ja muun varhaiskasvatuksen yhteistyötä kehitetään. Jaetaan tietoa varhaiskasvatusjaoston kokouksista, kaupungin järjestämistä informaatiotilaisuuksista ja paikallisesta steinerpedagogisesta yhteistyöstä. Pohditaan myös moniammatillisen yhteistyön tuloksena syntyneitä ideoita, opiskellaan yhdessä kasvatusalan kirjallisuutta, tutustutaan uusiin alan tutkimustuloksiin.

Taivonkaaren edustaja osallistuu mahdollisuuksien mukaan Steinerkasvatusliiton varhaiskasvatusjaoston kokouksiin, joita on 3-4 kertaa toimintavuodessa. Päiväkodin henkilökunta pitää yhteyttä myös varhaiskasvattajia kouluttavaan Snellman-korkeakouluun ja osallistuu sen tarjoamiin koulutuksiin. Myös Oulun kaupungin tarjoamiin informaatio- ja koulutustilaisuuksiin osallistutaan yhdessä muiden yksityisten päiväkotien kanssa. Tällöin mahdollistuu yhteistyö ja kokemusten vaihto muiden oululaisten päiväkotien kanssa.

Taivonkaaren esioppilaat kuuluvat Oulun steinerkoulun oppilashuollon piiriin ja sen kautta olemme tarvittaessa yhteydessä erityisopettajaan, eurytmia-terapeuttiin, psykologiin ja terveydenhoitajaan. Yhteistyö oppilashuollon kanssa sovitaan vuosittain ja työskentely alkaa syyskuun alussa yhteisellä tapaamisella, jossa on vanhemmat, päiväkotien esiopetuksesta vastaavat ja koulun oppilashuollon väki.

Oulun steinerkoulun erityisopettaja ja eurytmia-terapeutti vierailevät Taivonkaaressa sovittuina vuoden aikana. Esiopettaja tutustuu koulun ensimmäisen luokan opetukseen vähintään kerran vuodessa. Yhteistyön tarkoitus on kehittää käytäntöjä, jotka lisäävät molemminpuolista tietoisuutta lapsen kokemasta muutoksesta siirtymävaiheessa. Yhteistyön toteutusta ja onnistumista arvioidaan yhdessä.

3.3.2 Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön lähtökohtana on luottamuksen rakentaminen sekä osapuolten tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus. Ennen esiopetuksen alkua järjestetään vanhempainilta Taivonkaaren esiopetuksesta, niin että huoltajat voivat tutustua sen toiminta-ajatukseen, tavoitteisiin ja menetelmiin. Alkukeskustelussa kartoitetaan perheiden tarpeet ja yhteinen toiminta- ja keskustelukulttuuri. Säännöllisissä vanhempainilloissa käsitellään yleisellä tasolla lapsen kehitystä, kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita ja menetelmiä sekä esiopetuksen sisältöjä. Esiopetuksen opettaja voi myös sovitusti vierailla lapsen kotona tutustuakseen lapseen.

Vanhempainillat sekä esiopetusvuoden aikana yhteistyössä vanhempien kanssa järjestetyt tapahtumat ja esiopetusvuoteen liittyvät juhlat tarjoavat mahdollisuuden huoltajien väliselle kanssakäymiselle. Yhteistyössä otetaan huomioon perheiden moninaisuus, yksilölliset tarpeet ja huoltajuuteen liittyvät kysymykset. Yhteistyössä pääpaino on henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa mutta siinä hyödynnetään myös eri viestintävälineitä ja käytetään tarpeen mukaan tulkkia tai kielivälikäytä. Yhteistyön kehittämisestä vastaa esiopetuksen henkilöstö.

Huoltajan kanssa keskustellaan perheen ja esiopetuksen arvoista, kasvatuskäytännöistä ja toimintatavoista, sovitaan yhteisesti lapsen henkilökohtaiset tavoitteet esiopetusvuodelle sekä kuullaan huoltajien kokemukset lapsen aiemmasta kasvuympäristöstä, kehityksestä ja oppimisesta sekä mielenkiinnon kohteista. Ennen esiopetusvuoden päättymistä järjestetään keskustelu, jossa yhdessä huoltajien kanssa tarkastellaan kulunutta vuotta ja lapsen kehitystä sekä arvioidaan yhteistyön toteutumista. Toimintakauden aikana vanhempien kanssa keskustellaan kasvun ja oppimisen etenemisestä sekä arvioidaan lapsen kouluvalmiutta aina tarvittaessa, huoltajien tai päiväkodin aloitteesta.

Lasten ja huoltajien näkemyksiä otetaan huomioon esiopetuksen toimintakulttuurin mukaisesti opetuksen toteuttamisessa ja mahdollisen lapsikohtaisen oppimissuunnitelman laatimisessa. Yhteistyön merkitys painottuu erityisesti lapsen kasvun ja oppimisen tukea suunniteltaessa. Huoltaja voi osallistua lapsen esiopetuspäivään, heidän kieli- ja kulttuuritietoutta ja taitoja sekä muuta asiantuntemusta voidaan hyödyntää esiopetuksen toteuttamisessa. Huoltajille annetaan tietoa kuljetuksista ja oppilashuollosta esiopetuksen aikana sekä esiopetuksen lisäksi lapsille tarjolla olevista muista varhaiskasvatuspalveluista. Perusopetukseen siirtyville lapsille ja heidän huoltajilleen annetaan tietoa perusopetuksen ja Oulun steinerkoulun aamu- ja iltapäivätoiminnasta.

3.3.3 Yhteistyö siirtymävaiheissa

Siirtyminen kotoa tai aiemmasta varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kouluun suunnitellaan niin, että se tapahtuu mahdollisimman joustavasti ja edistää lasten turvallisuuden tunnetta ja hyvinvointia sekä heidän kasvu- ja oppimisedellytyksiään. Lapsen siirtyessä päiväkodin yhteydessä tapahtuvaan esiopetukseen on turvallinen ja odotettu tapahtuma. Kotoa tai varhaiskasvatuksesta muualta esiopetukseen tuleville lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan pehmeä lasku tulevaan esiopetuspaikkaan, jolloin lapset voivat tutustua esiopetuksen aikuisiin ja toisiin lapsiin.

Yhteistyökäytäntöjä esiopetuksesta perusopetukseen siirryttäessä steinerkouluun:

- steinerkoulun tiedotustilaisuus tulevan ensimmäisen luokan vanhemmille marraskuussa
- steinerkoulun tuleva opettaja vierailee esiopetusryhmässä, jos tiedossa
- esiopetusryhmän lapset ja opettaja vierailevat steinerkoulun ensimmäisessä luokassa
- esiopetusryhmän koulupäivä toukokuussa steinerkoulussa
- esiopetusryhmän lapset ja vanhemmat tapaavat keväällä koulussa tulevan opettajan
- esiopetusryhmän lasten ja vanhempien tulohaastattelut
- koulukypsyuden toteaminen, toteutuu yhteistyössä vanhempien, steinerkoulun opettajien ja esiopettajan kanssa tai tarvittaessa alueen erityislastentarhanopettajan tai psykologin kanssa tai esiopettaja yhdessä päiväkodin henkilökunnan kanssa
- esiopetusryhmän lasten siirtopalaveri steinerkoulun opettajien kanssa toteutetaan keväällä

Lapsen siirtyessä kunnalliseen perusopetukseen toteutetaan siirtymä yhteistyössä tulevan koulun kanssa sen käytäntöjen mukaisesti.

Lapsen siirtyessä esiopetuksesta alkuopetukseen siirretään opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät lasta koskevat tiedot opetuksen järjestäjälle. Opetuksen järjestäjä vastaa toimivien siirtymävaiheen käytäntöjen luomisesta. Päiväkodin henkilökunta arvioi palavereissaan siirtymävaiheen toteutumista ja esittää tarvittaessa kehittämisen tarpeita. Yhteistyötä kunnan kouluihin tulee kehittää.

4. ESIOPETUKSEN TOTEUTTAMISEN PERIAATTEET

Steinerpedagogisen esiopetuksen toteuttamisessa otetaan huomioon aiemmissa luvuissa kuvatut esiopetuksen yleiset tavoitteet sekä toimintakulttuurille asetetut tavoitteet.

4.1 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat esiopetukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet, joista ensisijainen on lapsen terveen kasvun ja yksilöllisen kehityksen tukeminen vastaamalla esiopetusikäisen omaleimaiseen kehitysvaiheeseen ja sen erityistarpeisiin. Työtavoilla tuetaan laaja-alaisen osaamisen³⁹ kehittymistä, lapsen aktiivisuutta, aloitteellisuutta ja luovuutta sekä vahvistetaan sosiaalisia taitoja. Toiminnassa on tärkeää sen rytmisyys.

Leikki kaikissa muodoissaan, erityisesti omaehtoinen leikki, on keskeisellä sijalla esiopetuksen toiminnassa. Vapaa leikki ja taiteellinen työskentely kehittävät luovuutta ja mielikuvitusta. Kokemukselliset ja toiminnalliset työtavat sekä monipuolinen liikunta rakentavat perustaa oppimiselle. Toiminta on aktiivista tekemistä. Asioiden selittämistä vältetään ja tilaa annetaan lapsen omalle oivallukselle ja mielikuvitukselle. Kun kasvattaja tekee kodintöitä ja hoitaa ympäristöä, tekemisen konkreettisuus ja tarkoituksenmukaisuus, miten jokainen toiminto seuraa toistaan, tapahtumien ”asialogiikka”, puhuttelee kuusivuotiasta. Se vastaa tämän vaiheen oppimisen luonnetta.⁴⁰

Onnistumisen kokemus ja kannustava palaute tukevat myönteisen itsetunnon kehittymistä. Työtapoja kehitetään henkilöstön itsearvioinnin sekä lapsilta ja huoltajilta saadun palautteen perusteella.

4.2 Arviointi opetuksen ja oppimisen tukena

Arviointi liittyy kiinteästi steinerpedagogiseen esiopetukseen. Arvioinnin tarkoituksena on saavuttaa tietoa, oivaltaa ja oppia ymmärtämään lasta yhä paremmin. Menetelmänä arvioinnissa käytetään lapsihavainnointia. Sen avulla tuetaan kunkin lapsen hyvinvointia, kasvua ja oppimista sekä suunnitellaan ja kehitetään opetusta. Lasta tukevaa kasvatusta varten esiopetuksesta vastaava opettaja tarvitsee tietoa lapsesta, kehitymisestä ja aiemmista kasvu ympäristöistä. Hän tapaa ennen esiopetusvuoden alkua lapsen ja lapsen huoltajan ja on myös huoltajan kirjallisella suostumuksella yhteydessä aiempiin kasvattajiin. Alkukeskustelussa yhdessä vanhempien kanssa muodostuu näkemys lapsen vahvuuksista ja kehityksen haasteista. Tällöin asetetaan myös tavoitteet lapsen henkilökohtaista oppimissuunnitelmaa varten.

Saatujen tietojen ja steinerpedagogisen esiopetussuunnitelman pohjalta laaditaan toimintasuunnitelma. Sen toteutumista käytännössä arvioidaan kasvattajien (kollegio) viikoittaisissa ko-

³⁹ luku 2.5

⁴⁰ Baganz ym. 2007, 19

kouksissa. Arviointi perustuu seurantaan, säännölliseen lapsihavainnointiin. Vanhempien havainnot lapsen kehittymisestä ja hyvinvoinnista esiopetusvuoden aikana ovat tärkeitä. Seurannan perusteella kehitetään esiopetusta sekä suunnataan mahdollista yksilöllistä tukea. Erityisen tärkeää on tukea tarvitsevien lasten huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.

Lapsen kouluvalmiutta arvioidaan ja siitä keskustellaan vanhempien kanssa toimintakauden aikana. Esiopetusvuoden päättyessä käydään loppukeskustelu. Kollegio arvioi toimintakauden päätyttyä toteutunutta esiopetusta. Uuden lapsiryhmän aloittaessa syksyn aikana tarkistetaan opetussuunnitelmaa vastaamaan lapsiryhmän tarpeita.

Esiopetuksen laadun ylläpitämisen ja kehittämisen ehto on kasvattajan itsehavainnointi ja itsearviointi; ne ovat kasvattajan ja opettajan keskeisiä työvälineitä ja niiden kehittyminen kyvyiksi vaatii aikuiselta tavoitteellista harjoittelua. Kollegiotyössä kehitetään kollegiaalista itsearviointia, palautteen saamista ja antamista. Myös työnohjaukseen liittyy oman työn arviointi.

Varhaispedagogiikan keskeisiä tehtäviä on tukea lapsen oman kehityspotentiaalin esille pääsyä ja toteutumista sekä myönteisen minäkuvan ja hyvän itsetunnon rakentumista. Esiopetusikäisen ajattelu on luovaa, kuvallista ja kokonaisvaltaista. Oppimisessa painotetaan kokemuksellista oppimista. Lapsen oma sisäinen kokemus oppimisesta luo sisäistä varmuutta ja vahvistaa oppimisen iloa. Iloa tuo myös osallisuuden kokemus ja kannustava palaute. Lapsen vahvuuksien näkeminen ja kuulluksi tuleminen, aikuisen herkkyyys vastata lapsen tarpeeseen rohkaisee lasta. Lapsen minäkuvaa vahvistaa myös se, että esiopetuksessa vältetään kilpailua ja vertailua.

Ikäkausinäkemysten mukaan lapsuuteen kuuluu luontainen maailmalle avoimuus. Lapsen ohjaaminen itsehavainnointiin ja oman toiminnan arviointiin voi kääntää lapsen huomion itseensä, jolloin oppiminen kohteeseen samaistumalla häiriintyy. Se voi ehkäistä myös oma-aloitteisuutta ja ennakkoluulotonta asioihin tarttumista. Esiopetuksessa ei siten korosteta lasten itsearviointikykyä osana oppimisprosessia tai harjoiteta arviointia suoraan ajatteluun vetoamalla vaan keskitytään arviointitaitojen edellytysten vahvistamiseen. Lapsen itsetuntemusta kehitetään harjoittelemalla kehon hallintaa, aistien erottelukykyä, mielikuvitusta, kielellisiä valmiuksia ja sosiaalisia kykyjä. Lapsi oppii arviointia myös jäljittelemällä sitä, miten kasvattaja toimii työssään. Arviointikyky kehittyy luontaisesti yhdistetyssä ryhmässä, jossa esiopetusikäinen voi pienempien rinnalla saada kokemuksia ja tehdä havaintoja omasta taitavuudestaan.

Lapsen siirtyessä esiopetuksesta perusopetukseen siirretään opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät lasta koskevat tiedot opetuksen järjestäjälle.

Opetuksen järjestäjä vastaa toimivien siirtymävaiheen käytäntöjen luomisesta. Esiopettaja vastaa käytänteiden toteutumisesta.

Lapsille annetaan lukuvuoden päätteeksi esiopetuksen osallistumistodistus lomakkeella, jonka Oulun kaupunki vuosittain toimittaa. Todistukseen merkitään opetuksen järjestäjän, koulun/päiväkodin ja lapsen nimi, lapsen henkilötunnus sekä todistuksen antamispäivä. Lisäksi todistukseen merki-

tään, että todistus on Opetushallituksen 22.12.2014 hyväksymien esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukainen. Todistus voi sisältää yleiskuvauksen toteutuneesta esiopetuksesta. Todistukseen ei merkitä persoonaan, oppimisen etenemiseen tai lapsen toimintaan liittyviä kuvauksia.

4.3 Opetuksen yhteiset tavoitteet ja oppimiskokonaisuudet

Esiopetus kuuluu steinerpedagogiikan ihmiskäsityksen mukaisesti kehityskauteen, jota leimaa ihmisolemuksen kokonaisvaltaisuus. Tällöin ajattelun, tunteen ja tahdon voimat toimivat yhteen liittyneinä. Eheyttäminen, kokonaisuudesta lähteminen, on steinerpedagogisen varhaispedagogiikan perusmenetelmä. Esiopetus on eheytettyä opetusta. Vuodenkierto arjen töineen ja juhla-aikoiheen kantaa toimintaa. Esiopetuksen sisällöt, taiteellinen toiminta ja käytännön työt liittyvät kulloiseenkin ajankohtaan. Taitojen harjaantuminen ja oppiminen tapahtuu luonnollisissa yhteyksissään rakentuen oppimiskokonaisuuksiksi. Tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja hyvinvointia. Leikki ja muut lapsille ominaiset tavat oppia ja työskennellä sekä lasten kiinnostuksen kohteet ovat toiminnan lähtökohtia.

4.3.1 Ilmaisun monet muodot

4.3.1.1 Musiikki

Esiopetuksen musiikkikasvatuksessa tuetaan lapsen luontaista musikaalisuutta, jolle on ominaista musiikin ja liikkeen läheinen yhteenkuuluvuus, ilo ja spontaanisuus. Musikaalisuuden kehittämisen lähtökohtana on lapsen kuuntelukyvyn vaaliminen. Sitä vahvistetaan erilaisilla kuuntelu-, liikunta- ja rytmileikeillä.

Musiikki liittyy päivittäiseen toimintaan, arkeen ja juhlaan, sekä rytmittää osaltaan vuoden kiertokulkua. Laulu kantaa arjen käytäntöjä: aamupiiriin, kodintöihin (ns. työlaulut), retkeen, ruokailuun, lepohetkeen, pukeutumistilanteisiin jne. liittyvät omat laulunsa. Toistuessaan rytmisesti se vahvistaa lasta ja tuo iloa ja turvallisuutta. Laulu tai soitto kutsuu piirileikkiin. Laulu luo tunnelmaa juhlaan. On tärkeää, että lapsi juurtuu musiikin avulla omaan kulttuuriperintöönsä ja saa rikkaita laadullisia elämyksiä kunkin vuodenajan taiteellisesta elävöittämisestä.

Laulamisessa käytetään harmonista, luonteeltaan suojaavaa kvinttitunnelmaa, joka pohjautuu pentatoniseen asteikkoon. Se ilmaisee lapsen kehitysvaihetta ja sielunlaatua aina

9. ikävuoteen saakka. Lapsen on siksi helppo liittyä lauluun ja improvisoida myös itse. Lisäksi lauletaan myös kansanlauluja ja tavallisia lastenlauluja, käytetään paljon toistoa ja muuntelua sekä yhdistetään lauluihin lapselle luontainen liike ja leikki. Piirileikit antavat kokemuksen yhteenkuuluvuudesta.

Soittaminen liittyy läheisesti lauluun. Soittimina käytetään korkealaatuisia yksinkertaisia soittimia; pentatonista lyyraa ja huilua, kvintti-huilua, kannelta sekä erilaisia rytmisoittimia. Pentatoniikka mahdollistaa aina kauniin melodian syntymisen, mikä rohkaisee lasta musisoimaan myös ryhmässä. Luonnosta löytyvät ”soittimet”, kuten kivet, simpukat ja puunpalaset, innostavat improvisointiin. Laulua rytmitetään esimerkiksi itse valmistetuilla soittopalikoilla. Yhteisen musisoinnin tuoma ilo yhdistää ja kasvattaa sosiaalisuuteen. Soittimia käytetään myös satupiirissä ja niillä säestetään nukketeatteriesitystä. Lapset voivat käyttää niitä vapaassa leikissä. Soittimien kunnioittavaa käsittelemistä opitaan jäljittelemällä aikuisia.

4.3.1.2 Käsityö

Esiopetuksessa käsityö nivoutuu monin tavoin osaksi toimintaa. Kuusivuotiaan innostusta tehdä oikeita töitä ja valmiutta oppia vahvistetaan ottamalla hänet mukaan kodintöihin ja antamalla omia pieniä tehtäviä. Lapsi oppii aikuisen esimerkin avulla erilaisia työtapoja ja käytännön ja käden taitoja. Ne kehittävät monipuolisella tavalla myös kouluvalmiuksia. Käytännöllinen älykkyys, käsillä käsittäminen, on pohjana myöhemmälle käsitteelliselle ajattelulle. Kädentöillä on tärkeä merkitys esiopetusiässä hienomotoriikan kehittäjänä. Käsitöissä kehittyy silmän ja käden yhteistyö. Omien suunnitelmien toteuttaminen takaa ikäkaudelle sopivan kokoisen työn valikoitumisen, jolloin oppimisen ilo säilyy eikä tehtävästä tule voimia vievä. Pitkäjänteisyys, kyky oman vuoron odottamiseen ja työn loppuun saattamiseen, kasvaa vähitellen. Sitä tukee ilmapiiri, jossa autetaan toisia ja voidaan kokea onnistumisen iloa.

Sopivia töitä löytyy pihasta ja puutarhasta: haravointia, kasvimaan hoitoa ja sadonkorjuuta, keittiöstä juuresten kuorimista ja pilkkomista, leipomista ym. Puutöissä voidaan opetella mm. vasaran, sahan, puukon ja käsiporan käyttöä. Toimintaan liittyviä käsitöitä ovat esimerkiksi kankaan värjääminen ja painanta, villan karstaaminen ja huovutus, punominen ja sormilla virkkaaminen. Materiaaleina käytetään luonnonmateriaaleja, joista saa monipuolisia aistikokemuksia. Tutustumme eri materiaaleihin. Tekemisessä on tärkeää sen tarkoituksenmukaisuus, tehtävä työ ei ole askartelua ajankuluksi vaan oikeaa ja tarpeellista. Kankaita tarvitaan leikkeihin, villasta syntyy hahmoja satumetsään ja itse punottu nyöri voi olla vyö tai hevosen valjaat. Kun juhliin askarrellaan koristeita ja jouluksi leivotaan pipareita, syntyy kokemus iloisesta työskentelystä yhdessä yhteiseksi ja toisten hyväksi.

Lasten omia ideoita ja itse asetettuja tavoitteita tuetaan. Harjoitellessaan esimerkiksi ompelua lapsi saa työskennellä vapaasti, aikuinen auttaa vain tarvittaessa. Se vahvistaa omaa tahtoa oppimiseen. Opettamisessa ei käytetä aikuisen tekemää mallia, joka tulisi tuottaa ja toistaa. Mallina on työskentelevä, itse työstään innostunut aikuinen.

4.3.1.3 Kuvailmaisuus

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on edistää lapsen luovuutta ja tukea ja rohkaista omaa ilmaisua piirtäen ja maalaamalla, muovailen ja rakentaen. Lapset tutustuvat värien laatuihin akvarelliväreillä märkää märälle -tekniikalla maalaten. Menetelmä antaa mahdollisuuden kokea eri värien laatua ja tunnelmaa. Maalaaminen on leikkiä ja iloisia löytöjä elävien ja muuntuvien värien kanssa, ei kuvan tekemistä. Piirtämisessä käytetään mehiläisvahaliituja. Piirtäminen on usein päivittäistä. Esiope- tusikäiset alkavat jo työskennellä suunnitelmallisesti kuvaa tehdessään. Lapsia kannustetaan käyt- tämään värejä ja saattamaan työnsä valmiiksi. He oppivat arvostavan suhtautumisen työvälineisiin ja käytettyyn materiaaliin kasvattajan esimerkkiä seuraten. Materiaaleissa painotetaan korkeaa laatua tukena lapsen aistien kehitykselle.

Lapset piirtävät ja maalaavat vapaasti, yksityiskohtaisia tehtäviä ei vielä anneta eikä töitä arvioida. Värien kanssa työskenneltäessä ja kuvan tekemisessä on tärkeintä luova prosessi, ei lop- putulos. Piirroksissa lapset ilmaisevat itseään ja kokemuksiaan. Piirrookset heijastavat myös lapsen kehitysvaihetta ja koulukypsyyttä.⁴¹

4.3.1.4 Suullinen ja kehollinen ilmaisu

Vapaa leikki. Roolileikeissä lapset ilmaisevat itseään spontaanisti ja muuntavat kokemuksiaan ja havaitsemaansa luovaksi eläväksi draamaksi.

Satu ja nukketeatteri. Sadun kuuleminen vahvistaa kehittymässä olevaa uutta kykyä muo- dostaa mielessään sisäisiä kuvia, rikastuttaa kieltä ja elävöittää ilmaisua. Se innostaa lapsia myös omien tarinoiden tekemiseen. Kerrotun sadun elävöittäminen nukketeatterina siirtyy välittömästi leikkeihin ja inspiroi juuri kuusivuotiaita omatoimiseen teatterintekoon, suunnittelemaan ja järjestä- mään oman esityksen.

⁴¹ Dahlström 1999, 31-44

Taivonkaareissa ei ole vielä ollut mahdollista toteuttaa eurytmiaa koulutetun eurytmistin ohjajana. Kasvattajat käyttävät tunteitaan liikkeitä ja eleitä aamupiireissä. Mahdollisuuksia eurytmiaan etsitään.

4.3.1.5 Kielen rikas maailma

Kielen oppimisessa on tärkeintä aikuisen antama malli. Lapsi omaksuu kielen lisäksi myös aikuisen tavan käyttää sanoja ja artikuloita, aina eleitä ja ilmeitä myöten. Tässä mielessä kasvattajan on kehitettävä jatkuvasti ilmaisuaan selkeämmäksi ja rikkaammaksi. Omasta puheesta huolehtiminen on kasvattajan itsekasvatustehtävä erityisesti varhaiskasvatuksessa.

Sadut, laulut, lorut ja leikit ovat tärkeitä kielen ja koko rytmis-musikaalisen kehityksen kannalta. Ne laajentavat sanavarastoa. Satu kerrotaan päivittäin. Tällöin ei näytetä valmiita kuvia, jotta lapsi voi itse vapaasti muodostaa niitä mielessään. Samaa satua kerrotaan myös useamman kerran niin, että lapsi ehtii ”sulattaa” ja työstää sen omaksi. Sitä tukee myös sadun esittäminen nukketatterina yksinkertaisin ja viitteellisin pöytäteatteri- tai marionettinukein, tai juhlan kohokohtana. Nukketatteri auttaa mm. kielen hahmottamista. Se toimii myös terapeuttisena tukena lapsille, joiden on muuten vaikea keskittyä kuuntelemaan.

Muihin kuin omaan äidinkieleen tutustutaan laulujen ja leikkien avulla. Esiopetusiässä lapsi innostuu leikkimään kielellä ja siihen vastataan lorujen, riimien ja rytmirunojen avulla. Ne tukevat kielellisen tietoisuuden kehittymistä ja vahvistavat lukemisessa ja kirjoittamisessa tarvittavaa kykyä erottaa äänneitä toisistaan.

Eurytmia on liikkein ilmaistua puhetta. Ohjaajana toimii koulutettu eurytmian opettaja. Tavoitteena on ilmaista puhetta, sen rytmiä ja äänneitä koko keholla tehtävin liikkein. Ryhmässä seurataan eurytmistin tai esiopettajan tekemiä liikkeitä jäljitellen runojen, lorujen ja satujen tapahtumia.

Kirjoitettuun tekstiin tutustutaan lukemalla lapsille ja käymällä lähikirjastossa. Kirjoissa painotetaan sisällön ja kuvituksen laadukkuutta. Kirjoittamista lapset harjoittelevat usein vapaassa leikissä, missä tarvittavat viestit, tekstit, liput ja rahat syntyvät omatoimisesti. Kirjoittamisessa käytetään kirjaimia ja numeroita ja kuvia oman taidon mukaan ja samalla kehitetään hienomotorisia taitoja. Hienomotoriikkaa sekä kykyä hahmottaa tilaa ja suuntia tuetaan myös erilaisten leikkien ja harjoitusten avulla.

4.3.2 Minä ja meidän yhteisömme

Lasten kanssa tutustutaan lähiympäristön historiaan ja kulttuuriin esimerkiksi tekemällä retkiä ja vieraillemalla lähimuseossa, kirjastossa ja kirkossa. Elämästä ennen vanhaan kerrotaan käytännön tilanteissa ja perinteisistä työtavoista saa omaa kokemusta, kun jauhetaan viljaa myllyllä tai leikataan matonkuteita.

Esiopetusvuotta rytmittävät suomalaiseen kristilliseen kulttuuriperintöön liittyvät juhlat: adventti, joulukuukauden pääsiäinen. Lisäksi vietetään syksyllä sadonkorjuujuhlaa ja marraskuussa lyhtyjuhlaa, kevätkaudella laskiaista ja kevätjuhlaa. Juhlien kautta lapsille välittyy kulttuurihistoriaa ja eettisiä arvoja. Luonto tuo vuodenvaihteen myötä jokaiseen juhlaan oman tunnelman ja aistikokemusten laadun. Juhla tuodaan lapselle kehitysvaihetta vastaavalla tavalla: elämyksellisesti, kuvina sadun kautta, leikkeinä ja toimintana, ja sitä valmistellaan yhdessä lasten ja vanhempien kanssa. Aikuisen kunnioittava suhtautuminen synnyttää lapsessa luottamusta ja antaa elämänvarmuutta. Juhlat ovat vuoden kohokohtia, joissa nousee hetkeksi arjen yläpuolelle. Esiopetusvuoden aikana vietetään myös jokaisen lapsen oma syntymäpäiväjuhla.

Katsomuskasvatus esiopetuksessa liittyy luontevasti toimintaan. Tavoitteena on ohjata lapsia arvostamaan ja kunnioittamaan sekä omia että toisten lasten ja perheiden erilaisia katsomuksellisia perinteitä sekä niihin liittyviä tapoja ja käsityksiä. Vanhempien kanssa keskustellaan esiopetuksen juhlaperinteestä. Huoltajien katsomuksia kunnioitetaan ja heidän asiantuntemustaan omasta kulttuuriperinnöstä voidaan hyödyntää toimintaa viritävänä lähteenä. Esiopetuksen vanhempainillat ja keskustelut, osallistuminen yhdessä vanhempien kanssa talkoisiin ja myyjäisiin, yhdessä sovitut käytännön asiat ja isovanhempienkin osallistuminen juhliin rakentaa yhteisössä yhteenkuuluvuutta ja vahvistaa lasten turvallisuuden tunnetta.

Esiopetuksen eettinen kasvatusta sisältyy kaikkeen toimintaan ja on ryhmälle yhteistä. Sosiaaliset taidot ja hyvät tavat, toisten huomioon ottaminen ja erilaisuuden hyväksyminen harjaantuvat luonnollisissa tilanteissa päivittäisissä toimissa. Steinerpedagogiikan yleiset periaatteet ottavat huomioon lapsen yksilölliset tarpeet niin, että jokainen lapsi kulttuurisesta ja katsomuksellisesta taustasta riippumatta voi kokea tulevaisuutensa kuulluksi ja huomioon otetuksi tasavertaisena ryhmän jäsenenä.

Kunnioitusta toisia ihmisiä, luontoa ja kaikkea elävää kohtaan sekä myönteisyyttä ja kiitollisuutta opetetaan esikuvan kautta. Eettiseen kasvatukseen liittyy läheisesti luonto- ja ympäristökasvatus: ympäristön hoitaminen, pientenkin asioiden arvostaminen ja huolella vaaliminen, ilo ja ihmettely luonnonilmiöiden äärellä, kiitollisuus maan antimista. Pienempien auttaminen esimerkiksi pukemisessa ja ruokailussa, yhteisön hyväksi toimivien kuten talonmiehen muistaminen piirroksin ja kirjein, pihapiirissä kasvien ja eläinten hoitaminen ja suojeleminen luovat kaikki perustaa elämän kunnioittamiselle, inhimillisyydelle ja suvaitsevaisuudelle. Eettistä kasvatusta ovat myös arjen eettiset valinnat, ekologisen elämäntavan kokonaisvaltainen toteuttaminen - esiopetuksen kestävä kehityksen laaja oppimiskokonaisuus.

Ympäröivä yhteiskunta liittyy esiopetusikäisen elämään. Lapsia kiinnostavista ja heitä koskettavista asioista ja askarruttavista kysymyksistä keskustellaan yhdessä. Elämänkatsomuksellisten syvällisten kysymysten pohdinta on tyypillistä kuusivuotiaalle. Lapsi lähestyy kysymyksiä ennakkoluulottomasti mutta ei vielä abstraktin käsittein; ajattelu on vahvasti kuvissa elävää. Pohdintaan vastaavat tässä kehitysvaiheessa erityisesti sadut.

Ne käsittelevät hyvän ja pahan olemusta kuvakielellä jota lapsi ymmärtää, ja välittävät pysyvää elämänviisautta. Lapsia autetaan tunnistamaan ja sanoittamaan tunteitaan ja ratkomaan ristiriitoja myönteisin keinoin. Eläytyminen saduissa ja rooli- ja draamaleikeissä toisen tilanteeseen kehittää omia tunnetaitoja. Tarvittavista säännöistä keskustellaan ja sovitaan yhdessä lasten kanssa. Lapsen kokemusta omasta osallisuudesta vahvistetaan tukemalla lapsen aloitteellisuutta ja osallistumista keskusteluun ja yhteiseen toimintaan.

4.3.3 Tutkin ja toimin ympäristössäni

Esiopetusikäinen lapsi on kehitysvaiheelle tyypillisesti innokas tutkija ja tutkijana rohkea ja ennakkoluuloton. Steinerpedagogisessa esiopetuksessa tuetaan tämän innovatiivisuuden potentiaalin säilymistä, pyrkimystä itse ratkaista omasta ympäristöstään nousevia ongelmia. Lapsen omaa tutkimista ja löytöjä ja oivalluksia arvostetaan ja valmiiden luokittelujen opettamisen asemesta tuetaan lapsen luontaista kykyä kehittää itse tapoja jäsentää löytämäänsä. Lapsi oppii luokittelemaan ja järjestämään ilmiöitä luonnollisissa toimintayhteyksissä. Ajattelu ja ongelmanratkaisu kehittyvät vähitellen omatoimisesti kokeilemalla, vertailemalla ja suunnittelemalla.

Lapsi tutustuu matematiikan ilmiöihin arkipäivän tilanteissa. Työn, leikkien ja liikunnan kautta lapsi oppii numeroita, lukukäsitteitä ja lukumääriä. Matematiikalla esiopetuksessa on aina jokin mieli ja päämäärä. Ruokapöytää katettaessa lasketaan ruokailijoiden määrä ja tarvittavat ruokailuvälineet ja astiat. Leivottaessa voidaan punnita, rakennettaessa mittaillaan ja arvioidaan.

Vapaa leikki on myös matemaattisten valmiuksien harjoittelua. Esimerkiksi pitkäjänteisissä rakennusprojekteissa, jotka ovat kuusivuotiaiden leikeissä keskeisellä sijalla, opitaan ongelmanratkaisutaitoja ja luodaan valmiuksia geometriselle ajattelulle. Laulu- ja liikuntaleikit sekä eurytmia kehittävät keskittymisen ja kuuntelemisen lisäksi rytmitajua ja tilan ja muodon hahmottamista. Ajan kulkuun ja arviointiin lapsi tutustuu päivän rytmissä, viikonpäivien kierrossa, kuukausien ja vuodenaikojen vaihtumisessa ja syntymäpäivien vietossa. Leikit, lorut, runot ja sadut seuraavat ajan kulkua.

Esiopetuksen ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa ja elävöittää lapsen luontosuhdetta, menetelmänä on luonnossa leikkiminen ja liikkuminen. Metsäretkien kohde on lähiympäristössä, jonne päästään kävellen. Kun samaan paikkaan palataan aina uudestaan, se muodostuu

lapselle läheiseksi ja vuodenaikojen vaihtelut tulevat luonnollisella tavalla tutuiksi. Metsä vaalii aistien herkkyyttä ja tarjoaa rikkaita aistikokemuksia. Kun luonnossa saa leikkiä ja liikkua vapaasti, tarkkailla omaehtoisesti ja kiireettömästi, se antaa tilaa ja rauhaa niin omille havainnoille ja tutkimiselle kuin yhteisille leikeille, mahdollisuuden oman kokemuksellisen luontosuhteen syntymiseen. Näin syntynyt luonnontieto on pohja koulussa myöhemmin tapahtuvalle luonnonilmiöiden tiedolliselle käsittelylle ja käsitteelliselle opiskelulle.

Lapsen luontosuhteen kehittymistä esiopetuksessa tukee

- ulkoilu päivittäin
- pihapiirin kasvillisuus: puut, pensaat, istutukset, kasvimaat ja niiden hoitaminen
- pihapiirin eläimet ja niiden havainnoiminen: linnut, oravat, pikkuötökät, jäljet hangella
- metsä, päivittäiset luontoretket lähimetsään ja muuhun lähiympäristöön
- kuukausittain retki eläinpihalle ja ponitallille
- vuodenvaihtuksen myötä muutuva vuodenaikapöytä sisätiloissa - huonekasvien hoitaminen.

Lapset oppivat vastuullista luontosuhdetta, suojelemaan ja kunnioittamaan luonnossa elävää ja kasvavaa ja tuntemaan kiitollisuutta maan antimista sekä huolehtimaan ympäristön siisteydestä kasvattajan esikuvan kautta.

Vuodenkierto luonnossa ja vuoden juhla-ajat ovat myös toiminnan runkona ja heijastuvat monin tavoin sisällöissä, niin taiteellisessa kuin käytännöllisessä työskentelyssä. Esimerkiksi syksyllä vietetään yhdessä lasten ja vanhempien kanssa sadonkorjuujuhlaa, jonne tuodaan syksyn antimia ja valmistetaan ja nautitaan yhdessä juhla-ateria. Juhlien viettäminen siirtää kulttuuriperintöä eteenpäin. Lapsen luontosuhde elävöityy lapsilähtöisesti, kun hän saduissa ja loruissa ja lauluissa eläytyy luonnontapahtumiin mielikuvituksen avulla.

Esiopetuksen kaikki toiminta pohjaa kestävästä kehityksestä arvoihin. Nämä arvot tulevat lapsille tutuiksi oman kokemuksen kautta varsinaisen opettamisen sijaan. Ekologinen kestävä elämäntapa on esiopetuksen arkikäytäntöä:

Kädentaidot.

Käytännön työt ja käsillä tekeminen, arkkityyppiset toiminnot ovat esiopetuspedagogiikan keskiössä. Oppiminen on yhdessä tekemistä, jossa aikuinen toimii esikuvana. Tekeminen omin käsin opettaa perustaitoja. Lasten kanssa leivotaan, valmistetaan leikkivälineitä, huolehditaan tilojen viihtyisyydestä ja harjoitellaan omista tavaroista ja vaatteista huolehtimista. Isompia projekteja, kuten huonekalujen kunnostus, toteutetaan tarpeen mukaan. Työkalut ovat oikeita ja tarkoituksenmukaisia ja niistä huolehditaan hyvin.

Materiaalit.

Leikkivälineet ja kalusteet ovat luonnonmateriaalista. Ne ovat ajattomia, aikaa ja kulutusta kestäviä eikä niiden hävittäminen kuormita luontoa. Rikki mennyt lelu korjataan ja lapsi voi

osallistua korjaamiseen. Leikkivälineinä käytetään myös luonnosta kerättyjä käpyjä, kiviä, simpukoita ym.

Käytetään ympäristöystävällisiä pesu- ja puhdistusaineita.

Ravinto.

Ruoka valmistetaan keittiössä luomutuotteista, suositaan lähiruokaa. Lasten kanssa voimme valmistaa välipaloja omassa keittiössä, lisäksi leivomme lapsien kanssa viikoittain

Komposti.

Kompostia hoidetaan päivittäin ja myös lapset osallistuvat siihen.

Kierrätys.

Kierrätys on osa arkipäivää, jonka lapset oppivat käytännössä siihen osallistumalla.

Talkoot.

Yhteiset talkoot ja myyjäiset vahvistavat yhteistöä ja antavat kiinnostuneille mahdollisuuden tutustua toimintaan. Pihapuuhiissa huolehditaan lähiympäristön viihtyisyydestä yhdessä Hiidenkiukaan asumisosuuskunnan kanssa.

Esiopetuksessa lapset tutustuvat arjen teknologiaan tekemällä havaintoja aikuisten käyttämistä teknisistä laitteista. Niiden rinnalla käytetään myös perinteisiä menetelmiä. Pyrkimyksenä on luoda aisteille hyvä ympäristö ja antaa lapsille kokemuksia inhimillisestä työstä ja niihin liittyvistä työeleistä. Esimerkiksi lakaiseminen on rytmistä työskentelyä, joka puhuttelee lapsen liikeaistia. Esiopetusikäisiä kiinnostaa laitteissa erityisesti niiden toiminta. He ovat innostuneita leikeissään itse suunnittelemaan ja rakentamaan erilaisia kojeita ja kokeilemaan ennakkoluulottomasti ratkaisuja, miten keksinnöt saisi toimimaan.

4.3.4 Kasvan ja kehityn

Steinerpedagogisessa varhaiskasvatuksessa painotetaan liikunnan merkitystä lapsen terveelle kasvulle ja oppimiselle. Sen tärkeys korostuu esiopetusiässä, jolloin fyysisen kehityksen painopiste on raajojen alueella. Jäsenten nopea kasvu tuo epävarmuutta liikkeisiin ja lapsi pyrkii omatoimisesti hakemaan jälleen kehonhallintaa ja tasapainoa. Se heijastuu toiminnallisuutena ja voimakkaana liikunnan tarpeena, lapsen ”levottomuutena”. Kehityksen tähän vaiheeseen vastaa erityisesti mahdollisuus liikkumiseen luontoympäristössä. Lapsen omaa opettelua tuetaan retkillä lähiluontoon sekä vapaata leikkiä painottamalla. Niiden rinnalla yhteiset liikunta- ja pihaleikit ja välineet, puujalat, hyppynaru, taitoradat ja palloleikit ovat tärkeitä motoristen taitojen harjoittajia.

Esiopetuksessa painotetaan runsasta ja monipuolista liikuntaan. Vuoden aikana huolehditaan perusliikuntataitojen kuten kävelyn, juoksemisen, tasapaino- ja hyppimistaitojen vahvistamisesta. Lapsia innostetaan myös luistelemisen ja hiihtämisen harjoitteluun. Myönteiset liikkumiskokemukset tukevat aloitekyvyn kehittymistä.

Ohjatussa liikunnassa, esimerkiksi sadun mukaan liikuttaessa, kehitetään keuhonhallintaa, notkeutta ja ketteryyttä, tasapainoa ja nopeutta sekä silmä-käsi/jalka koordinaatiota. Eurytmiassa tuetaan lapsen luontaista kokonaisvaltaista liikkumistapaa. Liikunnassa on tavoitteena, että lapsi kokeilemalla löytää kehon liikkumismahdollisuuksia ja liikunnan tuoman vapauden ja riemun. Se kohottaa itsetuntoa ja luottamusta omiin kykyihin oppia ja ratkaista ongelmia. Liikkuessa ja leikeissä kehittyvät myös yhdessä toimimisen taidot.

Liikunnan merkitys terveen kehityksen edellytyksenä korostuu lasten luonnollisen liikkumisen jatkuvasti vähentyessä. Esiopetuksen toiminnallisuus vastaa kasvavaan haasteeseen ohjamalla lapsia liikkuvaan elämäntapaan. Vanhempainilloissa tuodaan esille arkiliikunnan merkitys lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukena.

Hienomotoriikka, kädentaidot sekä silmän ja käden yhteistyö kehittyvät arkipäivän toiminnoissa. Lapsi saa harjoitella yksinkertaisten työvälineiden käyttämistä ja kokeilla erilaisia käsitöitä.

Laadukas ravinto terveen kasvun perustana on osa pedagogiikkaa. Ruoka valmistetaan käyttäen mahdollisuuksien mukaan biodynaamisesti tai luonnonmukaisesti viljeltyjä tuotteita ja puhtaita lisäaineettomia elintarvikkeita. Lasta kannustetaan tutustumaan vähitellen kaikkeen tarjotavaan, keittiössä auttaminen rohkaisee laajentamaan makutottumuksia. Ruokailutilanteesta luodaan mahdollisimman viihtyisä ja huolehditaan myös ympäristön esteettisyydestä. Luomme ilmapiirin, josta välittyy ruuan kunnioitus ja kiitollisuus maan antimista. Esiopetuksen ilmapiiri ja aikuisten esimerkki luovat ympäristön, jossa hyvät tavat voivat juurtua. Ruokailun kautta tulee tutuksi suomalainen ruoka- ja tapakulttuuri ja myös vuodenaikoihin ja juhliin liittyvä kulttuuriperintö. Mahdollisuuksien mukaan tutustutaan johonkin muuhun ruoka- ja tapakulttuuriin vanhempien tai keittäjän asiantuntemuksen avulla.

Esiopetuksessa toiminnan, levon ja virkistuksen tasapaino ja aikuisten huolenpito lasten hyvinvoinnista välittyy lapsille kokemuksellisesti. Päivittäisessä elämässä opetellaan omasta pukeutumisesta ja hygieniasta huolehtimisen perustaitoja. Hyvinvoinnista ja terveydestä keskusteltaessa asioita käsitellään lapsentajuisesti, esimerkiksi roolileikkien ja tarinoiden kautta. Kaveruutta ja toisten huomioon ottamista sekä tunteiden tunnistamista ja hallintaa harjoitellaan arjen tilanteissa.

Esiopetuksessa tuetaan lapsen turvallisuuden tunnetta. Luottamusta ja turvaa luo aikuisen oma levollisuus ja lapsen ja lapsen tunteiden hyväksyvä kohtaaminen. Tavoitteena on, että lapset saavat valmiuksia toimia turvallisesti tavallisimmissa arjen tilanteissa. Turvallisuutta tuovat säännöt, joista sovitaan ja keskustellaan yhdessä. Retkien yhteydessä opitaan liikkumaan turvallisesti lähiympäristössä. Lapsia kannustetaan pyytämään apua ongelmatilanteissa ja kertomaan huolistaan. Aikuiset havainnoivat lasten leikkejä ja puuttuvat mahdolliseen kiusaamistilanteeseen. Kiusaamisen ehkäisystä laaditaan oma yksikkökohtainen suunnitelma. Läheinen yhteistyö perheiden kanssa ehkäisee osaltaan kiusaamista.

4.4 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä erityiskysymyksiä

4.4.1 Erilaiset kieli- ja kulttuuritaustat esiopetuksessa

Steinerpedagogisessa esiopetuksessa otetaan huomioon lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet. Tavoitteena on tukea jokaisen lapsen oman kielellisen ja kulttuurisen identiteetin kehittymistä sekä opettaa lapsia kunnioittamaan eri kieliä ja kulttuureja. Opetuksessa voidaan käyttää esimerkiksi erikielisiä lauluja, leikkejä ja viittomia.

4.4.2 Kaksikielinen esiopetus

Taivonkaarella esiopetuksessa käytettävä kieli on suomi. Kaksi- tai monikielisten lasten eri kielten taitoa tuetaan mahdollisuuksien mukaan. Muilla kuin suomen kielellä annettavaa esiopetusta varten laaditaan paikallinen opetussuunnitelma esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan.

5. LAPSEN KASVUN JA OPPIMISEN TUKI

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käytetään perusopetuslain mukaisesta oppimisen ja koulunkäynnin tuesta esiopetukseen paremmin sopivaa nimitystä kasvun ja oppimisen tuki. Kasvun ja oppimisen tuki ja lukuun 6 sisältyvä oppilashuolto muodostavat kokonaisuuden. Tässä luvussa määrätään perusopetuslain mukaisesta oppimisen ja koulunkäynnin tuesta.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Steinerpedagogiseen esiopetukseen osallistuvat lapset kuuluvat perusopetuslain mukaisen kasvun ja oppimisen tuen piiriin. Lain mukaan lapsilla on oikeus saada riittävää tukea heti tuen tarpeen ilmetessä⁴². Lapsen kasvun ja oppimisen tuen kolme tasoa ovat yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Perusopetuslaissa säädettyjä tukimuotoja ovat esimerkiksi osa-aikainen erityisopetus, tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet.

⁴² Perusopetuslaki 30 § 1 mom. (642/2010)

Tukimuotoja voi käyttää kaikilla tuen tasoilla.

Steinerpedagoginen esiopetus vastaa esiopetuksessa olevien lasten kasvatuksesta, opetuksesta ja tuen suunnittelusta ja järjestämisestä. Tuki pyritään järjestämään omassa esiopetuksessa mahdollisimman pitkälle. Jos tuen tarve on suurempi, mihin steinerpedagogisissa yhteisöissä pystytään vastaamaan, käännyttään kunnallisten kiinteiden rakenteiden puoleen tuen joustavan järjestämisen takaamiseksi. Lapsen jo olemassa olevien tukien antaminen mahdollistetaan tarvittaessa päiväkodin tiloissa esiopetuksen taiaamu-/ iltapäivähoidon aikana.

Esiopetuksessa toteutettava tuki suunnitellaan yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa ja tuen järjestämisen lähtökohtana ovat kunkin lapsen vahvuudet, oppimis- ja kehitystarpeet sekä kasvurauha. Tuen suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnetään kollegiaalista moniammatillista tietotaitoa ja toteuttamisessa käytetään erilaisia tuen toteuttamisen muotoja sekä yleisen, tehostetun ja erityisen tuen muotoja. Steinerpedagogisessa esiopetuksessa toteutettavia tuen muotoja ja palveluita yleisten tarjolla olevien lisäksi ovat mahdollisuuksien mukaan:

- pedagogiikkaan perehtynyt lääkäri/terapeuttinen konsultti
- eurytmia-terapeutti (hoitoeurytmisti) Yksilöllisellä eurytmialla voidaan liikkeen kautta vaikuttaa positiivisesti mm. hahmotushäiriöihin, kielellisiin vaikeuksiin, keskittymiseen, jännittyneisyyteen tai ahdistuneisuuteen. Tavoitteena on ennaltaehkäistä oppimis- ja käyttäytymisongelmia, tukea, korjata ja tasapainottaa oppilaan kasvua ja kehitystä. Aloite yksilöllisen eurytmian aloittamisesta voi tulla huoltajalta tai kasvattajalta. Yksilöllistä eurytmiaa toteutetaan yhteistyössä kodin ja esiopetuksen kanssa.
- taideterapeutti, steinerpedagogisessa oppimisympäristössä maalausta käytetään täydentävänä, uudelleenrakentavana ja tasapainottavana kokonaiskehitystä tukevana toimintona. Esimerkiksi keskittymis- ja hahmotuskyvyn ja silmä-käsi-koordinaation harjoittaminen ovat mahdollisia taiteellisin keinoin.
- puheterapeutti
- toimintaterapeutti
- fysioterapeutti
- erityisvarhaiskasvattaja tai erityislastentarhanopettaja
- koulun erityisopettaja
- lapsen henkilökohtainen avustaja.

Periaatteena on, että tuen tarve arvioidaan, ja sitä koskevat ratkaisut ja perusopetuslain mukaiset päätökset tehdään mahdollisimman pian esiopetuksen alettua. Usein lapsen tuen tarve on havaittu jo ennen esiopetuksen alkamista. Esiopetuksen, lapsen aiemman varhaiskasvatuksen, neuvolan ja

huoltajien yhteistyöllä turvataan lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen jatkumoa. Tietoa lapsen mahdollisesti ennen esiopetusta saamista tukitoimista hyödynnetään esiopetuksessa. Varhaisen tunnistamisen sekä kasvun ja oppimisen tuen tehtävänä on ehkäistä oppimisvaikeuksia sekä ongelmien monimuotoistumista ja syvenemistä. On tärkeää, että tieto lapsen tuen tarpeesta ja esiopetuksen aikana saamasta tuesta siirtyy myös perusopetukseen. Opetuksen järjestäjät vastaavat sujuvista tiedon siirron käytäntöjen luomisesta ja kehittämisestä.

5.2 Yhteistyö huoltajan kanssa tuen aikana

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on steinerpedagogiikassa keskeisellä sijalla ja se painottuu erityisesti varhaiskasvatus- ja esiopetusvaiheessa. Kunkin lapsen yksilöllisistä tarpeista, toiveista ja oppimisen tavoitteista keskustellaan huoltajan kanssa ja ne otetaan huomioon esiopetuksessa. Yhteistyön merkitys painottuu erityisesti lapsen kasvun ja oppimisen tukea suunniteltaessa.

Esiopetuksen henkilöstö on yhteydessä huoltajaan heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen ongelmia. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Huoltajille kerrotaan tuen mahdollisuudesta ja sen keskeisistä periaatteista. Heille annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Huoltajaa kannustetaan tukemaan osaltaan lastaan tavoitteiden saavuttamisessa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä. Huoltajien on hyvä tietää, että he tai lapsi eivät voi kieltäytyä kasvun ja oppimisen tuen vastaanottamisesta, eikä heidän suostumustaan tarvita tuen tarpeen arviointiin ja tuen suunnitteluun. Lapsi voi tarvita myös yksilökohtaisen oppilashuollon tukea. Tämä perustuu vapaaehtoisuuteen ja edellyttää huoltajan suostumusta (katso luku 6 Oppilashuolto).

5.3 Yleinen tuki

Steinerpedagogisen esiopetuksen yleiset periaatteet soveltuvat myös erityisopetukseen. Toiminnan lähtökohtana on, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa tuen ja hänen tarpeisiinsa vastataan sekä yksilöllisesti että tasavertaisena ryhmän jäsenenä. Tukea tarvitsevaa lasta auttaa kiireetön, kodinomainen oppimisympäristö ja se, että yhteisö on pieni. Tämä vaikuttaa jo sinänsä terapeuttisesti. Lapsen esiopetuspäivä on pedagoginen rytmisen kokonaisuus. Säännöllinen rytmi päivän ja viikon toiminnoissa on lapsen terveyttä edistävä ja myös perusta oppimiselle. Lisäksi kiinnitetään huomiota lapsen yksilöllisiin tarpeisiin niin, että lapsi voi osallistua täysipainoisesti ryhmän toimintaan.

Yleistä tukea annetaan heti tuen tarpeen ilmetessä, eikä tuen aloittaminen edellytä erityisiä tutkimuksia tai päätöksiä. Tuki järjestetään esiopetuksen opettajien ja muun henkilöstön yhteistyönä. Huoltajan ja lapsen kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä. Lapselle voidaan laatia henkilökohtainen esiopetuksen oppimissuunnitelma yhteistyössä vanhempien kanssa. Oppimissuunnitelman laatimisen lähtökohtina ovat lapsen vahvuudet ja siinä huomioidaan lapsen ja vanhempien esiopetukseen kohdistuvat odotukset ja lapsen tuen tarve.

5.4 Tehostettu tuki

Lapselle, joka tarvitsee säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, annetaan pedagogiseen arvioon perustuen tehostettua tukea hänelle laaditun oppimissuunnitelman mukaisesti⁴³.

Tehostettua tukea annetaan silloin, kun yleinen tuki ei riitä, niin kauan kuin lapsi sitä tarvitsee. Lapsen tehostettu tuki suunnitellaan kokonaisuutena. Se on luonteeltaan vahvempaa, pitkäjänteisempää ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Lapsi tarvitsee yleensä myös useampia tukimuotoja. Tehostetun tuen aikana voidaan käyttää kaikkia esiopetuksen tukimuotoja lukuun ottamatta erityisen tuen päätöksen perusteella annettavaa erityisopetusta.

Esiopetuksesta vastaava opettaja laatii lasta koskevan pedagogisen arvion. Oppilashuolto-ryhmä tekee päätöksen tehostetun tuen tarjoamisesta ja lapselle laaditaan tehostetun tuen oppimissuunnitelma. Siinä hyödynnetään lapselle aiemmin laadittuja kasvatuksen ja oppimisen suunnitelmia. Oppimissuunnitelman laatii vastaava opettaja yhteistyössä huoltajien, erityisvarhaiskasvattajan/lastentarhanopettajan ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kanssa.

Tehostetun tuen aikana korostuu erityisvarhaiskasvattajan tai erityiskasvatuksen asiantuntijoiden antaman tuen, lapsen yksilöllisen ohjauksen, joustavien ryhmittelyjen ja kodin kanssa tehtävän yhteistyön merkitys. Mikäli arvioinnin perusteella todetaan, tuen tarpeen muuttuneen tai annetun tuen ei hyödytä lasta, päivitetään oppimissuunnitelma vastaamaan uutta tilannetta.

Tehostettua tukea annetaan pääsääntöisesti esiopetuksen loppuun saakka. Koska tuen vaikutuksia ei voida yleensä todeta lyhyessä ajassa, erityisen tuen päätöksen tekeminen esiopetuksen aikana tehostettua tukea saavalle lapselle on harvoin tarpeen.

5.4.1 Pedagoginen arvio

⁴³ Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (642/2010)

Tehostetun tuen aloittaminen perustuu pedagogiseen arvioon. Pedagogisen arvion perustana on lapsihavainnointi, steinerpedagogiikan piirissä kehitetty havainnointimenetelmä, joka auttaa kasvattajaa lapsen yksilöllisen kehityksen tukemisessa ja kasvun ja oppimisen tuen tarpeen havaitsemisessa. Kirjallisessa pedagogisessa arviossa kuvataan

- lapsen kasvun ja oppimisen kokonaistilanne esiopetuksen henkilöstön, huoltajan ja lapsen näkökulmista
- lapsen saama yleinen tuki ja arvio eri tukimuotojen vaikutuksista
- lapsen kiinnostuksen kohteet, kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, ohjauksellisilla, oppilashuollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä lasta voidaan tukea
- arvio tehostetun tuen tarpeesta.

Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa on tärkeää sekä lapsen tarpeiden selvittämisen, että tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta. Esiopetuksen vastaava opettaja tai opettajat laativat yhdessä kirjallisen pedagogisen arvion. Tarvittaessa arvion laatimisessa käytetään muita asiantuntijoita. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla.

Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tarvittaessa palaaminen takaisin yleisen tuen piiriin, käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisesti yhteistyössä oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa⁴⁴. Tähän käsittelyyn ei tarvita huoltajan suostumusta. Käsitteilyä koskevat tiedot kirjataan opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla, esimerkiksi kirjallisesti laadittuun pedagogiseen arvioon.

5.4.2 Oppimissuunnitelma tehostetun tuen aikana

Tehostetun tuen aikana lapselle järjestettävä tuki kirjataan lapsen oppimissuunnitelmaan⁴⁵. Oppimissuunnitelma on hyväksyttyyn opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma lapsen kasvun ja oppimisen tavoitteista, tarvittavista opetusjärjestelyistä sekä lapsen tarvitsemasta tuesta ja ohjauksesta.

Tavoitteena on turvata lapsen edellytykset saavuttaa hänelle asetetut tavoitteet. Tehostetua tukea varten tehtävä oppimissuunnitelma perustuu pedagogisessa arviossa tuotettuun tietoon. Oppimissuunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan

⁴⁴ Laki perusopetuslain muuttamisesta 1288/2013, 16 a §

⁴⁵ Laki perusopetuslain muuttamisesta 1288/2013, 16 a §

kanssa⁴⁶. Laatumiseen osallistuvat tarvittaessa myös muut asiantuntijat. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla. Oppimissuunnitelman laatimisen yhteydessä sovitaan tavoitteiden toteutumisen seurannasta ja suunnitelman tarkistamisen aikataulusta. Lisäksi oppimissuunnitelma tarkistetaan vastaamaan tuen tarvetta aina lapsen tilanteen muuttuessa.

Tehostettua tukea varten laadittavan oppimissuunnitelman tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin lapsen esiopetuksen ja tuen järjestäminen edellyttää:

Lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja oppimisen liittyvät tavoitteet

- lapsen näkemys tavoitteistaan ja kiinnostuksen kohteistaan
- lapsen kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- lapsen oppimiseen, työskentely- ja vuorovaikutustaitoihin liittyvät tavoitteet

Pedagogiset ratkaisut

- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, työskentelytavat ja kommunikointitavat
- lapselle tarjottava osa-aikainen erityisopetus
- lapsen ohjaukseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki ja eri toimijoiden vastuunjako
- esiopetukseen osallistumisen edellyttämät perusopetuslain mukaiset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä eri toimijoiden vastuunjako
- yhteistyön toteuttaminen lapsen ja huoltajan kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- lapsen mahdollinen osallistuminen muuhun varhaiskasvatukseen ja kuvaus yhteistyöstä toiminnan järjestäjän kanssa

Tuen seuranta ja arviointi

- oppimissuunnitelman tavoitteiden toteutumisen seuranta, toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi sekä arviointiajankohdat
- oppimissuunnitelman tarkistaminen ja sen ajankohta
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet henkilöt

Oppimissuunnitelmassa ei kuvata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia.

⁴⁶ Perusopetuslaki 16 a § 1 mom. (642/2010)

5.5 Erityinen tuki

Erityistä tukea annetaan niille lapsille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteiden saavuttaminen ei toteudu riittävästi muuten. Lapsen edellytykset ovat voineet heikentyä esimerkiksi vamman tai vakavan sairauden vuoksi. Erityisen tuen tehtävänä on antaa lapselle kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista kasvun ja oppimisen tukea sekä edistää hänen oppimisedellytyksiään. Myös erityistä tukea saavan lapsen on saatava kokea onnistumisen ja oppimisen iloa. Näin vahvistetaan hänen itsetuntoaan ja oppimismotivaatiotaan.

Lapsen erityisestä tuesta voidaan päättää joko esiopetuksen aikana tai ennen esi- tai perusopetuksen alkamista. Erityisen tuen päätös voidaan tehdä ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että lapsen opetusta ei vamman, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten.

Erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja muusta lapsen tarvitsemasta, perusopetuslain mukaan annettavasta tuesta⁴⁷. Erityisopetus ja lapsen saama muu tuki muodostavat järjestelmällisen kokonaisuuden. Käytettävissä ovat kaikki perusopetuslain mukaiset tukimuodot. Opetuksen järjestäjä huolehtii, että erityisen tuen toteuttamisessa on käytettävissä erityispedagogista osaamista.

Sellaiselle lapselle, jolle on tehty erityisen tuen päätös, annetaan erityisopetusta hänelle laaditun henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman mukaisesti. Erityisopetukseen sisältyvillä pedagogisilla ratkaisuilla pyritään ensisijaisesti turvaamaan lapsen oppiminen. Pedagogiset ratkaisut voivat liittyä esimerkiksi opetukseen ja työtapoihin tai valittaviin materiaaleihin ja välineisiin.

Oppimista tukevien erityisopetuksen pedagogisten ratkaisujen lisäksi erityistä tukea saavalla lapsella on oikeus myös muuhun esiopetuksen tukeen. Tällaista muuta tukea ovat esimerkiksi, yksilökohtainen oppilashuolto, tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet.

5.5.1 Pedagoginen selvitys

⁴⁷ Perusopetuslaki 17 § 1 mom. (642/2010)

Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä esiopetuksen järjestäjän on tehtävä lapsesta pedagoginen selvitys⁴⁸. Opetuksen järjestäjän päättämä toimielin, viranhaltija tai työntekijä hankkii

- lapsen esiopetuksesta vastaavilta opettajilta kirjallisen selvityksen lapsen oppimisen etenemisestä
- oppilashuollon ammattihenkilöiden kanssa moniammatillisena yhteistyönä tehdyn kirjallisen selvityksen lapsen saamasta tehostetusta tuesta ja lapsen kokonaistilanteesta.

Näiden kahden selvityksen perusteella esiopetuksen järjestäjä tekee arvion lapsen erityisen tuen tarpeesta. Selvitysten ja niiden pohjalta laaditun arvion muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan pedagogiseksi selvitykseksi.²⁸³

Kirjallisessa pedagogisessa selvityksessä kuvataan

- lapsen oppimisen eteneminen
- lapsen kasvun ja oppimisen kokonaistilannetta esiopetuksen henkilöstön, huoltajan ja lapsen näkökulmista
- lapsen saama tehostettu tuki ja arvio eri tukimuotojen vaikutuksista
- lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet, oppimisvalmiudet sekä lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, ohjauksellisilla, oppilashuollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä lasta voidaan tukea
- arvio erityisen tuen tarpeesta.

Pedagogisen selvityksen laatimisessa hyödynnetään lapsesta mahdollisesti aiemmin laadittua pedagogista arviota ja lapsen oppimissuunnitelmaa. Yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa on tärkeää sekä lapsen tarpeiden selvittämisen että tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta.

Pedagogisen selvityksen lisäksi erityisen tuen päätöksen valmistelemiseksi tulee tarvittaessa hankkia muita lausuntoja, kuten psykologinen tai lääketieteellinen lausunto tai vastaava sosiaalinen selvitys. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla.

5.5.2 Erityisen tuen päätös

⁴⁸ Perusopetuslaki 17§ 3 mom. (642/2010) ja hallintolaki 34, 35 ja 36 § (434/2003)

²⁸³ Perusopetuslaki 17§ 3 mom. (642/2010)

Eriyisen tuen antamiseksi esiopetuksen järjestäjän tulee tehdä kirjallinen päätös⁴⁹. Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä opetuksen järjestäjän on kuultava lasta ja huoltajaa. Päätös tehdään hallintolain mukaisesti⁵⁰. Eriyisen tuen päätöksessä tulee päättää lapsen pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut tarvittavat palvelut sekä tarvittaessa lapsen esiopetuksen poikkeava järjestäminen⁵¹. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltajat voivat hakea siihen muutosta valittamalla⁵². Päätös on aina perusteltava²⁸⁸. Päätöksen perustelut sisältyvät yleensä pedagogiseen selvitykseen ja mahdollisiin lausuntoihin.

Eriyisen tuen päätös voidaan tehdä ennen esi⁵³- tai perusopetuksen alkamista tai esi- tai perusopetuksen aikana ilman sitä edeltävää pedagogista selvitystä ja oppimisen tehostetun tuen antamista, jos psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että lapsen opetusta ei vammaan, sairauden, kehityksessä viivästymisen tai tunne-elämän häiriön tai muun vastaavan erityisen syyn vuoksi voida antaa muuten⁵⁴. Yleensä erityisen tuen päätös tehdään aikaisintaan esiopetuksen alkaessa. Ainoastaan pidennettyä oppivelvollisuutta tarvitsevalle lapselle se tulee tehdä viisivuotiaana. Jos erityisen tuen päätös tehdään esiopetuksen aikana ilman tehostetun tuen antamista, tulee sen perustua lapsen tilanteen uudelleen arviointiin esimerkiksi onnettomuuden tai vakavan sairauden seurauksena.

Perusopetuslain mukaan erityisen tuen tarpeellisuus tarkistetaan aina lapsen tuen tarpeen muuttuessa sellaisissa asioissa, joista päätetään erityisen tuen päätöksessä. Tarkistaminen esiopetuksen aikana tarkoittaa yleensä jonkin erityisen tuen päätöksessä määrätyn asian muuttamista. Tällaisia ovat esimerkiksi muutos avustajapalvelussa tai erityisissä apuvälineissä. Tarkistamista varten lapsesta tehdään uusi pedagoginen selvitys. Mikäli lapsi ei enää tarvitse erityistä tukea, tulee tuen lopettamisesta tehdä päätös. Tällöin lapselle ryhdytään antamaan tehostettua tukea. Koska tuen vaikutuksia ei voida yleensä todeta lyhyessä ajassa, erityisen tuen lopettaminen esiopetuksen aikana on harvinaista.

5.5.3 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

⁴⁹ Perusopetuslaki 17 § 2 mom. (642/2010); Perusopetuslaki 17 § 3 mom (642/2010)

⁵⁰ Hallintolaki (434/2003)

⁵¹ Perusopetuslaki 17 § 2 mom. (642/2010)

⁵² Perusopetuslaki 42 § 2 mom. (642/2010)

⁵³ Hallintolaki 45§ 1 mom. (434/2003)

⁵⁴ Perusopetuslaki 17 § 4 mom. (642/2010)

Erityistä tukea koskevan päätöksen toimeenpanemiseksi lapselle on laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Suunnitelmasta tulee ilmetä lapsen erityistä tukea koskevan päätöksen mukaisen opetuksen ja muun tuen antaminen⁵⁵. Se on kirjallinen suunnitelma lapsen esiopetuksen ja oppimisen tavoitteista, sisällöistä, käytettävistä pedagogisista menetelmistä ja lapsen tarvitsemasta tuesta.

Erityistä tukea varten tehtävä HOJKS perustuu pedagogisessa selvityksessä tuotettuun tietoon. Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman laatimisessa hyödynnetään lapselle mahdollisesti aiemmin laadittua oppimissuunnitelmaa. Mikäli lapsella on varhaiskasvatussuunnitelma, kuntoutussuunnitelma tai muita lapsen esiopetuksen toteuttamista tukevia suunnitelmia, hyödynnetään niitä huoltajan luvalla.

Lapsen opettajat laativat suunnitelman yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä. Laatimiseen osallistuvat tarvittaessa myös muut asiantuntijat.

Erityistä tukea varten laadittavan HOJKSin tulee sisältää seuraavat tiedot sen mukaan kuin lapsen esiopetuksen ja tuen järjestäminen edellyttää:

lapsen hyvinvointiin, kasvuun ja oppimisen liittyvät tavoitteet

- lapsen näkemys tavoitteistaan ja kiinnostuksen kohteistaan
- lapsen kasvuun ja oppimiseen liittyvät vahvuudet, oppimisvalmiudet ja erityistarpeet
- lapsen oppimiseen, työskentelytaitoihin sekä kehitykseen liittyvät tavoitteet, kuten tiedolliset, sosiaaliset, motoriset, kielelliset ja emotionaaliset tavoitteet

Pedagogiset ratkaisut

- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, työskentelytavat ja kommunikointitavat
- lapselle tarjottava erityisopetus
- lapsen ohjaukseen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- oppilashuollon ja muiden asiantuntijoiden antama tuki ja eri toimijoiden vastuunjako
- erityistä tukea koskevan päätöksen mukaiset tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä eri toimijoiden vastuunjako
- yhteistyön toteuttaminen lapsen ja huoltajan kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- lapsen mahdollinen osallistuminen muuhun varhaiskasvatukseen ja kuvaus yhteistyöstä toiminnan järjestäjän kanssa

⁵⁵ Perusopetuslaki 17 a § (642/2010)

- kuvaus lapsen esiopetuksen kuljetusten järjestelyistä ja vastuista sekä kuljetusta odottavan lapsen ohjatusta toiminnasta ja valvonnasta

Tuen seuranta ja arviointi

- lapsen ja huoltajan kanssa yhdessä tehtävä arvio lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen kokonaistilanteesta
- HOJKSin tavoitteiden toteutumisen seuranta ja toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi sekä arviointiajankohdat
- HOJKSin tarkistaminen ja sen ajankohta
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet henkilöt

Henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa ei kuvata lapsen henkilökohtaisia ominaisuuksia. HOJKSiin voidaan liittää huoltajan antamat yksilöidyt tiedonsiirtoluvat.

HOJKS tulee tarkistaa tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran lukuvuodessa, lapsen tarpeiden mukaiseksi⁵⁶. Sitä muutetaan aina lapsen tuen tarpeen tai opetuksen tavoitteiden muuttuessa. Jos erityisen tuen antaminen päätetään lopettaa, lapselle laaditaan oppimissuunnitelma tehostetun tuen antamiseksi.

5.5.4 Pidennetty oppivelvollisuus

Jos perusopetukselle säädettyjä tavoitteita ei lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus vuotta perusopetuslaissa säädettyä aikaisemmin⁵⁷. Oppivelvollisuus päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan oppilaan oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 11 vuotta. Esiopetus voi pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalle lapselle annettavassa esiopetuksessa kestää yhden tai kaksi vuotta.⁵⁸ Tarkoitus on vahvistaa lapsen valmiuksia niin, että hän selviytyisi opiskelustaan perusopetuksessa mahdollisimman hyvin.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset. Myös vaikea sairaus voi olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen.⁵⁹ Päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapselle tehdään tällöin myös pää-

⁵⁶ Perusopetuslaki 17 a § (642/2010)

⁵⁷ Perusopetuslaki 25 § 2 mom. (628/1998)

⁵⁸ Perusopetuslaki 9 § 2 mom. (628/1998)

⁵⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 86/1997)

tös erityisestä tuesta. Lapselle laaditaan HOJKS esiopetuksen alkaessa. Lapsella on oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna oikeus saada esiopetusta.⁶⁰ Pidentetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalla lapsella tämä oikeus esiopetukseen alkaa sen vuoden syyslukukauden alussa, jolloin lapsi täyttää viisi vuotta. Päätös oppivelvollisuuden pidentämisestä tarvitaan ennen esiopetuksen alkua, jotta oikeus siihen voi toteutua.

Lapsen ohjautuminen riittävän varhain tuen piiriin edellyttää yhteistyötä eri hallintokuntien välillä. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidentetyn oppivelvollisuuden eri vaihtoehdoista ja valinnan vaikutuksista. Huoltaja päättää, osallistuuko lapsi oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen. Esiopetuksen kesto ja perusopetuksen aloittaminen tulee suunnitella lapsen edistymisen, tuen tarpeen ja kokonaistilanteen perusteella.

Pidentetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten esiopetus voidaan järjestää vaihtoehtoisesti kolmella eri tavalla:

- Lapsi aloittaa oppivelvollisuutta edeltävässä esiopetuksessa sinä vuonna, kun hän täyttää viisi vuotta, jatkaa toisen vuoden oppivelvollisuuden suorittamiseen kuuluvassa esiopetuksessa ja aloittaa tämän jälkeen perusopetuksen.
- Lapsi aloittaa pidentettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa yhden vuoden, minkä jälkeen hän aloittaa perusopetuksen.
- Lapsi aloittaa pidentettyyn oppivelvollisuuteen kuuluvan esiopetuksen sinä vuonna, kun hän täyttää kuusi vuotta ja opiskelee esiopetuksessa kaksi vuotta. Tällöin lapsi aloittaa perusopetuksen vuotta säädettyä myöhemmin⁶¹ eli sinä vuonna, kun hän täyttää 8 vuotta. Perusopetuksen myöhemmästä aloittamisesta on tehtävä erillinen hallintopäätös.

5.6 Perusopetuslaissa säädetty tukimuodot

5.6.1 Osa-aikainen erityisopetus

Lapsella, jolla on vaikeuksia oppimisessaan tai koulunkäynnissään, on oikeus saada osa-aikaista erityisopetusta muun esiopetuksen ohessa⁶². Osa-aikaista erityisopetusta annetaan lapsille, joilla on esimerkiksi kielellisiin, matemaattisiin tai motorisiin taitoihin liittyviä vaikeuksia, vaikeuksia oman

⁶⁰ Perusopetuslaki 17 § 4 mom. (642/2010) ja 26 a § 1 mom. (1288/1999)

⁶¹ Perusopetuslaki (628/1998) 27 §

⁶² Perusopetuslaki 16 § 2 mom. (642/2010)

toiminnan ohjauksessa, tarkkaavaisuudessa tai vuorovaikutustaidoissa. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oppimisedellytyksiä ja ehkäistä kehityksen ja oppimisen vaikeuksia. Osa-aikaista erityisopetusta annetaan kaikilla tuen tasoilla.

Osa-aikaista erityisopetusta annetaan joustavin järjestelyin samanaikaisopetuksena, pienryhmässä tai yksilöopetuksena. Osa-aikaisen erityisopetuksen toteuttamistavoista esiopetuksessa tiedotetaan kaikille huoltajille. Sen toteuttamista suunnitellaan ja sen tarvetta ja vaikutuksia arvioidaan opettajien keskinäisenä yhteistyönä sekä yhdessä lapsen ja huoltajan kanssa. Osa-aikaisen erityisopetuksen tavoitteet ja sisällöt nivelletään lapsen saamaan muuhun opetukseen.

5.6.2 Opetukseen osallistumisen edellyttämät palvelut ja erityiset apuvälineet

Lapsella on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut ja erityiset apuvälineet kaikilla tuen tasoilla⁶³. Tarkoituksena on turvata lapselle kasvun ja oppimisen perusedellytykset, esteettömyys ja mahdollisuus vuorovaikutukseen kaikissa oppimisympäristöissä.

Lapselle järjestetään tarvittaessa tulkitsemista esimerkiksi kuulovamman tai kielellisen erityisvaikeuden takia. Hän voi tarvita myös puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja, kuten erilaisia symbolijärjestelmiä. Viittomakieltä käyttävien lasten kommunikaation tukena voidaan tarvittaessa käyttää viittomakielen tulkkiä tai viittomakielentaitoista avustajaa. Eriasteisesti kuulovammaisten lasten kohdalla tulkkauksen menetelmä saattaa olla myös jokin muu kuin viittomakielien tulkkaus. Lapsen kielellisen erityisvaikeuden takia käytetään puhevammaisten tulkkiä tai puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä hallitsevaa avustajaa. Myös opettaja voi tukea lasta kommunikoinnissa viittomien tai muiden symbolien avulla.

Avustajan antama tuki edistää lapsen itsenäistä selviytymistä ja omatoimisuutta sekä myönteisen itsetunnon kehittymistä. Avustajan antama tuki voidaan suunnata yksittäiselle lapselle tai opetusryhmälle. Opettajan tehtävänä on suunnitella, opettaa, antaa tukea sekä arvioida lapsen ja koko ryhmän oppimista ja työskentelyä. Avustaja ohjaa ja tukee lasta päivittäisissä tilanteissa ja tehtävien suorittamisessa opettajan tai muiden tuen ammattihenkilöiden ohjeiden mukaisesti. Opettajat ja avustajat suunnittelevat ja arvioivat työtään yhdessä sekä tarvittaessa esiopetuksen muun henkilöstön kanssa.

Erytisten apuvälineiden tarve voi liittyä näkemiseen, kuulemiseen, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen. Se voi liittyä myös oppimisen erityistarpeisiin. Tällöin käytetään esimerkiksi

⁶³ Perusopetuslaki 31 § 1 mom. (477/2003)

erilaisia tietoteknisiä sovelluksia, äänikirjoja, matematiikan havainnollistamisen välineitä tai keskitymistä tukevia apuvälineitä. Lapsen kanssa työskentelevät perehtyvät riittävästi opetukseen osallistumisen edellyttämien apuvälineiden käyttöön sekä ohjaavat lasta ja huoltajaa näiden käytössä yhteistyössä tuen muiden ammattihenkilöiden kanssa. Apuvälineitä käytetään suunnitelmallisesti, niiden käyttöä ja tarvetta arvioidaan säännöllisesti.

Lapsen kanssa työskentelevät suunnittelevat yhdessä opetukseen osallistumisen edellyttämien palvelujen ja apuvälineiden käytön eri oppimistilanteissa hyödyntäen tarvittaessa muita asiantuntijoita. Lapsen tukeminen voi edellyttää erityisosaamista, jota esiopetusyksikön omalla henkilöstöllä ei ole riittävästi. Tällöin hyödynnetään esimerkiksi oppimis- ja ohjauskeskusten lapsille tarjoamia palveluja ja henkilöstölle suunnattua koulutusta ja konsultaatiota.

Opetuksen järjestäjä päättää tulkitsemis- ja avustajapalveluista sekä muista opetuspalveluista ja erityisistä apuvälineistä. Lapsen palveluiden ja apuvälineiden tarve ja määrä arvioidaan lapsen opettajien ja oppilashuollon henkilöstön yhteistyönä hyödyntäen lapsen ja huoltajan antamia tietoja sekä mahdollisten esiopetuksen ulkopuolisten asiantuntijoiden lausuntoja. Tehostettua tukea saavan lapsen palveluiden ja apuvälineiden tarve arvioidaan pedagogisessa arviossa. Erityistä tukea saavan lapsen palveluiden ja erityisten apuvälineiden tarve arvioidaan pedagogisessa selvityksessä ja niistä päätetään erityisen tuen päätöksessä. Yleistä ja tehostettua tukea saavalle lapselle tehdään lapsen tarvitsemista palveluista ja erityisistä apuvälineistä hallintopäätös. Palveluiden ja apuvälineiden käyttö kuvataan oppimissuunnitelmassa tai HOJKSissa.

5.7 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa opetussuunnitelmassa päätetään ja kuvataan tuen järjestämisen käytännöt mahdollisimman konkreettisesti opetuksen järjestäjän määrittämällä tavalla.

Opetussuunnitelmassa voidaan käyttää perusteiden tekstiä soveltuvin osin.

Paikallisessa opetussuunnitelmassa kuvataan:

Kasvun ja oppimisen tuen järjestäminen

- tuen käytännön järjestämiseen liittyvät keskeiset paikalliset linjaukset:

Oulussa kasvun ja oppimisen tuki tarjotaan lapsen omassa päiväkodissa. Tuen järjestämisen lähtökohtana on lapsen tuen tarpeet, jotka kuvataan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmassa ja muissa mahdollisissa pedagogisissa ja oppilashuollollisissa asiakirjoissa. Jotta tukitoimet vastaavat mahdollisimman hyvin lapsen tuen tarpeisiin, kasvattajan

tulee jatkuvasti havainnoida lapsen toimintaa ja suoriutumista sekä pitää yllä jatkuvaa keskustelua ja arviointia huoltajan ja muiden yhteistyötahojen kanssa. On ensiarvoisen tärkeää, että kaikki tiimin jäsenet toimivat yhteisten linjausten ja sopimusten mukaisesti.

Tarvittaessa konsultoidaan alueellista erityislastentarhanopettajaa ja muita monialaisen yhteistyön asiantuntijoita, kuten neuvolan terveydenhoitajaa, psykologia, puhe- ja toimintaterapeuttia, kuraattoria, perheneuvolan tai sosiaalityön ammattilaisia.

- ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen toimintamallit toiminta nivelvaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytänteet:
Nivelvaiheissa tapahtuvat muut tiedonsiirtokäytänteet on kuvattu kappaleessa 3.4.
- kasvun ja oppimisen tuen tarpeiden suunnitelmallinen seulonta tuen järjestämiseksi, arviointi tuen aikana sekä seuranta:
Kasvattajan tehtävänä on havainnoida lapsen toimintaa eri tilanteissa ja näin saadun tiedon perusteella arvioida lapsen kasvun, kehittymisen ja oppimisen tilaa ja edistymistä. Lapsen oppimista arvioidaan yhdessä lapsen kanssa esiopetuksen toimintatilanteissa ja huoltajan kanssa päivittäisissä tapaamisissa sekä lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmakeskusteluissa.

- yhteistyö, vastuut ja työnjako esiopetuksesta vastaavan hallinnon sisällä sekä muiden hallintokuntien kanssa:

Oppimisen järjestämisen kannalta tarpeelliset tiedot siirretään lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmassa ja esiopettajan ja luokanopettajan kesken käytävässä siirtokeskustelussa. Pedagogisten asiakirjojen siirtämiseen ei tarvita erillistä lupaa. Huoltaja voi halutessaan osallistua siirtokeskusteluun.

- yhteistyö oppilashuollon palveluista vastaavien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa tuen tarpeen arvioinnissa, tuen suunnittelussa, järjestämisessä sekä käytännön toteuttamisessa:

Lapsen yksilökohtaisen oppilashuoltokertomuksen siirtämiseen perusopetuksen käyttöön tarvitaan huoltajan kirjallinen suostumus. Päätös siirtokeskusteluun osallistuvista henkilöistä tehdään yhteistyössä huoltajan kanssa. Yksilökohtainen oppilashuoltokertomus on allekirjoitettava, kirjallinen dokumentti, jonka esiopettaja luovuttaa luokanopettajalle. Mikäli luokanopettaja ei ole tiedossa esiopetuksen lukuvuoden päättyessä, päiväkodinjohtaja arkistoi asiakirjan ja luovuttaa sen rehtorille perusopetuksen alkaessa. Mikäli huoltaja ei anna suostumusta yksilökohtaisen oppilashuoltokertomuksen siirtämiseksi esiopetuksesta perusopetukseen, päiväkodinjohtaja arkistoi asiakirjan lupalausuntoineen kymmeneksi vuodeksi.

Monialainen yhteistyö perustuu yhteistyötä toteuttavien henkilöiden ja tahojen keskinäiseen luottamukseen ja ammatillisuuteen. Yhteistyö huoltajien kanssa rakentuu kuulemiseen, kunnioitukseen, luottamukseen ja dialogiin.

Oppilashuoltopalvelujen tulee olla tasavertaisesti jokaisen oppilashuoltopalveluja tarvitsevan esioppilaan, huoltajien ja esiopetushenkilöstön käytettävissä.

- huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön keskeiset toimintaperiaatteet kasvun ja oppimisen tuen kysymyksissä

Huoltajia tiedotetaan monialaisen yhteistyön käytänteistä esiopetusvuoden ensimmäisessä vanhempainillassa, yhteisessä vanhempainillassa steinerkoulun ja oppilashuollosta vastaavien kanssa sekä perheiden kanssa tapahtuvassa alkukeskustelussa.

Yksikkökohtaisen monialaisen oppilashuoltotyön suunnitelmasta tiedotetaan huoltajalle esiopetusvuoden alkaessa. Suunnitelmassa kuvataan esiopetusyksikön monialaisen oppilashuoltotyön toteuttajat ja oppilashuoltotyön aikataulu esiopetusvuoden aikana. Ennalta sovittujen kokouspäivien lisäksi monialaisen yhteistyön toteuttajat voidaan kutsua koolle tarvittaessa. Aloitteen koollekutsumiselle tekee se henkilö, jolle huoli on herännyt. Suunnitelman laatimisesta vastaa steinerkoulun rehtori.

- kasvun ja oppimisen tukeen liittyvät toimivaltuudet eri hallintopäätöksissä

Pedagoginen työryhmä tekee päätökset yleisen ja tehostetun tuen tarjoamisesta ja tukimuodoista. Varhaiskasvatuspäällikkö tekee päätöksen erityisen tuen järjestämisestä lapselle.

Yleinen tuki

Steinerpäiväkoti Taivonkaassa jokaiselle lapselle laaditaan henkilökohtainen esiopetuksen oppimissuunnitelma yhteistyössä huoltajan kanssa. Suunnitelma laaditaan Wilma-pohjalle 2016 alkaen. Esiopetuksen opetussuunnitelma yhdessä lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman kanssa muodostavat perustan yleiselle tuelle.

Yleisen tuen piiriin kuuluvat kaikki esioppilaat ja sitä toteutetaan esiopetuksen arjessa. Yleisen tuen toteuttamisesta vastaa esiopettaja. Yleistä tukea suunniteltaessa esiopettaja konsultoi tarvittaessa alueellista erityislastentarhanopettajaa ja tuen riittävyttä arvioidaan esiopetuksen edetessä.

- Esiopetuskeskustelut käydään vähintään kaksi kertaa vuodessa syksyisin ja keväisin ja keskustelut kirjataan päiväkodissa säilytettäviin kaavakkeisiin
- Tarvittaessa esiopettaja konsultoi alueellista erityislastentarhanopettajaa
- Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman siirtämiseksi perusopetukseen ei tarvita huoltajalta erillistä lupaa
- Tarvittaessa lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan liitetään tehostetun tuen oppimissuunnitelma tietyiltä osa-alueilta. Tällöin lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmassa mainitaan: liite

Tehostettu tuki

Mikäli yleinen tuki todetaan riittämättömäksi, esiopettaja käynnistää toimenpiteet tehostetun tuen järjestämiseksi lapselle. Tehostettu tuki on yleistä tukea jatkuvampaa, vahvempaa ja yksilöllisempää. Yhteistyö huoltajan kanssa tiivistyy. Tehostetun tuen järjestäminen edellyttää pedagogisen arvion, tehostetun tuen päätöksen ja tehostetun tuen oppimissuunnitelman laatimista.

Esiopettaja laatii lasta koskevan pedagogisen arvion, jossa kuvataan lapsen kasvun ja oppimisen kokonaistilanne henkilöstön, huoltajan ja lapsen näkökulmasta. Päätöksen tehostetun tuen järjestämisestä tekee pedagoginen työryhmä, jonka jälkeen esiopettaja laatii tehostetun tuen oppimissuunnitelman.

Tehostetun tuen keinoja ovat esimerkiksi pienryhmätoiminta, yksilöllinen ohjaus ja henkilöstöresurssin suunnitelmallinen kohdentaminen sekä tarvittaessa konsultointi asiantuntijoiden kanssa.

Tehostetun tuen järjestämisen käytännöt

- Esiopettaja keskustelee tuen tarpeista huoltajan ja alueellisen erityislastentarhanopettajan kanssa
- Tehostetun tuen oppimissuunnitelman laatimiseen osallistuvista asiantuntijoista sovitaan huoltajan kanssa. Kirjallista lupaa ei tarvita.
- Esiopettaja kirjaa pedagogisen arvion. (Pedagoginen arvio ei aina johda tehostetun tuen järjestämiseen)
- Tehostetun tuen oppimissuunnitelmaa, tuen tarvetta, sen sisältöä arvioidaan 2-3 kertaa esiopetusvuoden aikana huoltajan ja tarvittavien asiantuntijoiden kanssa käytävissä keskusteluissa
- Lapsen edistymistä arvioidaan jatkuvasti

Erityinen tuki

Mikäli tehostetun tuen tukitoimet todetaan riittämättömiksi, esiopettaja käynnistää toimenpiteet erityisen tuen järjestämiseksi. Erityinen tuki on yksilöllistä, kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista ja kunkin lapsen oppimisedellytyksiä edistävää tukea. Erityisen tuen järjestäminen edellyttää pedagogisen selvityksen, erityisen tuen päätöksen ja henkilökohtaisen opetuksen järjestämisen suunnitelman (HOJKS) laatimista. Tämän jälkeen varhaiskasvatuspäällikkö tekee viranhaltijapäätöksen erityisen tuen järjestämisestä lapselle. Mikäli psykologisen tai lääketieteellisen arvion perusteella ilmenee, että erityisen tuen järjestäminen on lapsen esiopetuksessa välttämätöntä, ei pedagogista selvitystä tarvita.

Erityisen tuen järjestämisen käytännöt

- Esiopettaja kirjaa pedagogisen selvityksen yhteistyössä oppilashuollon ja tarvittavien asiantuntijoiden kanssa (huom! Pedagoginen selvitys ei aina johda erityisen tuen järjestämiseen)
- Mikäli huoltaja ei ole läsnä erityisen tuen suunnittelupalaverissa, esiopettaja pyytää huoltajalta kirjallisen suostumuksen suunnitteluun osallistuvien henkilöiden läsnäoloon
- Erityisen tuen piirissä olevalle lapselle ei tehdä lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa, vaan hänelle laaditaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)
- Opetuksen järjestäjän on kuultava lasta ja huoltajaa ennen erityisen tuen järjestämisen päätöstä
- Virkamiespäätöksen erityisen tuen järjestämisestä tekee varhaiskasvatuspäällikkö
- Päätös erityisen tuen järjestämisestä lapselle annetaan tiedoksi alueelliselle erityislastentarhanopettajalle, päiväkodinjohtajalle ja huoltajalle
- Erityisen tuen tarpeellisuus ja lapsen HOJKS tarkistetaan, aina tuen tarpeen muuttuessa
- Varhaiskasvatuspäällikkö päättää erityisen tuen purkamisesta
- Erityisen tuen lopettamiseen tarvitaan uusi pedagoginen selvitys
- Huoltaja ei voi kieltää erityisen tuen tarjoamista
- Oppivelvollisuuden pidentämiseen tarvitaan huoltajan lupa (koulunkäynnin poikkeuksellinen aloittaminen -lomake), jonka huoltajat allekirjoittavat. Hoitavan tahon suositus on yleensä tarpeen
- Viranhaltijapäätöksen pidennetystä oppivelvollisuudesta tekee pedagoginen sihteeri ennen oppivelvollisuuden alkua

Yksilökohtaisen oppilashuoltokertomuksen siirto

- Lapsella voi olla useita oppilashuoltokertomuksia
- Jokaisen oppilashuoltokertomuksen siirtoon esiopetuksesta perusopetukseen tarvitaan huoltajan erillinen kirjallinen lupa
- Esiopetusvuoden viimeisessä esiopetuskeskustelussa esiopettaja ja huoltaja arvioivat yhdessä, mitkä ovat ne oleelliset oppilashuoltokertomukset ja niissä liitteenä olevat lausunnot, jotka ovat oppilashuollon jatkuvuuden kannalta tarpeellista siirtää perusopetukseen
- Esiopettaja kirjaa oppilashuoltokertomuksen kansilehteen, kenelle kyseisen oppilashuoltokertomuksen lukuoikeus luovutetaan
- Jos vastaanottava opettaja ei ole tiedossa, oppilashuoltokertomus jää päiväkodinjohtajan halluun, joka siirtää kertomuksen rehtorille henkilökohtaisesti elokuun aikana
- Mikäli huoltaja ei anna lupaa siirtää oppilashuoltokertomusta perusopetukseen, arkistoi päiväkodinjohtaja oppilashuoltokertomuksen lupalausuntoineen omaan arkistoonsa
- Asiakirjoja säilytetään 10 vuotta

- Jos vastaanottava henkilö ei ole tiedossa, oppilashuoltokertomus jää päiväkodinjohtajalle, joka elokuun aikana siirtää oppilashuoltokertomuksen henkilökohtaisesti rehtorille arkistoitavaksi

Paikallisessa opetussuunnitelmassa määritellään tulkitsemis- ja avustajapalveluihin sekä muihin opetuspalveluihin ja erityisiin apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet ja päätöksenteko opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

6. OPPILASHUOLTO

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa käytetään oppilas- ja opiskelijahuoltolain käsitteistön sijasta esiopetuksen opiskeluhuollosta nimitystä oppilashuolto, opiskelijasta käsitettä lapsi, opilaitoksesta nimitystä esiopetuyksikkö tai esiopetus. Koulutuksen järjestäjään viitataan käsitteellä opetuksen järjestäjä⁶⁴.

Lasten kehitysympäristön ja esiopetuksen toimintaympäristön muutosten myötä oppilashuollosta on tullut yhä tärkeämpi osa esiopetuksen perustoimintaa. Oppilashuolto liittyy kiinteästi esiopetuksen tehtävään edistää lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytyksiä. Oppilashuoltotyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus⁶⁵.

Lapsella on oikeus saada maksutta oppilashuolto, jota opetukseen osallistuminen edellyttää⁶⁶. Esiopetuksen oppilashuolto koskee myös pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevia lapsia. Oppilashuollolla tarkoitetaan lapsen hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa esiopetussyhteisössä. Oppilashuoltoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko esiopetussyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltona. Tämän lisäksi lapsilla on oikeus yksilökohtaiseen oppilashuoltoon⁶⁷. Monialainen yhteistyö on oppilashuollossa keskeistä. Oppilashuoltotyötä ohjaavat luottamuksellisuus, kunnioittava suhtautuminen lapseen ja huoltajaan sekä heidän osallisuutensa tukeminen.

Esiopetuksen oppilashuollosta ja siihen liittyvistä suunnitelmista säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa. Tässä luvussa määrätään oppilashuollon keskeisistä periaatteista, opetustoimeen kuuluvan oppilashuollon tavoitteista sekä paikallisen opetussuunnitelman ja yksikkökohtaisen oppilashuoltosuunnitelman laatimisesta. Esiopetuksen toteuttamiseen kuuluvasta kasvun ja oppimisen tuesta määrätään perusteiden luvussa 5³⁰³.

6.1 Monialainen oppilashuollon yhteistyö

Oppilashuolto järjestetään monialaisessa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa siten, että siitä muodostuu toimiva ja yhtenäinen kokonaisuus⁶⁸. Oppilashuoltoa toteute-

⁶⁴ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 1 § 3 mom.

⁶⁵ YK:n Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

⁶⁶ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § 4 mom.

⁶⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 3 § 1 - 2 mom.

³⁰³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 6 §

⁶⁸ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 9 § 1 mom.

taan yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa ottaen huomioon lapsen ikä ja edellytykset⁶⁹. Esiopetusyhteisön tai lasten hyvinvoinnissa havaittuihin huolenaiheisiin etsitään ratkaisuja yhdessä huoltajan kanssa.

Esiopetuksessa oppilashuolto on esiopetusyhteisössä työskentelevien ja oppilashuoltopalveluista vastaavien työntekijöiden tehtävä. Ensisijainen vastuu esiopetusyhteisön hyvinvoinnista on esiopetuksen henkilökunnalla⁷⁰. Oppilashuollon palveluita ovat psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä terveydenhoitopalvelut, jotka järjestetään terveydenhuoltolain mukaisina ikäryhmälle suunnattuina neuvolapalveluina⁷¹. Näiden asiantuntijoiden tehtävät liittyvät niin lapseen, lapsen kehitysympäristöihin kuin yhteistyöhön. Palveluja tarjotaan siten, että ne ovat helposti saatavilla³⁰⁸. Palvelut järjestetään lain edellyttämässä määräajassa⁷².

Lapsen huoltajalle annetaan tieto käytettävissä olevasta oppilashuollosta ja heitä ohjataan hakemaan tarvitsemiaan oppilashuollon palveluja³¹⁰. Lapsen ja huoltajan osallisuus oppilashuollossa, suunnitelmallinen yhteistyö ja oppilashuollosta tiedottaminen lisäävät oppilashuollon tunteista ja edesauttavat palveluihin hakeutumista. Eri ammattiryhmiin kuuluvien työntekijöiden keskinäinen konsultaatio on tärkeä työmenetelmä oppilashuollossa.

Oppilashuollon tavoitteet, tehtävät ja toteuttamisen periaatteet muodostavat esiopetuksesta toisen asteen koulutukseen ulottuvan jatkumon. Esiopetuksen ja muun varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen välinen vuorovaikutus on tärkeää pohdittaessa oppilashuollon toimintaa. Yhtenäiset käytännöt tukevat eri kehitysvaiheissa lapsen terveyttä, hyvinvointia ja oppimista. Oppilashuollon monialaisen yhteistyön rakenteita, muotoja ja toimintatapoja kehitetään esiopetusyhteisössä ja eri yhteistyötahojen kanssa. Kehittämistyö edellyttää oppilashuollon suunnitelmallista arviointia³¹¹.

Oppilashuoltoryhmät⁷³

Opetuksen järjestäjä asettaa oppilashuollon ohjausryhmän ja yksikkökohtaiset oppilashuoltoryhmät. Yksittäistä lasta koskevat asiat käsitellään tapauskohtaisesti koottavassa asiantuntijaryhmässä. Jokaisella kolmella ryhmällä on omat tehtävät ja niiden perusteella määräytyvä kokoonpano. Kaikki oppilashuoltoryhmät ovat monialaisia, mikä tarkoittaa, että ryhmässä on opetushenkilöstön lisäksi ikäryhmälle suunnattuja terveydenhoitopalveluja sekä psykologi- ja kuraattoripalveluja edustavia jäseniä sen mukaan kuin käsiteltävä asia edellyttää.

⁶⁹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 18 § 1 mom.

⁷⁰ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 4 § 1 ja 2 mom.

⁷¹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 3 § 3 mom. ja terveydenhuoltolaki (1326/2010) 15 § 308 Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 14/2013 vp.

⁷² Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 15 § ja 17 § 310 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 11 § 1 - 2 mom. ³¹¹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 25 §

⁷³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 14 § 1 - 4 mom.

Oppilashuollon ohjausryhmä vastaa opetuksen järjestäjäkohtaisen oppilashuollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista. Sille asetetut tehtävät voi hoitaa myös muu tehtävään soveltuva ryhmä. Ohjausryhmä voi olla myös kahden tai useamman opetuksen järjestäjän yhteinen. Sama ryhmä voi olla myös useamman koulutusmuodon, kuten esi- ja perusopetuksen, yhteinen.

Yksikkökohtainen oppilashuoltoryhmä vastaa esiopetuksen oppilashuollon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista. Jos esiopetus järjestetään koulun yhteydessä, voi koulukohtainen oppilashuoltoryhmä toimia myös esiopetuksen oppilashuoltoryhmänä. Ryhmää johtaa opetuksen järjestäjän nimeämä edustaja. Opetuksen järjestäjä ja oppilashuollon palveluja tuottavat tahot päättävät yhdessä ryhmän kokoonpanosta, tehtävistä ja toimintatavoista. Oppilashuoltoryhmä voi tarvittaessa kuulla asiantuntijoita. Ryhmän keskeinen tehtävä on yhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen sekä muun yhteisöllisen oppilashuollon toteuttaminen ja kehittäminen.

Asiantuntijaryhmä kootaan yksittäisen lapsen tai lapsiryhmän tuen tarpeen selvittämiseksi ja oppilashuollon palvelujen järjestämiseksi. Ryhmän kokoa se esiopetushenkilöstön tai oppilashuollon palveluiden edustaja, jolle asia työtehtävien perusteella kuuluu⁷⁴. Ryhmän monialainen kokoonpano perustuu tapauskohtaiseen harkintaan ja käsiteltävään asiaan. Ryhmä nimeää keskuudestaan vastuuhenkilön. Asiantuntijoiden nimeäminen ryhmän jäseniksi ja muiden yhteistyötahojen tai lapsen läheisten osallistuminen ryhmän työskentelyyn edellyttää huoltajan suostumusta.

6.2 Yhteisöllinen oppilashuolto

Oppilashuolto on tärkeä osa esiopetuksen toimintakulttuuria. Yhteisöllisessä oppilashuoltotyössä seurataan, arvioidaan ja kehitetään esiopetusyhteisön ja ryhmien hyvinvointia. Lisäksi huolehditaan esiopetusympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja esteettömyydestä⁷⁵. Yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisessä tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksen, neuvolan sekä muiden kunnan lasten hyvinvointia edistävien viranomaisten ja toimijoiden kanssa.

Lasten ja huoltajien osallisuus ja kuulluksi tuleminen ovat yhteisöllisessä oppilashuollossa tärkeää ja hyvinvointia vahvistavaa. Yhteisöllinen oppilashuolto luo esiopetuksessa edellytyksiä yhteenkuuluvuudelle, huolenpidolle ja avoimelle vuorovaikutukselle. Osallisuutta lisäävät toimintatavat edesauttavat myös ongelmien ennalta ehkäisyä, niiden varhaista tunnistamista ja tarvittavan tuen järjestämistä.

⁷⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 67/2013

⁷⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 4 § 1 mom.

Lapsella on oikeus turvallisiin oppimisympäristöihin⁷⁶, joihin kuuluvat niin fyysinen, psyykinen kuin sosiaalinenkin turvallisuus. Opetuksen järjestämisen lähtökohtana on lasten ja henkilökunnan turvallisuuden varmistaminen kaikissa tilanteissa. Rauhallinen ilmapiiri edistää työrauhaa. Opetuksen järjestäjä laatii suunnitelman lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä osana yksikkökohtaista oppilashuoltosuunnitelmaa. Opettaja, päiväkodin johtaja tai rehtori ilmoittaa esiopetuksessa tai matkalla esiopetukseen tai kotiin tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta tilanteeseen osallistuneiden huoltajille.⁷⁷

Rakennuksesta sekä opetustiloista ja -välineistä huolehtiminen ylläpitää ympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta. Turvallisuuden edistämiseen kuuluvat myös esiopetuksen kuljetuksia, tapaturmien ehkäisyä ja tietoturvallisuutta koskevat toimintatavat. Kun esiopetus järjestetään koulussa, otetaan myös esiopetus huomioon kouluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksissa⁷⁸.

6.3 Yksilökohtainen oppilashuolto

Yksilökohtaisella oppilashuollolla tarkoitetaan

- lapselle annettavia terveydenhoitopalveluja, jotka järjestetään terveydenhuoltolain mukaisina ikäryhmälle suunnattuina neuvolapalveluina
- oppilashuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja
- yksittäistä lasta koskevaa monialaista oppilashuoltoa.⁷⁹

Yksilökohtaisen oppilashuollon tavoitteena on seurata ja edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista sekä kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja terveyttä. Esiopetuksen oppilashuollolla on tärkeä merkitys varhaisen tuen turvaamisessa ja ongelmien ehkäisyssä. Lasten yksilölliset edellytykset, voimavarat ja tarpeet otetaan huomioon sekä oppilashuollon tuen rakentamisessa että esiopetuksen arjessa.

Yksilökohtainen oppilashuolto esiopetuksessa perustuu aina huoltajan suostumukseen³¹⁹. Huoltajan osallisuutta tuetaan ja mielipiteitä kuullaan lapsen yksilökohtaisen oppilashuollon toteuttamisessa. Lapsen osallisuus, omat toivomukset ja mielipiteet otetaan huomioon häntä koskevissa

⁷⁶ Perusopetuslaki 29 § 1 mom. (1267/2013)

⁷⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2 mom. ja perusopetuslaki 29 § 3 ja 7 mom. (1267/2013)

⁷⁸ Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti (1326/2010) 16 § 2 mom. ja valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 12 §

⁷⁹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 5 § 1 mom. ³¹⁹ Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintö 14/2013 vp.

toimenpiteissä ja ratkaisuissa hänen ikänsä, kehitystasonsa ja edellytystensä mukaisesti⁸⁰. Vuorovaikutus on avointa, kunnioittavaa ja luottamuksellista. Oppilashuoltotyö järjestetään niin, että lapsi voi kokea tilanteen kiireettömänä ja hän tulee kuulluksi. Työssä noudatetaan tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevia säännöksiä.

Asian käsittely myös yksittäisen lapsen tueksi koottavassa asiantuntijaryhmässä ja ryhmän kokoonpano perustuu huoltajan suostumukseen. Huoltajan yksilöidyllä kirjallisella suostumuksella asian käsittelyyn voi osallistua tarvittavia oppilashuollon yhteistyötahoja tai lapsen läheisiä.⁸¹ Ryhmän jäsenillä on lisäksi oikeus pyytää neuvoa lapsen asiassa tarpeellisiksi katsomiltaan asiantuntijoilta⁸².

Yksittäistä lasta koskevan asian käsittelystä asiantuntijaryhmässä laaditaan oppilashuoltokertomus. Ryhmän vastuuhenkilö kirjaa yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi välttämättömät tiedot oppilashuoltokertomukseen. Kirjauksia voivat tehdä myös muut asiantuntijaryhmän jäsenet. Kertomus laaditaan jatkuvaan muotoon, joka etenee aikajärjestyksessä. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki edellyttää, että kertomukseen kirjataan seuraavat asiat⁸³:

- yksittäisen lapsen nimi, henkilötunnus, kotikunta ja yhteystiedot sekä huoltajan tai muun laillisen edustajan nimi ja yhteystiedot
- kirjauksen päivämäärä sekä kirjauksen tekijä ja hänen ammatti- tai virka-asemansa
- kokoukseen osallistuneet henkilöt ja heidän asemansa
- asian aihe ja vireille panija
- lapsen tilanteen selvittämisen aikana toteutetut toimenpiteet kuten arviot, tutkimukset ja selvitykset
- toteutetut toimenpiteet kuten yhteistyö eri tahojen kanssa sekä aiemmat ja nykyiset tukitoimet
- tiedot asian käsittelystä ryhmän kokouksessa, tehdyt päätökset ja niiden toteuttamissuunnitelma
- toteuttamisesta ja seurannasta vastaavat tahot.

Jos sivulliselle annetaan oppilashuoltokertomukseen sisältyviä tietoja, asiakirjaan on lisäksi merkittävä, mitä tietoja, kenelle ja millä perusteella tietoja on luovutettu.⁸⁴

Oppilashuoltokertomukset sekä muut oppilashuollon tehtävissä laaditut tai saadut yksittäistä lasta koskevat asiakirjat tallennetaan oppilashuoltorekisteriin. Opetuksen järjestäjä vastaa henkilötietojen käsittelystä ja ylläpitää edellä mainittua rekisteriä.

⁸⁰ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 18 § 1 mom.

⁸¹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 19 § 1 ja 2 mom.

⁸² Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 19 § 3 mom. ja laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 26 § 3 mom.

⁸³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 5 § 2 mom. ja 20 § 1, 3 - 4 mom.

⁸⁴ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 20 § 5 mom. 325 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 21 § 1 mom. ja 22 § 1 mom.

Oppilashuoltorekisteriin tallennetut tiedot, jotka koskevat yksittäistä lasta tai muuta yksityistä henkilöä, ovat salassa pidettäviä.³²⁵

Terveystieteiden henkilöstö ja psykologit kirjaavat yksilökohtaisen oppilashuoltotyön säädetysti potilaskertomukseen ja muihin potilasasiakirjoihin. Oppilashuollon kuraattorit kirjaavat asiakastiedot kuraattorin asiakaskertomukseen.⁸⁵

Lapsen yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvilla on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä oppilashuollosta vastaavalle viranomaiselle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi³²⁷. Lisäksi heillä on oikeus saada ja luovuttaa toisilleen sekä lapsen opettajalle, rehtorille tai päiväkodin johtajalle ja opetuksen järjestäjälle lapsen opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot⁸⁶. Tiedon luovuttaja joutuu harkitsemaan esimerkiksi sitä, onko kysymys sellaisesta tiedosta, joka on välttämätön lapsen tai muiden lasten turvallisuuden varmistamiseksi. Luovutettava tieto voi koskea muun muassa sellaista lapsen sairautta, joka tulee ottaa opetustilanteissa huomioon. Vaikka tiedon luovuttamiselle olisikin edellä todettu lain tarkoittama peruste, yhteistyön ja luottamuksen turvaamiseksi pyritään aina ensisijaisesti hankkimaan huoltajan suostumus salassa pidettävän tiedon luovuttamiseen.

Jos lapsi siirtyy toisen opetuksen järjestäjän opetukseen, aikaisemman opetuksen järjestäjän on pyydettävä lapsen huoltajan suostumus siihen, että uudelle opetuksen järjestäjälle voidaan siirtää oppilashuollon asiakasrekisteristä sellaiset salassa pidettävät tiedot, jotka ovat tarpeellisia oppilashuollon jatkuvuuden kannalta⁸⁷. Sen sijaan opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot toimitetaan salassapidon estämättä viipymättä toiselle esi- tai perusopetuksen järjestäjälle. Vastaavat tiedot voidaan antaa myös uuden esi- tai perusopetuksen järjestäjän pyynnöstä.⁸⁸

6.4 Oppilashuoltosuunnitelmat

Esiopetuksessa opetussuunnitelma tulee myös oppilashuollon osalta laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa⁸⁹.

Valmistelutyössä tehdään yhteistyötä huoltajien ja tarvittaessa myös muiden viranomaisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa.

⁸⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 20 § 2 mom., laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 12 § ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 327 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 23 § 2 mom.

⁸⁶ Perusopetuslaki 40 § 2 mom. (1288/2013)

⁸⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 23 § 3 mom.

⁸⁸ Perusopetuslaki 40 § 4 mom. (1288/2013)

⁸⁹ Perusopetuslaki 15 § 2 mom. (477/2003)

Paikallisella tasolla oppilashuollon suunnitelmien kokonaisuus muodostuu kolmesta suunnitelmasta, jotka yhdessä ohjaavat oppilashuollon suunnittelua ja toteutusta. Suunnitelmat valmistellaan monialaisessa yhteistyössä. Suunnitelmat ovat

- kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, johon kirjataan oppilashuoltoa koskeva osuus⁹⁰
- paikalliseen opetussuunnitelmaan sisältyvä kuvaus oppilashuollosta⁹¹
- yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma.³³⁴

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä muut kunnan lasten ja nuorten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta koskevat linjaukset otetaan huomioon valmisteltaessa paikallisen opetussuunnitelman oppilashuoltoa koskevaa osuutta sekä yksikkökohtaisia oppilashuoltosuunnitelmia.

6.5 Paikallisesti päätettävät asiat ja yksikkökohtaisen oppilashuoltosuunnitelman laadinta

6.5.1 Opetussuunnitelmaan sisältyvä kuvaus oppilashuollosta

Opetussuunnitelmassa kuvataan esiopetuksen oppilashuollon paikallisen toteuttamisen tavoitteet ja toimintatavat. Siinä määritellään opetussuunnitelman yhteys lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan sekä yksikkökohtaisten oppilashuoltosuunnitelmien laadintaa ohjaavat linjaukset. Oppilashuoltosuunnitelmien laadintaa ohjaaviin linjauksiin on tarkoituksenmukaista sisällyttää suunnitelmien perusrakenne ja osa suunnitelmiin sisältyvistä asioista, jolloin turvataan suunnitelmien riittävä yhdenmukaisuus kaikissa yksiköissä. Yhteisiä osuuksia täsmennetään ja täydennetään yksikkökohtaisesti.

Vihdin kunnan oppilashuoltosuunnitelma on nähtävissä kunnan internet-sivuilla ja intranetissä.

6.5.2 Yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma⁹²

⁹⁰ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 12 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 12 § 1 mom.

⁹¹ Perusopetuslaki 14 § 2 mom. (477/2003) ³³⁴ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 §

⁹² Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § ³³⁶ Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § 1 mom.

Opetuksen järjestäjä vastaa siitä, että oppilashuollon toteuttamista, arviointia ja kehittämistä varten laaditaan yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma. Suunnitelma on laadittava yhteistyössä esiopetuksen henkilöstön, huoltajien ja lasten kanssa.

Oppilashuoltosuunnitelma voi olla myös kahden tai useamman esiopetusyksikön yhteinen. Suunnitelma tarkistetaan vuoden kuluessa siitä, kun kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on tarkistettu. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuutuksessa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa.³³⁶

Oppilashuoltosuunnitelmaa laadittaessa sovitaan menettelytavoista, joilla esiopetuksen henkilöstö, lapset ja huoltajat sekä tarvittavilta osin yhteistyötahot perehdytetään suunnitelmaan. Samalla sovitaan suunnitelmasta tiedottamisesta edellä mainituille.

Yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma laaditaan vuosittain ja se on nähtävänä muun muassa omavalvonta -kansiossa. Päiväkodinjohtaja vastaa siitä, että huoltajat saavat tietoa yksikön oppilashuoltosuunnitelmasta. Yksikkökohtainen oppilashuoltosuunnitelma liitetään yksikön esiopetuksen toimintasuunnitelmaan.

Yksikkökohtaiseen oppilashuoltosuunnitelmaan sisällytetään seuraavat asiat:

1. Oppilashuollon kokonaistarve ja käytettävissä olevat oppilashuoltopalvelut⁹³

Oppilashuoltosuunnitelmassa esitetään arvio esiopetusyksikön oppilashuollon kokonaistarpeesta ja käytettävissä olevista oppilashuoltopalveluista niiden yhdenvertaisen saatavuuden varmistamiseksi ja toiminnan tarkoituksenmukaiseksi kohdentamiseksi. Oppilashuollon kokonaistarve ja käytettävissä olevien oppilashuoltopalvelujen määrä ilmoitetaan sen mukaisena, mitkä ne ovat suunnitelmaa valmisteltaessa. Arviota voidaan tarpeiden muuttuessa tarkistaa.

Arvio oppilashuollon kokonaistarpeesta tukee esiopetuksen käytettävissä olevien resursien kohdentamista yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen oppilashuoltotyöhön sekä oppilashuollon yhteistyöhön. Arviossa huomioidaan oppilashuollon seurannassa, kehittämisessä ja toteuttamisessa vaadittava opetushenkilöstön ja oppilashuollon palveluiden asiantuntijoiden työpanos. Arviossa hyödynnetään monipuolisesti lasten terveyttä ja hyvinvointia sekä elinoloja koskevaa seurantatietoa. Lisäksi huomioidaan esiopetusyhteisön ja -ympäristön tarpeet, asuinalueen erityispiirteet sekä tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä esiopetuksessa. Arvion valmistelussa otetaan huomioon myös lapsilta ja huoltajilta sekä esiopetuksen ja oppilashuollon henkilöstöltä saatava tieto.

⁹³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2 mom. 1-kohta 338 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2 mom. 2-kohta

Oppilashuoltosuunnitelmaan sisällytetään arvio esiopetuksen käytettävissä olevista oppilashuoltopalveluista, joita ovat ikäryhmälle tarkoitettut neuvolapalvelut sekä psykologi- ja kuraattoripalvelut. Lisäksi suunnitelmassa kuvataan

- oppilashuollon palveluiden järjestäminen ja sen edellyttämä työn- ja vastuunjako sekä palvelujen toteuttamisessa tarvittava monialainen yhteistyö
- oppilashuollon palvelujen kohdentaminen yksittäisiin lapsiin, yhteisöön ja yhteistyöhön liittyviin tehtäviin sekä oppilashuollon kehittämiseen ja seurantaan.

2. Yhteisöllinen oppilashuolto ja sen toimintatavat³³⁸

Oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan yhteisöllisen oppilashuollon kokonaisuus, josta ilmenee

- yhteisöllisen oppilashuollon järjestäminen ja sen toimintatavat esiopetusyhteisön ja -ympäristön terveellisyyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Tämän lisäksi oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan

- yksikkökohtaisen oppilashuoltoryhmän kokoonpano ja toimintatavat
- oppilashuollon yhteistyö muun varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa sekä erityisesti esiopetuksen siirtymävaiheissa
- yhteistyö esiopetuksen ulkopuolisten lasten ja nuorten hyvinvointia edistävien tahojen kanssa yhteisöllisen oppilashuollon kehittämisessä
- tapaturmien ehkäiseminen sekä ensiavun järjestäminen ja hoitoonohjaus
- esiopetuksen kuljetusten odotusaikoja ja turvallisuutta koskevat ohjeet
- suunnitelma lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä
- toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka- ja vaaratilanteissa.

Seuraavassa määritellään kahden viimeksi mainitun suunnitelman tarkempi sisältö:

a. Suunnitelma lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä⁹⁴

Lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä laaditaan suunnitelma. Siinä otetaan huomioon sekä lasten keskinäiset että lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet esiopetuksessa. Suunnitelmassa kuvataan

- kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäiseminen ja siihen puuttuminen
- edellä mainittujen asioiden käsittely yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla

⁹⁴ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2. mom. ja perusopetuslaki 29 § 3 mom. (1267/2013)

- yksilöllinen tuki, tarvittava hoito, muut toimenpiteet ja jälkiseuranta sekä teon tekijän että sen kohteena olevan osalta
- yhteistyö huoltajien kanssa
- yhteistyö tarvittavien viranomaisten kanssa
- suunnitelmaan perehdyttäminen ja siitä tiedottaminen henkilöstölle, lapsille, huoltajille ja yhteistyötahoille
- suunnitelman päivittäminen, seuranta ja arviointi.

b. Toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka- ja vaaratilanteissa

Oppilashuoltosuunnitelmassa määritellään toiminta äkillisissä kriiseissä ja uhka- ja vaaratilanteissa. Kriisisuunnitelma valmistellaan yhteistyössä tarvittavien viranomaisten kanssa ottaen huomioon muut uhka-, vaara- ja kriisitilanteita koskevat ohjeistukset kuten pelastussuunnitelma⁹⁵.

Suunnitelmassa kuvataan

- kriisitilanteiden ehkäisy, niihin varautuminen ja toimintatavat äkillisissä kriisitilanteissa
- johtamisen periaatteet, yhteistyö sekä työn- ja vastuunjako kriisitilanteissa ja niihin varautumisessa
- sisäisen ja ulkoisen sekä esiopetuksen ja opetuksen järjestäjän välisen tiedottamisen ja viestinnän periaatteet
- psykososiaalisen tuen ja jälkihoidon järjestäminen,
- suunnitelmaan perehdyttäminen ja siitä tiedottaminen henkilöstölle, lapsille, huoltajille ja yhteistyötahoille
- toimintavalmiuksien harjoittelu
- suunnitelman arviointi ja päivittäminen.

Yhteisöllisen oppilashuollon toimintatavat on kuvattu yksikkökohtaisessa oppilashuoltosuunnitelmassa.

3. *Yksilökohtaisen oppilashuollon järjestäminen*³⁴¹

Oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan yksilökohtaisen oppilashuollon kokonaisuus, josta ilmenee

- yksilökohtaisen oppilashuollon järjestäminen lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen seuraamiseksi ja edistämiseksi sekä yksilöllisten tukitoimien toteuttamiseksi.

⁹⁵ Pelastuslaki (379/2011) 15 § ja valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011) 1 ja 2 § 341 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2. mom.

Tämän lisäksi oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan

- yhteistyö tehostetun ja erityisen tuen sekä sairaalaopetuksen yhteydessä
- lapsen sairauden vaatiman hoidon, erityisruokavalion tai lääkityksen järjestäminen esiopetuksessa
- esiopetuksen oppilashuollon tuki lapsen elämäntilanteesta johtuvissa vaikeuksissa, kuten perhe- ja lähisuhdeväkivalta tai päihde- ja mielenterveysongelmat
- asiantuntijaryhmän kokoaminen ja suostumuksen hankkiminen sekä ryhmän yhtenäiset menettelytavat yksittäistä oppilasta koskevan asian käsittelyssä
- oppilashuoltokertomusten laatiminen ja säilytys
- yhteistyö esiopetuksen ulkopuolisten palvelujen ja yhteistyökumppaneiden kanssa, kuten perheneuvola, lastensuojelu ja erikoissairaanhoido.

Pikkulyhdyssä yksilökohtainen oppilashuoltokertomuksen kansilehdelle kirjataan ne henkilöt, joille huoltaja on antanut luvan oppilashuoltokertomuksen lukemiseen ja käsittelemiseen. Oppilashuoltokertomus tulostetaan, allekirjoitetaan ja arkistoidaan päiväkodinjohtajan arkistoon.

Yksilökohtaisen oppilashuoltokertomuksen siirtolupalomakkeesta tulee jäädä kopio päiväkodinjohtajan arkistoon.

4. *Oppilashuollon yhteistyön järjestäminen lasten ja huoltajien kanssa*⁹⁶

Oppilashuoltoa toteutetaan yhteistyössä lasten ja huoltajien kanssa.

Oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan esiopetuksen oppilashuollon toimintatavat lasten ja huoltajien osallisuuden edistämiseksi sekä yhteistyön järjestämiksi. Suunnitelmassa kuvataan

- lapsen ja huoltajan osallisuus yhteisöllisen ja yksilökohtaisen oppilashuollon suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa sekä
- yhteisöllisen ja yksilökohtaisen oppilashuollon periaatteista ja menettelytavoista tiedottaminen huoltajille ja yhteistyötahoille.

5. *Oppilashuoltosuunnitelman toteuttaminen ja seuraaminen*⁹⁷

⁹⁶ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2. mom.

⁹⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 2. mom.

Opetuksen järjestäjä seuraa esiopetuksen oppilashuoltosuunnitelman toteutumista⁹⁸.

Oppilashuoltosuunnitelmassa kuvataan toimenpiteet suunnitelman toteuttamiseksi ja seuraamiseksi⁹⁹. Näitä ovat seurannasta vastuussa oleva tahosiopetuksessa, seurattavat asiat ja käytettävät menetelmät tietojen kokoamiseksi sekä seurannan aikataulu. Lisäksi kuvataan seurattatietojen käsittely ja hyödyntäminen esiopetuksen oppilashuollon kehittämisessä sekä keskeisistä tuloksista tiedottaminen lapsille, huoltajille ja tarvittaville yhteistyötahoille.

Oppilashuoltosuunnitelman toteuttaminen ja seuraaminen ovat osa opetuksen järjestäjän omavalvontaa koskevaa tehtävää. Opetuksen järjestäjä vastaa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen oppilashuoltopalveluista vastuussa olevien viranomaisten kanssa oppilashuollon kokonaisuuden omavalvonnan toteutumisesta³⁴⁶.

7. ERITYISEEN MAAILMANKATSOMUKSEEN TAI KASVATUSOPILLISEEN JÄRJESTELMÄÄN PERUSTUVA ESIOPETUS

Steinerkoulujen opetus perustuu luvussa 7 mainittuun erityiseen kasvatusopilliseen (steinerpedagogiikka) järjestelmään. Steinerpedagogisen esiopetuksen opetussuunnitelmarunko on laadittu luvun 7 mukaisesti niin, että perusteiden pedagogisia linjauksia täydennetään steinerpedagogisilla ratkaisuilla ja linjauksilla. Steinerkoulun periaatteita on kuvattu kansainvälisissä julkilausumissa (Pedagogisen osaston sisäisen steinerkoulujen kansainvälisen foorumin kuvaus steinerkoulun peruspiirteistä 2009, päivitetty 2015, Euroopan steinerkoulujen neuvoston steinerkoulujen ja -päiväkotien periaatteet 2011).

7.1 Paikallisesti päätettävät asiat

⁹⁸ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 13 § 4 mom.

⁹⁹ Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi 67/2013 ³⁴⁶ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) 26 § 1 mom.

Steinerpedagogiset ratkaisut näkyvät läpi opetussuunnitelman, mutta erityisesti toimintakulttuurissa, opetusmenetelmissä, työtavoissa ja oppimisympäristöissä. Lukua 7 ei tarvitse erikseen kirjoittaa paikalliseen opetussuunnitelmaan, vaan se toimii yleisohjeena opetussuunnitelman laadintaan.